

בבית המשפט העליון בשבתו כבית משפט לערעורים פליליים

ע"פ 3575/99
ע"פ 4360/99
ע"פ 4366/99
ע"פ 4367/99

בפני: כבוד המשנה לנשיא ש' לזין
כבוד השופט א' מצא
כבוד השופט י' קדמי

המערער בע"פ 3575/99: אריה דרעי

המערערים בע"פ 4366/99: 1. משה וינברג
2. אריה וינברג

המערער בע"פ 4367/99 והמשיב בע"פ 4360/99: יום-טוב רובין

נגד

המשיבה בע"פ 3575/99,
4366/99 וע"פ 4367/99
והמערער בע"פ 4360/99: מדינת ישראל

ערעורים על פסק-דינו של בית המשפט המחוזי בירושלים מיום
15.4.99 בת"פ 305/93 שניתן על ידי כבוד סגן הנשיא י' צמח
והשופטות מ' נאור ומ' ארד

תאריכי הישיבות: 28 בינואר 2000;
6, 7, 8, 9, 10, 11, 13, 14, 15, 16, 17, 18, 20, 21, 22, 23
ו-24 בפברואר 2000

בשם המערער בע"פ 3575/99: עו"ד יגאל ארנון, עו"ד נבות תל-צור
ועו"ד אילת לשם

בשם המערערים בע"פ 4366/99,
המערער בע"פ 4367/99
והמשיב בע"פ 4360/99: עו"ד גלעד בלוי ועו"ד ירון סולברג

בשם המשיבה בע"פ 3575/99,
ע"פ 4360/99 וע"פ 4366/99
והמערער בע"פ 4360/99: עו"ד יהושע רזניק, עו"ד ז'ק חן,
עו"ד ינון סרטל, עו"ד יריב אבן-חיים
ועו"ד אופירה דגן

רקע בסיסי

1. ארבעת הערעורים שלפנינו סבים - לרוב ובעיקר - סביב פעילותה של עמותת "לב-בנים לבנים שבים" (להלן בקיצור: "לב-בנים"), שבמועדים הרלוונטיים ניהלה ישיבה ו"כולל" לאברכים חוזרים בתשובה. המערער אריה וינברג (להלן יכונה גם "הרב וינברג") היה בזמנים הרלוונטיים רבה, מנהלה וראש מוסדותיה של לב-בנים, ונחשב גם כמורה דרכה הרוחני. בסוף שנת 1982 רכש הרב וינברג בניין, ברחוב אוהלי יוסף 18 בירושלים, ושיכן בו את מוסדות לב-בנים. המערער יום-טוב רובין (להלן יכונה גם "רובין") שימש, בכל הזמנים הרלוונטיים, כגזבר לב-בנים. ואילו המערער משה וינברג (להלן יכונה גם "וינברג") - שהוא בנו של הרב וינברג - אף שלא היה בעל תפקיד מוגדר בלב-בנים, נמנה עם הפעילים המרכזיים בענייניה ובניהולה המעשי.

2. לקראת סוף שנת 1983 הזמין הרב וינברג את המערער אריה דרעי (להלן יכונה גם "דרעי") להצטרף ללב-בנים. דרעי נענה להזמנה והשתלב בלב-בנים כאברך וכנותן-שיעור, אך לנוכח כשרונותיו הבולטים התמנה, עד מהרה, למנהלה האדמיניסטרטיבי של לב-בנים. במהלך שנת 1984 הוקמה תנועת ש"ס, שדרעי נמנה עם פעיליה. בחודש דצמבר 1984 נתמנה הרב יצחק פרץ, מראשי סיעת ש"ס בכנסת, לכהונת שר הפנים; וסמוך לאחר מינויו (ביום 23.12.84) מינה הרב פרץ את דרעי כעוזרו האישי. בתפקיד העוזר לשר הפנים כיהן דרעי עד יום 5.11.85, בו נתמנה לתפקיד המזכיר הכללי של תנועת ש"ס. ביום 1.6.86 גויס דרעי לשירות-חובה מקוצר בצה"ל. ביום 25.9.86 השתחרר דרעי מן השירות הצבאי. ביום 28.9.86 אישרה הממשלה את מינויו לכהונת המנהל הכללי של משרד הפנים. וביום 23.12.88 נתמנה דרעי לתפקיד שר הפנים.

3. ביום 10.6.90 נפתחה נגד דרעי חקירת משטרה בעניין שלימים זכה לכינוי "התיק הציבורי". עניין זה אינו נוגע לערעורים שלפנינו, אלא שבעקבות חקירתו נחשפו עובדות שהובילו להרחבת החקירה גם לעניינים נוספים. בעטיים של אלה הוגש לבית המשפט המחוזי בירושלים (בשנת 1993), נגד דרעי ושלושת המערערים האחרים, כתב האישום נשוא ענייננו; ועניינו במעשים שיוחסו למערערים במהלך התקופה שתחילתה ביום 23.12.84 וסיומה בשנת 1990.

4. כתב האישום המתוקן, שהוגש לבית המשפט בשנת 1994 ושעל יסודו התנהל משפטם של המערערים, מנה עשרה אישומים. בגדר האישום הראשון יוחסה לדרעי עבירה של לקיחת שוחד, מכספי לב-בנים, בסכומים ניכרים; כשלפי הנטען, ניתן השוחד בהפקדות של כספים לזכות חשבונות-בנק של דרעי ושל אשתו, בתשלומים לזכותם על חשבון מחיר דירה שרכשו ברחוב שאולזון בירושלים, במימון נסיעות לחוץ-לארץ לדרעי, לאשתו ולילדיו, במימון שהותו של דרעי במלון בארץ ובתשלומים לזכות דרעי ואשתו על חשבון מחיר דירה שרכשו ברחוב הקבלן בירושלים. משה וינברג, אריה וינברג ויום-טוב רובין הואשמו במתן השוחד לדרעי.

בשלושה מן האישומים הנוספים - והם האישומים השני, השלישי והתשיעי - הואשם דרעי, כי בשיתוף עם המערערים האחרים, כולם או חלקם, ביצע מעשי-עבירה שונים, שבמערכת היחסים שבין דרעי לבין המערערים האחרים היוו "תמורה לשוחד", שעל לקיחתו ונתינתו סב האישום הראשון. נציין בקיצור, כי פרשת האישום השני עסקה בקבלת כספים במירמה מקופת הציבור, שכביכול נועדו לעמותת "המרכז לשיקום אסירים משוחררים ירושלים" (בקיצור: **מש"א**), ובהעברתם שלא כדין ללב-בנים, כשלהצדקתה למראית-עין של ההעברה ערכו המערערים חוזה פיקטיבי, שלפיו, כביכול, מכרה לב-בנים למש"א את מבנה ה"כולל" שלה. עניינו של האישום השלישי היה במעשים שלפי הנטען נעשו על-ידי דרעי, תוך ניגוד עניינים שנבע מתפקידיו הציבוריים, לקידום ענייניהם של הרוכשי המגרשים ב"פרוייקט הר-שמואל", שרבים מהם נמנו עם אנשי לב-בנים ומקורביה, ושל "עמותת משתכני הר-שמואל" (בקיצור: **משה"ש**), שנוסדה לאותה מטרה על-ידי פעילי לב-בנים. ואילו באישום התשיעי נטען, כי לאחר מינויו לכהונת שר הפנים, הפעיל דרעי את סמכויותיו ואת כוח השפעתו והביא למינויו של משה וינברג לראש המועצה המקומית הממונה בישוב להבים, וכי עשה כן בתמורה לשוחד שניתן לו ושעליו הורשע במסגרת האישום הראשון.

עניינם של ששת האישומים האחרים (**הרביעי**, **החמישי**, **השישי**, **השביעי**, **השמיני** ו**העשירי**) היה בעבירות נוספות שונות, שאף הן נכרכו בעמותות מש"א או משה"ש, ושלפי הנטען בוצעו בידי אחד או יותר משלושת המערערים האחרים ללא שיתופו של דרעי. על פרטי המעשים, שיידרשו להכרעתנו בערעורים, נעמוד במסגרת דיוננו באישומים השונים.

5. בפתח הדיון לפני בית המשפט המחוזי, כפרו כל ארבעת המערערים בכל המעשים הפליליים שיוחסו להם בכתב האישום. לאחר פרשת ראיות וטענות שהתמשכה על פני לא פחות מארבע מאות ישיבות, והתפרסה על פני כ-50,000 דפי פרוטוקול, מוצגים, עדויות שניגבו בחוץ-לארץ וסיכומי טענות בכתב של פרקליטי הצדדים, הוציא בית המשפט המחוזי מתחת ידו הכרעת-דין המשתרעת על פני 917 עמודים, בה ניתח בהרחבה רבה את הראיות, דן בכל פרטיה ודקדוקיה של המחלוקת העובדתית והמשפטית, פירט את מימצאיו ביחס לכל עניין ועניין ונימק באריכות ובפרוטרוט את מסקנותיו.

6. בהכרעת-דינו פסק בית המשפט להרשיע את דרעי בעבירה של לקיחת שוחד, בניגוד לסעיף 290 לחוק העונשין, התשל"ז-1977, שיוחסה לו באישום הראשון; בשלוש עבירות מירמה והפרת אמונים, בניגוד לסעיף 284 לחוק, שיוחסו לו באישומים השני, השלישי והתשיעי; וכן בעבירה של קבלת דבר במירמה בניסיונות מחמירות, בניגוד לסעיף 415 סיפא לחוק, שיוחסה לו באישום השני. מאידך, פסק בית המשפט לזכות את דרעי

מרישום כוזב במסמכי תאגיד, בניגוד לסעיף 423 לחוק העונשין, שיוחסה לו באישום השני ומעבירה נוספת של לקיחת שוחד שיוחסה לו באישום השלישי.

שלושת המערערים האחרים הורשעו בעבירה של מתן שוחד, בניגוד לסעיף 291 לחוק העונשין, שיוחסה להם באישום הראשון, ובקבלת דבר במימרה בנסיבות מחמירות, בה הואשמו (ביחד עם דרעי) במסגרת האישום השני. המערער אריה וינברג הורשע, בנוסף לאמור לעיל, ברישום כוזב במסמכי תאגיד, במסגרת האישום השני, וזוכה משלוש עבירות נוספות שיוחסו לו במסגרת האישומים השישי, השביעי והשמיני. המערערים משה וינברג ויום-טוב רובין הורשעו, בנוסף לאמור לעיל, בעבירות של קבלת דבר במימרה בנסיבות מחמירות ושל שבועת שקר (בניגוד לסעיף 239 לחוק העונשין), בהן הואשמו במסגרת האישום השישי; בעשר עבירות גניבה בידי מנהל (בניגוד לסעיף 392 לחוק) ובתשע עבירות רישום כוזב במסמכי תאגיד, שיוחסו להם בגדר חלקו הראשון של האישום החמישי, ובעבירה נוספת של רישום כוזב במסמכי תאגיד, שיוחסה להם באישום העשירי. מאידך פסק בית המשפט המחוזי לזכות את משה וינברג ואת רובין מעבירה של לקיחת שוחד, שיוחסה להם באישום השלישי, ומעבירות נוספות של גניבה בידי מנהל ושל רישום כוזב במסמכי תאגיד שיוחסו לשניהם באישום הרביעי ובחלקו השני של האישום החמישי.

7. בעקבות הרשעתם גזר בית המשפט המחוזי על המערערים את העונשים הבאים: (א) אריה דרעי נידון לארבע שנות מאסר ולתשלום קנס בסך 250,000 ש"ח או לעשרה חודשי מאסר נוספים תמורתו. (ב) משה וינברג נידון לשתי שנות מאסר, מתוכן שנה אחת (בניכוי אחד-עשר ימי מעצר) לריצוי בפועל ויתרת התקופה מאסר על תנאי. (ג) אריה וינברג נידון לשתי שנות מאסר על תנאי, וכן לקנס בסך 50,000 ש"ח או עשרה חודשי מאסר תמורתו. (ד) יום-טוב רובין נידון לשמונה-עשר חודשי מאסר, מתוכם שישה חודשים (בניכוי אחד-עשר ימי מעצר) לריצוי בפועל, ויתרת התקופה מאסר על תנאי. בגזר הדין נקבע, כי בכפוף לחוות-דעתו של הממונה על עבודות השירות, ירצה רובין את עונשו בעבודת שירות.

8. בע"פ 3575/99 מערער דרעי לפנינו על הרשעתו ועל עונש המאסר שהושת עליו. בע"פ 4366/94 מערערים משה וינברג ואריה וינברג על הרשעתם, ואילו משה וינברג מערער גם על חומרת עונשו. בע"פ 4367/99 מערער רובין על הרשעתו; ובע"פ 4360/99 מערערת המדינה על קולת עונשו של רובין.

במהלך טיעונו לפנינו הודיע עורך הדין בלוי, בשם משה וינברג ורובין, כי מערערים אלה חוזרים בהם מערעוריהם על הרשעתם בפרשת האישום העשירי. בתום שמיעת טענות הסניגורים הודענו כי איננו מבקשים תשובה לגבי פיקטיביות העיסקה, שבגדרה הועבר כביכול המבנה של לב-בנים למש"א; זאת להבדיל מיתר

השאלות הנוגעות להרשעתם של דרעי, אריה וינברג ורובין בעבירות שיוחסו להם באישום השני. כן לא ביקשנו תשובה לערעורים על ההרשעה בפרשת האישום השישי. מנגד הודיע מר רזניק, בשם המדינה, כי המדינה תבקש לקיים בעינה את הרשעתו של דרעי באישום התשיעי, רק אם נאשר את קביעת בית המשפט המחוזי, כי הפעולות בהן הביא דרעי למינויו של משה וינברג לתפקיד ראש המועצה המקומית להבים היתה חלק מן התמורה לשוחד שניתן לו מכספי לב-בנים; שאם לא כן, תסכים המדינה לזיכויו של דרעי מהאישום התשיעי.

האישום הראשון: לקיחת-שוחד ומתן-שוחד

9. על-פי מימצאי בית המשפט המחוזי, לקח דרעי שוחד, מכספי לב-בנים, אשר ניתן לו על-ידי שלושת המערערים האחרים, בסכום כולל של 155,000 דולר. מי שטיפל במתן השוחד למעשה היה יום-טוב רובין, שעשה כן לא רק מטעמו, אלא גם על-דעתם ומטעמם של המערערים האחרים, במסגרת תפקידו כגזברה והממונה על ענייניה הכספיים של לב-בנים. עיקרו של השוחד ניתן לדרעי בהפקדת כספים לזכות חשבונות הבנק שלו ושל רעייתו ובתשלומים לזכותם על חשבון שתיים מן הדירות בירושלים, אותן רכשו במהלך התקופה הרלוונטית: דירתם ברחוב שאולזון ודירתם ברחוב הקבלן. בנוסף לכך ניתן לדרעי שוחד במימון נסיעות לחוץ-לארץ, שלו ושל רעייתו וילדיו, וכן במימון שהייתו של דרעי במלון בישראל. בית המשפט קבע, כי השוחד ניתן לדרעי על רקע ציפיית שלושת המערערים האחרים להשגת טובות-הנאה ללב-בנים ולעצמם, באמצעותו, על חשבון קופת הציבור; וכי הוא ניתן לדרעי מאז מינויו לתפקיד עוזר שר הפנים (בשלהי שנת 1984) ועד לשלהי חודש מאי 1990, סמוך למועד בו פתחה המשטרה בחקירתה נגד דרעי. בנוסף, ובקבלו לעניין זה את עמדת התביעה, קבע בית המשפט, כי את המעשים שעליהם הורשע במסגרת האישומים השני, השלישי והתשיעי (ושיידונו, להלן, בנפרד) עשה דרעי בתמורה לשוחד שניתן לו מכספי לב-בנים.

עמדת דרעי (וכמוה גם עמדת רובין) במשפט היתה, שרובין אמנם הפקיד כספים לזכות חשבונות הבנק של דרעי ושל רעייתו, וכן ביצע תשלומים לזכותם ועבורם, לרבות למימון חלקי של הדירה ברחוב הקבלן. אלא שלגירסתם של מערערים אלה, הכספים שהופקדו ושולמו על-ידי רובין, כאמור, לא היו כספי לב-בנים אלא כספיו של דרעי; מיעוטם כספים שהוא עצמו הפקיד אצל רובין, ורובם כספים שהוענקו לו ולרעייתו על-ידי בני הזוג ורדרבר מארצות הברית - הוריה המאמצים של רעייתו, יפה דרעי - ושהועברו לרובין, בעבורם, לרוב ובעיקר באמצעות שמואל וינברג (בנו של המערער אריה וינברג ואחיו של המערער משה וינברג). גירסה זו נסמכה, מחד, על אופיו הייחודי של התפקיד אותו מילא רובין בלב-בנים ובקרב ציבור מקורביה, ומאידך, על העובדה שדרעי ורעייתו אכן זכו לסיוע כספי משמעותי מבני הזוג ורדרבר.

בדחות גירסה זו - שבהכרעת הדין זכתה לכינוי "גירסת ורדרבר" - קבע בית המשפט המחוזי, כי בנתון לסכומים קטנים, שנמסרו על-ידי ורדרבר לדרעי, או לרעייתו, במישרין, העבירו בני הזוג ורדרבר כספים, לבני הזוג דרעי, אך ורק באמצעות בית היתומות וינגרטן בירושלים. מן הראיות שהובאו על-ידי התביעה עלה, כי הסכומים שהופקדו על-ידי רובין בחשבונות הבנק של דרעי, או שולמו לזכותו על חשבון הדירות שרכש, עולים לאין ערוך על מה שניתן היה לייחס למתנותיהם של בני הזוג ורדרבר. כן קבע בית המשפט, על יסוד התרשמותו מרמת החיים הצנועה שקיימו בני הזוג ורדרבר, כי יכולתם הכספית היתה מצומצמת ומוגבלת למדי, ומכאן שידם לא השיגה להעניק לדרעי ולרעייתו סכומי-כסף מופלגים. כך עלה, שדחיית גירסת ורדרבר הותירה את דרעי ללא כל הסבר ביחס לסכומים ניכרים שהופקדו בחשבונותיו או שולמו לזכותו. ראייה משמעותית נוספת, לביסוס מסקנתו שהכספים אשר הופקדו על-ידי רובין בחשבונותיו של דרעי, או שולמו לזכותו, היוו מתן שוחד לדרעי, היתה עדותו של עד המדינה יעקב שמולביץ.

הנפשות הפועלות העיקריות

10. נקדים ונציג, בקצרה, את הנפשות הפועלות העיקריות, בהן נעסוק להלן במסגרת הדיון בערעור על הרשעת המערערים בעבירות השוחד אשר יוחסו להם באישום הראשון:

המערער יום-טוב רובין, מי אשר טיפל למעשה בהפקדת הכספים בחשבונותיהם של דרעי ורעייתו ובביצוע התשלומים השונים לזכותם, ניהל לבדו את כל ענייניה הכספיים של לב-בנים. במשך כל התקופה היתה לב-בנים שקועה בחובות כבדים, אך רובין הצליח, בדרך של גילגול כספים ממקורות פרטיים, לגייס הלוואות לסיפוק צרכיה השוטפים ולכיסוי חובותיה שהגיע הזמן לפרעם. סיכויי הצלחתה של שיטת גילגול הכספים היו מותנים ביכולתו של רובין להשיב לכל מלווה את כספו, במועד הקצוב המובטח או עם דרישה. רובין הקפיד מאוד על קיום כל התחייבויותיה של לב-בנים. בזכות זה נהנה מאמונם של המלווים, שלגבי דידם נחשב כערב לפרעון ההלוואות, ובפועל כ"חייב עיקרי". בזכות המעמד המיוחד שרכש, הירשה רובין לעצמו לפעול בענייני הכספים באורח עצמאי לחלוטין. הוא לא רק לווה כספים ממקורבי לב-בנים, אלא גם הילווה להם כספים לצורכיהם האישיים, ובפועל שימש להם מעין "בנק", שבגדרו יכול וביצע גם טרנסאקציות פרטיות כמו קניית דירה. למעשה היה עירוב תחומים בין הפעילות הכספית שביצע רובין עבור ומטעם לב-בנים לבין הפעילות הכספית ה"פרטית" שביצע כלפי מלווים ולווים. גירסת דרעי - שנתמכה גם על-ידי רובין - היתה, שכשהיו בידו כספים שלא נזקק להם, הפקידם בידי רובין, וכן כי רובין זקף לזכותו גם כספים שהועברו לו ולרעייתו מאת בני הזוג ורדרבר, בעיקר באמצעות שמואל וינברג.

איסר ואסתר ורדרבר היו בני-זוג עריריים, ילידי פולין וניצולי שואה, אשר בשנת 1957 הגיעו לניו-יורק וקבעו בה את מקום מושבם. בערוב ימיהם החליטו לאמץ נערה יהודיה, יתומה, המתקרבת לגיל הנישואין, לעזור להשיא אותה ולתמוך בה, על-מנת שילדיה יישאו את שמות הוריהם המנוחים. בסוף שנות השבעים באו בני הזוג ורדרבר לישראל וביקרו בבית היתומות וינגרטן בירושלים. מנהלו של בית היתומות, הרב פישל וינגרטן, הציג לפנייהם את תלמידת המוסד, יפה כהן, שהיתה אז כבת תשע-עשרה שנים. יפה מצאה חן בעיניהם והם החליטו לאמצה, "אימוץ בלתי-פורמלי", ולשלוח לה מתנות וכסף. מקץ זמן לא רב התארסה יפה עם דרעי, ובני הזוג ורדרבר מימנו את מסיבת אירוסיהם בירושלים. יפה ואריה דרעי נישאו, בבת-ים, ביום 11.1.81, ובחודש מאי 1981 רכשו את דירתם הראשונה בשכונת רמות בירושלים. מחיר הדירה היה כ-42,000 דולר, ובני הזוג דרעי מימנו את רכישתה בכ-30,000 דולר שהעניקו להם בני הזוג ורדרבר ומכספי משכנתא בסכום של 12,000 דולר שבני הזוג דרעי נטלו עליהם. גם מכאן ואילך המשיכו בני הזוג ורדרבר להעניק ליפה ואריה דרעי סכומי-כסף שונים במתנה. כספי ורדרבר הועברו לדרעי, בין היתר, דרך בית היתומות וינגרטן. מרישומי בית היתומות העלה בית המשפט המחוזי כי הסכום הכולל מכספי ורדרבר, שהועבר לדרעי בדרך זו - כולל הכספים עבור דירת רמות - הסתכם בסך 41,070 דולר בלבד. איסר ורדרבר נפטר, בניו-יורק, בחודש מרץ 1990, לאחר מחלה. ואילו אסתר ורדרבר מצאה את מותה בתאונת-דרכים קטלנית בה נפגעה, בניו-יורק, ביום 28.6.91.

הרב פישל וינגרטן, מנהל בית היתומות בירושלים, הוא מי שהציג לפני הזוג ורדרבר את יפה כהן, אשתו לעתיד של דרעי. הרב ליפא וינגרטן, בנו של הרב פישל וינגרטן, היה ראש השלוחה של בית היתומות בניו-יורק. בבקשם להעביר כספים לדרעי ולרעייתו, באמצעות בית היתומות, נהגו בני הזוג ורדרבר למסור את הכסף, בניו-יורק, לידי ליפא וינגרטן, ובעקבות זה העמיד פישל וינגרטן את הסכום המועבר לרשות דרעי בירושלים.

שמואל וינברג, כפי שכבר צוין, הוא בנו של המערער אריה וינברג ואחיו של המערער משה וינברג. בשנת 1980 נסע שמואל וינברג לארצות הברית והחל לעסוק שם במסחר. כעבור זמן-מה שב לישראל, אך בתום שהות קצרה בארץ חזר, בשנת 1984, לעסקיו בארצות הברית. לפי בקשת דרעי ואשתו, יצר שמואל קשר עם בני הזוג ורדרבר. הוא נהג לבקרום בביתם לעתים מזומנות, טיפל בהם ודאג לצורכיהם. בזכות יחסו אליהם רכש את אמונם של בני הזוג; ומשהלך איסר ורדרבר לעולמו, הוסיף לשמור ולקיים את קשריו עם אלמנתו, אסתר ורדרבר. ואולם בפועל - כך קבע בית המשפט המחוזי - שימש שמואל וינברג, בכל מגעיו עם בני הזוג ורדרבר, כעושה-דברו וכידו הארוכה של אריה דרעי.

עד המדינה יעקב שמולביץ: שמולביץ ורעייתו היו, במקורם, צעירים חילוניים שהתגוררו בצפון הארץ. בשנת 1984 חזרו השניים בתשובה ועברו להתגורר בירושלים. בשנת 1985 התחיל שמולביץ ללמוד בישיבת לב-בנים, שם הכיר את דרעי ואת המערערים האחרים. עד מהרה נתמנה שמולביץ (ולפי קביעת בית המשפט המחוזי, נעשה הדבר באישורו של דרעי) למנהלה האדמיניסטרטיבי של לב-בנים והיה מעורב בענייניה. לאחר שנתברר לרשויות החקירה, כי ברשותו של שמולביץ מצוי מידע אודות המתרחש בין כתליה של לב-בנים ביחס לדרעי, נחתם עמו הסכם של עד מדינה. בית המשפט המחוזי קיבל את עדותו כמהימנה ללא סייג; וקביעתו, שהכספים שהופקדו לזכות דרעי, או שולמו לזכותו, וכן טובות ההנאה האחרות שניתנו לו, הם שוחד, התבססה, במידה רבה, גם על עדותו של שמולביץ.

בקשה להבאת ראיות נוספות

11. לקראת הדיון בערעור הגישו פרקליטיו של דרעי בקשה להגשת ראיות נוספות בערעור, ולה שלושה ראשים: בקשה לגביית עדותו של עורך-דין ניומן מניו-יורק; בקשה להציג הודעה בכתב של סגן מפקד משטרת ניו-יורק, המאשרת כי אין מתנהלת נגד דרעי חקירה בקשר לנסיבות מותה של אסתר ורדרבר; ועותק של פסק-דין, שניתן בבית-משפט השלום בחיפה ביום 27.11.97, ושב (לטענת הסניגורים) קבע בית המשפט כי אינו מאמין לעדותו של שמולביץ בעניין שהיה נשוא הדיון בפסק הדין האמור.

הסניגורים המלומדים חזרו בהם מראשה הראשון של הבקשה; ואילו בשני ראשיה האחרים לא מצאנו ממש. התביעה הכללית אינה מייחסת לדרעי בגדר הערעור כל חלק בנסיבות מותה של אסתר ורדרבר, וכלל לא נתברר לנו על מה ולמה דווקא הסניגורים מבקשים להעלות נושא בלתי רלוונטי זה על הפרק. יש אפוא לדחות את ראשה השני של הבקשה. גם ראשה השלישי של הבקשה דינו להידחות, שהלוא הלכה פסוקה היא שקביעת היעדר מהימנות במשפט אחד אינה קבילה כראיה במשפט אחר (ע"פ 2569,1496,461/92 שמואל זכאי ואח' נ' מדינת ישראל, פ"ד מז(2) 580).

מקצת נתונים רלוונטיים והשלמות עובדתיות

12. הפקדות לזכות חשבונות-בנק של דרעי: לפי מימצאי בית המשפט המחוזי, בוצעו על-ידי רובין, או מטעמו, שלושים ושש הפקדות של כספים לזכות חשבונות-בנקים של אריה ויפה דרעי. ההפקדה הראשונה, שבוצעה ביום 11.1.85 (סמוך לאחר כניסתו של דרעי לתפקיד העוזר לשר הפנים), היתה בסך 234,000 שקלים ישנים, שבמועד ההפקדה היה שווה-ערך לסך 353 דולר. ההפקדה האחרונה בוצעה ביום 23.5.90 (סמוך למועד פתיחת החקירה ובעוד דרעי מכהן כשר הפנים). במועד זה הופקד לזכות דרעי סך 50,000 ש"ח, שהיה שווה-ערך לסך 24,752 דולר. במהלך התקופה שבין שני המועדים האמורים בוצעו שלושים וארבע

הפקדות, בסכומים ובמועדים שונים, ששוויין הדולרי הסתכם ב-23,863 דולר. הסכומים שהופקדו לזכות חשבונותיו של דרעי הסתכמו, אפוא, בסך השווה ל-48,968 דולר. ואולם לאחר התעלמות, מחמת הזהירות, משתיים מבין ההפקדות, מסתכמות יתר ההפקדות בסכום כולל של -46,428 דולר.

13. דירותיו של דרעי. כפי שכבר נזכר, עם נישואיהם רכשו בני הזוג דרעי דירת מגורים בשכונת רמות במחיר 42,000 דולר. בני הזוג ורדרבר העניקו לדרעי, לצורך מימון הרכישה, כ-30,000 דולר, בעוד שאת יתרת המחיר (בסך 12,000 דולר) מימנו בני הזוג דרעי בעזרת משכנתה. דירה זו נרכשה במאי 1981, היינו לפני התקופה הרלוונטית לאישום בלקיחת שוחד, והמשאבים שהושקעו ברכישתה אינם מהווים נושא לאישום כלשהו.

ואולם בשנים הבאות רכשו בני הזוג דרעי, בזו אחר זו, מספר דירות מגורים. את מחירה של כל אחת מן הדירות מימנו, לרוב ובעיקר, מכספי מכירתה של דירתם הקודמת. בית המשפט המחוזי קבע, שיתרת הסכומים שנדרשו להם לרכישת שתיים מדירותיהם שולמו, להם או לזכותם, על-ידי המערערים האחרים, מכספי לב-בנים, והיוו חלק מן השוחד. להלן תמצית הנתונים הנדרשים: בחודש דצמבר 1985 מכרו דרעי את דירתם בשכונת רמות ורכשו תחתיה את דירתם ברחוב שאולזון, במחיר 79,000 דולר. כ-50,000 דולר מתוך סכום זה מימנו מכספי מכירתה של דירתם הקודמת. בית המשפט המחוזי דחה את טענת הסניגורים, כי בני הזוג ורדרבר העבירו לדרעי, כהשתתפות במימון מחירה של דירה זו, סך 26,500 דולר, וקבע כי יתרת מחירה של דירה זו שולם על-ידי רובין מכספי לב-בנים. לאחר זמן, שבמהלכו מכרו בני הזוג דרעי את הדירה ברחוב שאולזון ורכשו תחתיה (ללא עזרה מבני הזוג ורדרבר) דירה ברחוב קצנבלוגן, התקשרו דרעי, ביום 8.2.89, בחוזה לרכישת דירה מרווחת ברחוב הקבלן. מחיר הדירה ברחוב הקבלן היה 260,000 דולר, וביחד עם השיפוצים שהושקעו בה הגיעה עלותה לכדי 445,000 דולר. שוב אין חולקין, כי סכום של -120,000 דולר מן הסכום האמור מומן מכספים ששולמו לזכות דרעי על-ידי רובין.

14. מימון נסיעות לחוץ-לארץ לדרעי ולבני-משפחתו והוצאות אירוחו של דרעי במלון הייט בירושלים. לפי מימצאי בית המשפט המחוזי, מומנו מכספי לב-בנים הנסיעות הבאות של דרעי ובני משפחתו לחוץ-לארץ: (1) נסיעה ללונדון של דרעי ואשתו, בחודש יולי 1987; (2) נסיעה של יפה דרעי ואחד מילדיה לניו-יורק, בחודש אוקטובר 1987; (3) נסיעה ואירוח של דרעי בלונדון, באוקטובר 1987; (4) נסיעה ואירוח של דרעי במלון הייט בירושלים, ביום 9.11.88. בטיעונו לפנינו, הגביל מר רזניק את גדר האישום, לגבי מימון הנסיעות לסך 4,257 דולר, שהוא סכום העלות של כרטיסי הטיסה, בצירוף סכום בלתי-ידוע לכיסוי הוצאות נוספות של דרעי שמומנו מכספי לב-בנים.

15. הצהרת ההון שהגיש דרעי למבקרת המדינה: בעקבות מינויו לתפקיד שר הפנים, ועל-פי הכללים למניעת ניגוד עניינים בפעילות השרים וחברי הכנסת, הגיש דרעי למבקרת המדינה דין-וחשבון על נכסיו, זכויותיו והתחביויותיו. במכתב תשובתו מיום 3.8.89, לבקשת מבקרת המדינה להמצאת פרטים נוספים לאמור בדו"ח, כתב דרעי, שאצל רובין עומד לזכותו סכום של כ-50,000 דולר, שחלקו הגדול מקורו בכספים שנתקבלו על-ידו ועל-ידי רעייתו מבני הזוג ודרבר.

"תקופת הביניים"

16. התקופה שבמהלכה בוצעו ההפקדות לזכות חשבונות הבנק של דרעי, או שולמו לזכותו כספים בדרך אחרת, נחלקת, למעשה, לשלושה: חלקה הראשון מסתיים ביום 5.11.85, בו סיים דרעי את תפקידו כעוזר לשר הפנים והחל בתפקיד המזכיר הכללי של תנועת ש"ס. חלקה האחרון כולל את תקופת כהונתו של דרעי בתפקיד המנהל הכללי של משרד הפנים (החל מיום 28.9.86), וכן את תקופת כהונתו בתפקיד שר הפנים (החל מיום 23.12.88). תקופת הביניים - שמאז שחרורו של דרעי מתפקיד העוזר לשר הפנים ועד ליום מינויו כמנהל הכללי של המשרד - נשנתה, מזו שלפניה ומזו שלאחריה. השוני התבטא בכך שבתקופת הביניים דרעי לא שימש, בפועל, בתפקיד ציבורי. בתקופת הביניים כיהן דרעי, תחילה, בתפקיד המזכיר הכללי של ש"ס, ואילו מיום 1.6.86 ועד יום 25.9.86 שירת בצה"ל. ואולם בית המשפט המחוזי קבע, כי גם כספים שהופקדו בחשבונותיו של דרעי בתקופת הביניים (בסכומים השווים לסך 9,963 דולר), וכן הסכום ששולם לזכותו על חשבון רכישתה של הדירה ברחוב שאולזון, שנרכשה בתקופת הביניים, ניתנו לו כשוחד, באשר בתקופה זו יש לראותו כ"עובד הציבור" כמשמעו בסעיף 294(ג) לחוק העונשין.

מתווה הדיון בפרשת האישום הראשון

17. דיונונו שלהלן, בפרשת האישום הראשון, ייסוב על שישה נושאים. נתווה תחילה, בראשי-פרקים, את הנושאים שיידונו.

(א) המחלוקת המרכזית בין דרעי לבין המדינה מתמקדת בשאלה, מה מקור הכספים שרובין הפקיד לזכות דרעי, או שילם בעבורו: כלום כספי לב-בנים הם, או שמא כספיו של דרעי שהפקידם בידי רובין, או שהועברו על-ידי בני הזוג ודרבר לדרעי באמצעות שמואל וינברג והופקדו לזכות דרעי בידי רובין? בלב בירורה של מחלוקת זו - לה נקדיש את הפרק הראשון - ניצבת דחייתה, בהכרעת-דינו של בית המשפט המחוזי, של "גירסת ודרבר". במסגרת הדיון במחלוקת זו נדרש לבחינת עדותו של שמואל וינברג, כשהיא לעצמה, וכשהיא מעומתת ומאומתת עם תמלילי השיחות בין העד לבין אסתר ודרבר ועם ראיות אחרות. בנוסף נתייחס

למה שהצדדים הגדירו כ"מסמכי ההתחשבות", צרור מסמכים אשר הוצגו על-ידי רובין לקראת סיום הראיות במשפט; נבחן את משמעותם ונקבע אם צדק בית המשפט המחוזי בשללו ממסמכים אלה כל ערך ראייתי. כן נידרש לשאלת משמעותה הראייתית של הצהרת ההון שמסר דרעי למבקר המדינה.

(ב) בהמשך הדיון - והיה אם נגיע למסקנה שמקור הכספים שנתקבלו על-ידי דרעי מרובין (כולם או מקצתם) אינם מכספי ורדרבר - נתייחס למשמעותה הראייתית של קביעה זו, ובמידת הצורך גם לשאלת קיומן של ראיות נוספות הקושרות תשלומי כספים אלה למתן שוחד. לעניין זה יהיה צורך שנתייחס לעדותו של שמולביץ, בכל הנוגע למה שתואר בהכרעת הדין כ"אווירת השוחד". כן יהיה עלינו לבדוק, מה דינם של הכספים שהופקדו על-ידי רובין או מטעמו בחשבונותיו של דרעי, וכלום אפשר לקבוע שהפקדות אלו - כולן או חלקן - היוו חלק ממתן השוחד לדרעי.

(ג) פרק נפרד נקדיש לבחינת השאלה, אם הכספים שהופקדו לזכות דרעי ב"תקופת הביניים" - שבמהלכה לא מילא, בפועל, תפקיד ציבורי - יכולים להיחשב ככספי שוחד.

(ד) הפרק הבא יוקדש לפרשת הנסיעות לחוץ-לארץ של דרעי ובני משפחתו ולאירוחו של דרעי במלון הייטס. בהקשר זה נבקש לקבוע, אם מימון הנסיעות לחוץ-לארץ והוצאות האירוח של דרעי במלון היווה שוחד ומה שיעורו.

(ה) בהמשך הדברים נתייחס למחלוקת שבין המדינה לבין משה וינברג, אריה וינברג ורובין; נבחן את המימצאים שנקבעו בהכרעת הדין לגביה ונסיק מכך את המסקנות המתחייבות.

(ו) לבסוף, יהיה עלינו לבחון את מה שהוגדר בהכרעת-דינו של בית המשפט המחוזי "התמורה לשוחד", ולקבוע - במידת הצורך - מה הקשר בין תמורה זו לבין עבירת השוחד, ואם יכול שהתמורה תשמש יסוד להרשעה בעבירה של הפרת אמונים.

"גירסת ורדרבר"

18. כפי שציין בית המשפט המחוזי בהכרעת-דינו (בעמ' 195), במרכז הגנתו של דרעי ניצבת הטענה ששמואל וינברג העביר לרובין סכומים גדולים מכספי ורדרבר. עורך הדין ארנון הסכים לפנינו, שאם לא יצליח להראות לנו שטענה זו היא מבוססת, הרי שבכפיפות להוכחת היסוד הנפשי הנדרש בעבירה של לקיחת שוחד, דין הגנתו של דרעי להיכשל.

19. עם תחילת החקירה הגלויה נגדו (ביוני 1990) בחר דרעי בזכות השתיקה והתמיד בשתיקתו עד לחודש פברואר 1993. משהפר את שתיקתו סיפר דרעי, בהודעותיו ת617/ ו-ת621/, כי במהלך השנים 1990-1985 העביר שמואל וינברג לידי רובין סכומי כסף שונים, שקיבל בעבור דרעי מבני הזוג ורדרבר; בכללם סך 50,000 דולר, שאיסר ורדרבר - זמן קצר לפני פטירתו - מסר לשמואל וינברג עבור דרעי. בעדותו במשפט, בשלב החקירה-שכנגד, סיפר דרעי, כי שמואל וינברג העביר לרובין בכל שנה, בין השנים 1985-1989, כספים שקיבל בעבורו מורדרבר. את הסכומים שהועברו, לטענתו, שוב אינו זוכר במדויק; ורק את העברתם של שני סכומים גדולים - האחד בסך 50,000 דולר והאחר בסך 10,000 דולר - זכר דרעי, לדבריו, בוודאות.

בהודעתו במשטרה ת914/ אישר רובין את קבלתם של שני הסכומים האמורים משמואל וינברג. כן סיפר רובין, כי בסוף שנת 1988 שילם לדרעי סכום כולל של 120,000 דולר לצורך רכישת הדירה ברחוב הקבלן ושיפוצה. רובין הסביר, שסכום זה היה מורכב מ50,000 דולר שהיו ברשותו לזכותו של דרעי, משני הסכומים הגדולים (בסך כולל של 60,000 דולר) שהועברו לו על-ידי שמואל וינברג, ומסך 10,000 דולר שניתן על-ידו לדרעי כהלוואה. שמואל וינברג מסר בהודעתו בחקירה (ת1181/), כי בשנת תש"ן העביר לרובין, מן הכספים שקיבל מורדרבר, את שני הסכומים הגדולים הנ"ל, אך לא הזכיר בהודעתו שהיה לו חלק בהעברת סכומים נוספים. בתצהירו של שמואל וינברג, שהומצא למשטרה על-ידי עורך הדין ארנון, ביחד עם תצהירים נוספים שנכללו במוצג ת902/ ("תחליף" לגירסה מפי דרעי, שכזכור בחר בזכות השתיקה), נאמר, כי העביר לדרעי מידי שנה בשנה (בין השנים 1985-1989), מכספי ורדרבר, סכומים שבין 5,000 דולר ל15,000 דולר (אך הסכומים המדויקים לא היו זכורים לו). בעדותו במשפט כבר ידע שמואל וינברג לפרט את הסכומים אותם העביר, כדבריו, לרובין מידי שנה בשנה. מדבריו עלה, כי בסך הכול העביר בין סך 32,300 לסך 38,300 דולר. בגדר סיכומיו של דרעי בבית המשפט המחוזי צומצמו סכומים אלה לסך כולל של 13,500 דולר.

20. בית המשפט המחוזי דחה מכול וכול את הטענה ששמואל וינברג היה, בשלב כלשהו, שליח להעברת כספי ורדרבר, אם לדרעי במישרין ואם לרובין בעבור דרעי. בית המשפט קבע, כי שמואל וינברג לא העביר, לדרעי או לרובין, לא את התשלומים השנתיים וגם לא את הסכומים הגדולים של 50,000 דולר ו10,000 דולר. בנימוקיו למסקנה זו עמד בית המשפט, בין היתר, על הסתירות הרבות בין גירסאות דרעי, רובין ושמואל וינברג לגבי גובה הסכומים. כן ציין את העובדה, שלמרות שעל-פי עדותו של שמואל וינברג, העברת התשלומים השנתיים ארצה נעשתה על-ידיו במסגרת התחשבנות שהיו לו עם סוחרים בישראל, איש מן הסוחרים הללו לא הובא להעיד במשפט ולאשר את גירסתו. בנוסף תמך בית המשפט את יתדותיו בדברי אריה וינברג במשטרה (ת454/), שלאחר מכן התנער מהם, לאמור, ששמואל (בנו) אף פעם לא העביר כספים מארצות הברית לדרעי

או לרובין; וכן בתוכנה של שיחה טלפונית מוקלטת, בין שמואל וינברג לבין משה וינברג (ת1183/). כפי שיתברר בהמשך הדברים, אין לנו צורך להיכנס לפרטי הטעמים האמורים, ונחזור אליהם רק ככל שהדבר יידרש להנמקתנו. בשלב זה די אם נציין, שלטעמנו יש מקום להבחין בין הגירסה שלפיה בין השנים 1985-1989 העביר שמואל וינברג לרובין (או לדרעי) סכומים בלתי מוגדרים, לבין הגירסה המתייחסת להעברתם על-ידיו של שני הסכומים הגדולים, סך 50,000 דולר וסך 10,000 דולר. גירסתם המשותפת של דרעי, רובין ושמואל יחדה (earmarked) שני תשלומים אלה לאירועים מסוימים של נתינת כספים קונקרטיים ומוגדרת, על-ידי ורדרבר לשמואל וינברג, והעברתם לרובין. והיה אם נגיע למסקנה שגירסה זו הופרכה, ממילא תתחייב מכך מסקנה בלתי נמנעת, שלפחות סכום של 60,000 דולר, מתוך הסכומים שמסר רובין לדרעי, או שילם לזכותו, למימון רכישת הדירה ברחוב הקבלן, שולם מכספי לב-בנים.

במאמר מוסגר נבקש להקדים ולהבהיר - ככל שכבר עשינו במהלך הטיעונים לפנינו - כי בגיבוש מסקנותינו אין בכוונתנו להסתמך על הנחת בית המשפט המחוזי בדבר יכולתם הכספית המצומצמת של בני הזוג ורדרבר; וכשלעצמנו, הננו נכונים להניח כי תמיכה בדרעי, במלוא הסכומים שנטענו על-ידי, לא חרגה מיכולתם הכספית. השאלה, לדידנו, היא רק אם בפועל הגיעה תמיכתם בו לשיעורים שנטענו על-ידי. להיקף יכולתם הכספית של ורדרבר מצויים תימוכין הן בשוויו הגדול יחסית של העיזבון הנזכר בצוואתה של אסתר והן בראיות אחרות, ולעניין זה מקובלת עלינו טענתו של עורך-דין ארנון, כי מאורחות חייהם הצנועים של בני הזוג לא ניתן כלל ועיקר להסיק שאמצעיהם הכספיים היו מצומצמים.

21. חקירת המשטרה בחשדות נגד דרעי נפתחה, כזכור, ביוני 1990. היה זה חודשים אחדים לאחר פטירתו (במרץ אותה שנה) של איסר ורדרבר. מי שיכלה להעיד אודות העברת הכספים מורדרבר לדרעי (גובה הסכומים ושיטות ההעברה) היתה אסתר ורדרבר, אלמנתו של איסר. באוקטובר 1990 ניסתה משטרת ישראל לגבות את עדותה של אסתר ורדרבר, בביתה בניו-יורק, אך ניסיון זה - שעל-פי קביעת בית המשפט המחוזי הוכשל על-ידי שמואל וינברג - הסתיים בלא-כלום. כזכור, בסוף יוני 1991 נספתה אסתר ורדרבר בתאונת-דרכים. בפגישות אחדות שקיים עמה, בחודשי חייה האחרונים, ניסה שמואל וינברג להשיג את אישורה לגירסה האומרת, כי בעלה המנוח והיא העבירו לבני הזוג דרעי, במשך השנים, סכומי כסף ניכרים, וכי החלק הארי של העברות אלו נעשו באמצעותו. שמואל וינברג אף הכין טיוטה של תצהיר (נ517/), לחתימתה של אסתר ורדרבר, וניסה לשכנעה לחתום עליו. משסירבה אסתר לחתום על התצהיר, טרח והכין נוסח מתוקן (נ519/), ומשהשיבה את פניו ריקם גם ביחס לנוסח זה, הלך ושב אליה כשבידו נוסח מתוקן נוסף (נ518/), שאף עליו סירבה לחתום. ההגנה טענה, שאסתר לא חלקה על אמיתות תוכנם של התצהירים וכי הימנעותה מלחתום על איזה מן הנוסחים שהוצעו לה נבעה רק מפחדיה מפני שלטונות המס האמריקאיים ומן "הפולנים" (כשהביטוי האחרון

נכרך ביותר מקונוטציה אפשרית אחת). בית המשפט המחוזי, שדחה גירסה זו, קבע בהכרעת-דינו שאסתר ודרבר נפלה קורבן לניסיונותיו של שמואל וינברג להדיח אותה לחתום על תצהירים כוזבים. ביחס לטעמים שהוצעו להימנעותה של אסתר מלחתום על התצהירים - היינו, פחדיה מפני שלטונות המס בארצות הברית ומן ה"פולנים" - נאמר בהכרעת הדין כי טעמים אלה "בין טעמים אחרים או נוספים בטלים הם בשישים".

השיחות המוקלטות בין שמואל וינברג לבין אסתר ודרבר

22. שלוש מן הפגישות שקיים עם אסתר ודרבר בביתה הוקלטו על-ידי שמואל וינברג שלא בידיעתה. הגירסה לפיה שימש שמואל וינברג כשליחם של בני הזוג ודרבר, להעברת כספים לדרעי, התבססה במידה רבה על דבריה ("מן הקבר") של אסתר ודרבר בשלוש השיחות האמורות. יצוין שהסניגוריה והמדינה הסכימו לראות בתמלילי השיחות המוקלטות חומר ראייתי קביל ובעל משקל. מצאנו טעם לעמוד בקצרה על מספר קטעים מן השיחות המוקלטות.

23. השיחה המוקלטת נ513: בהקלטה זו תועדה שיחה בין שמואל וינברג ואסתר ודרבר מראשית חודש נובמבר 1990. מן ההאזנה להקלטה ומקריאת תמליל עולה בבירור, ששמואל וינברג ניסה, בדרכי עקיפין, להשיג מאסתר ודרבר הודאה כי המנוח איסר העביר כספים באמצעותו. יצוין שבעדותו הודה שמואל וינברג במפורש, כי בחר לנהל את השיחה עם אסתר "סחור-סחור" (כלשונו בעדותו: **"around the bushes"**). ואמנם ניכר מן השיחה, ששמואל חשש להציג לאסתר שאלות ישירות, שמא תשובתה לשאלה ישירה שיציג לה לא תניח את דעתו. לעיתים אף ניכר מן השיחה, שהדו-שיח בין השניים התנהל, כביכול, במשעולים נפרדים. כך, למשל, בתשובה לאמירה של שמואל (בעמוד 72), כי גם לו נתן איסר ודרבר כספים, ממשיכה אסתר ומשלימה את המשפט הקודם בטקסט; שמואל מנסה "להשחיל" משפט המפרט שיפה (אשתו של דרעי) "עלתה לורדרבר" מאתים עד מאתים וחמישים אלף דולר, אך אסתר, בשלה, משלימה את המשפט הקודם; ואז מנסה שמואל להסיח את דעתה ושואל אותה "מה עם שבת" ואם תבוא אליו בשבת.

ואולם קטע אחד בשיחה המוקלטת נ513/ ראוי בכל זאת לתשומת-לב. במקום אחד (בעמוד 67 של התמליל) מציינת אסתר, שבעלה שלח כספים תמיד באמצעות ליפא וינגרטן, ושמואל מתערב בדבריה. וכך מתנהל דו השיח שביניהם:

"אסתר: הוא הרי היה שולח תמיד דרך ליפא.
שמואל: (נאנח) יודעים הרי.
אסתר: הוא הרי פחד שמישהו יידע, הוא לא רצה שיידעו שלחנו לו.
שמואל: באמצעותי הוא גם כן שלח.

אסתר: התמידי היה הרי ליפא ...".

בפיסקה קצרה זו מתמצה עיקר חשיבותה הראייתית של השיחה. מדברי אסתר ודרבר, כי "התמידי היה הרי ליפא" (קרי: ליפא וינגרטן), אפשר לכאורה להעלות שכל כספי ודרבר נשלחו לדרעי באמצעות ליפא וינגרטן, היינו דרך בית היתומות. ואולם מהיעדר הכחשה מצידה לטענת שמואל וינברג - "באמצעותי הוא (קרי: איסר ודרבר) גם כן שלח" - לכאורה נובע, כי לא ניתן לשלול את האפשרות שכספים כלשהם מכספי ודרבר הועברו גם באמצעות שמואל וינברג. לנוכח אורחותיו העקלקלות של שמואל וינברג, בניהול שיחה זו, אפשר שלא היה די בהיעדר תגובה מצידה לאמירתו כדי להקים בסיס להנחה שגם שמואל נטל חלק כלשהו בהעברת הכספים. אלא שהנחה זו נתמכת גם במה שמצינו בשיחות המוקלטות האחרות, לרבות בדברי אסתר ודרבר.

24. השיחה המוקלטת נ516/: הפיסקה החשובה ביותר בשיחה זו (מסוף נובמבר 1990) עוסקת בנדבנותו של איסר ודרבר. אסתר מספרת, שבעלה הניח כל פעם "כספים בצד" עבור יפה, ומפעם לפעם נתן לפישל וינגרטן את הכסף שצבר. כששמואל מעיר, שידוע לו גובה הסכומים שוורדרבר נתנו לדרעי, משיבה אסתר שהדבר אינו ידוע לו. שמואל מציין שבשנים האחרונות ליפא לא ביקר אצלה, ואומר שפעמים רבות ביקש איסר ממנו (משמואל וינברג) למסור ליפה כסף, ולא העביר את הכסף דרך ליפא וינגרטן. ועל כך משיבה אסתר:

"לא רק מה שהוא נתן לך, הוא הרי נתן לבחורים, שהיו בבית הכנסת שנסעו, כל מי שנסע אם הוא פגש ידיד אז מיד הוא נתן, הוא אמר תלך, תיכנס שם ב... בית היתומים (**orphan home**), ובית היתומים הזה קיבל, הרבה כסף מהאנשים שנכנסו אז הם גם נתנו, האנשים".

מדברי אסתר נובע, אפוא, שהמנוח איסר ודרבר העביר כספים לבית היתומות (עבור דרעי) לא רק באמצעות ליפא וינגרטן, אלא גם באמצעות שליחים מזדמנים ("בחורים שהיו בבית הכנסת שנסעו"). דברים אלה תומכים באפשרות שגם שמואל וינברג, כמו ה"בחורים שנסעו", העביר כספים, הגם שלא ברור אם לבית היתומות (כמו ה"בחורים"), אם לדרעי או לאשתו, לרובין או לאחריהם.

25. השיחה המוקלטת נ464/: בדבריה במהלך שיחה זו (מאפריל 1991) מתייחסת אסתר ודרבר לטיטוטות התצהיר נ517/ ונ519/, המוצגות לה על-ידי שמואל וינברג. בטיטוטות אלו נאמר, ששמואל היה שליח מרכזי להעברת כספי ודרבר. על כך מגיבה אסתר:

"רק שכתוב ששמואל ויינב... שמואל... סאמואל וינברגר, לקח ממנו, מאיסר, כסף. אלא שאני לא יודעת על כך".

ובעקבות זאת מבקשת היא למחוק קטע זה מטיוטת התצהיר.

מכאן, אולי, יוצא, שורדרבר לא העבירו כספים באמצעות שמואל וינברג. אך הדברים הבאים בהמשך הינם פחות ברורים. במסגרת משפט ארוך אומרת אסתר לשמואל וינברג (בעמוד 37):

"אני אתן לו את מה שנתנו דרכך..."

ולאחר ששמואל חוזר ומשכנע אותה, שאסור לה להזכיר בתצהירים שום סכומים, נרשמו (בעמוד 38 לתמליל) חילופי הדברים הבאים:

אסתר:	ישאלו אותי עם מי שלחתי (לא ברור).
שמואל:	עם חבר, עם שמוליק, מה הנפקא מינה עם מי.
אסתר:	אני הרי אומרת, אני הרי חייבת להגיד לו, אני חייבת לרשום אותך".

ולא ברור מדבריה אם היתה "חייבת לרשום" (בתצהיר) את שמו של שמואל וינברג, משום שכך נתבקשה לעשות, או משום שבפועל העביר שמואל כספים.

26. השיחה המוקלטת ת627/: בשיחה מוקלטת זו, שאינה אלא המשך השיחה נ464/ (בעמ' 7 לתמליל), מספרת אסתר ורדרבר שבעלה שלח כספים לדרעי באמצעות ליפא וינגרטן, בכל פעם שהלה נסע לישראל. ובהמשך דבריה (בעמ' 8) היא מוסיפה:

"הרי וינגרטן אמר אליו, הוא הרי הולך, האם הוא מוכיח זאת? אומר הוא, למה אתה צריך לשלוח עם זרים? תשלח איתי - אומר איסר, בראש ובראשונה, הוא היה מרוצה כי הוא הרי העדיף את ליפא על פני האחרים..."

אף מדברים אלה ניתן להסיק, כי אף שאת עיקר הכספים שהיו מיועדים לבית היתומות שלחו בני הזוג ורדרבר באמצעות ליפא וינגרטן (שהיה "התמיד"), אין לכאורה מקום לשלול שסכומים כלשהם הועברו על-ידם גם באמצעות אחרים, כמו "הבחורים", או גם שמואל וינברג. חיזוק למסקנה זו יש בעובדה, שהתיעוד האחרון המצוי ברישומי בית היתומות (שבית המשפט המחוזי סמך על אמינותם), להפקדה מכספי ורדרבר

בבית היתומות נעשה ביום 14.8.88 (ת866/); ולא מצאנו יסוד להנחה שלאחר מועד זה לא העבירו עוד בני הזוג ורדרבר כספים לדרעי. משמע, שגם אם מניחים שבמועד זה, בשנת 1988, נפסקו ההעברות מכספי ורדרבר, באמצעות ליפא וינגרטן לבית היתומות, עדיין קיימת האפשרות - שלפחות מחמת הספק לא ניתן להתעלם ממנה - שגם לאחר מועד זה המשיכו בני הזוג ורדרבר להעביר כספים לדרעי, כגון באמצעות "הבחורים", ובכללם שמואל וינברג. כפי שראינו, אפשרות זו מתיישבת גם עם אמרותיה של אסתר ורדרבר בשיחותיה המוקלטות עם שמואל וינברג.

העברת הסכומים הגדולים: 50,000 ו-10,000 דולר

27. ההנחה שבני הזוג ורדרבר העבירו כספים לדרעי, לא רק באמצעות וינגרטן ובית היתומות, אלא גם באמצעות אחרים ובכללם שמואל וינברג, אינה יכולה לתמוך בקבלת "גירסת ורדרבר" בכל הנוגע להעברת שני הסכומים הגדולים, 50,000 דולר ו-10,000 דולר, שבעדויותיהם המשותפות של דרעי, שמואל וינברג ורובין יחדיו ככספים שנמסרו על-ידי ורדרבר לידי שמואל וינברג שהפקידם, בעבור דרעי, בידיו של רובין. בית המשפט המחוזי קבע, כזכור, כי ורדרבר לא העבירו באמצעות שמואל וינברג כספים כלשהם. כעולה ממה שכבר נאמר, קביעה גורפת זו אינה יכולה לעמוד, ואולם בכל הנוגע לגירסה בדבר העברתם של שני הסכומים האמורים, לא מצאנו עילה להתערב בקביעת בית המשפט המחוזי. להלן טעמינו למסקנה זו: ראשית, גירסת דרעי, רובין ושמואל וינברג בנושא זה אינה עולה בקנה אחד עם גירסתה של אסתר ורדרבר, כי ליפא וינגרטן היה ה"תמיד". אם איסר ורדרבר אכן נהג להעביר לדרעי כספים, כרגיל וככלל באמצעות ליפא וינגרטן (ה"תמיד") ולעיתים גם באמצעות אחרים (ה"בחורים"), מתקבל על הדעת שלביצוע העברה של סכומים נכבדים במיוחד היה בוחר בשליחו הקבוע. שנית, מקריאת שיחותיו המוקלטות של שמואל וינברג עם אסתר ורדרבר נקל להיווכח, ששמואל נזהר עד מאוד שלא להציג לאסתר שאלה מפורשת בעניין שני הסכומים הללו. הדבר אומר דרשני: הלוא כל מטרתו של שמואל וינברג, בהכנת טיוטות של תצהירים לחתימתה של אסתר ורדרבר, ובהקלטת שיחותיו עמה, היתה להשיג מפיה ראיה לכך שהיא ובעלה העניקו לדרעי סכומים גדולים שאת רובם ועיקרם העבירו באמצעותו. אילו היה ממש בגירסה, כי ורדרבר העביר באמצעותו לדרעי סכומים כה נכבדים, 50,000 דולר ו-10,000 דולר, הדעת נותנת שבשיחותיו עם אסתר ורדרבר היה שמואל מציג זאת בפניה ומבקש אישורה לכך. לא זה בלבד ששמואל לא עשה כן, אלא שכאשר במהלך שיחתם העירה אסתר כי בתצהיר, עליו היא מתבקשת לחתום, יהיה עליה לציין סכומים שהיא ובעלה העניקו לדרעי, שיסע אותה שמואל והזהיר אותה, שוב ושוב, שבתצהירה לא תזכיר סכומים כלשהם (נ464/), בעמ' 37 לתמליל). הא ראיה ששמואל וינברג חשש מפני האפשרות שאסתר ורדרבר תנקוב, בתצהירה או בשיחתה המוקלטת עמו, סכומים שהיא ובעלה העניקו לדרעי. לפנינו ניסה עורך-דין ארנון לתרץ עניין זה בטענה, ששמואל וינברג ראה מחובתו לכבד צוואת שכיב-מרע שציווה אותו איסר ורדרבר, שלא לגלות לאסתר את גובה הסכומים שהעביר באמצעותו לדרעי. אך לטענה זו, לבד

מהיותה בלתי מתקבלת על הדעת, אין אחיזה בעדותו של שמואל וינברג, על-פיה ציווה אותו איסר ורדרבר שלאחר מותו לא יזנח את אלמנתו ויוסיף לדאוג לה. משמע, שאם נכון הדבר שבהיותו על ערש דווי השמיע איסר באוזניו ציווי כלשהו, היה זה בעניין הדאגה לאסתר לאחר מותו, ולא בעניין העלמת פרטי ההענקות הכספיות שהעביר לדרעי באמצעותו. ושלישית, הסתירות המהותיות שנתגלו בין גירסתו של שמואל וינברג, ביחס לנושא זה, בעדותו בבית המשפט, לבין הגירסה אותה מסר ביחס לאותו עניין בחקירת המשטרה. בבית המשפט סיפר, שאת הסכום 50,000 דולר קיבל מאיסר ורדרבר בבית החולים בו אושפז לפני פטירתו, במעטפה שהלה הוציא מארונות שלידו, כשאיסר שכב על ערש דוואי, במעמד מרגש, כשהלה מתייפח לפניו ומשביעו בתקיעת כף. לעומת זאת, בהודעתו של שמואל וינברג במשטרה (ת1181/) אין זכר לאותו מעמד מרגש. כאן סיפר העד, כי איסר ורדרבר קרא לו לביתו ושם נתן לו את הכסף. טענתו של שמואל וינברג, כי איש המשטרה מר גונן טעה ברישום דבריו, לא הועמדה במבחן החקירה שכנגד. הסבריו של שמואל לסתירה האמורה לא היו מקובלים על בית המשפט המחוזי ועדותו נמצאה בלתי מהימנה. טענותיו המפורטות של עורך-דין ארנון לא שיכנעונו שקיימת עילה להתערב במימצאיו של בית המשפט המחוזי, שדחה את גירסתו של שמואל הן לגבי הסכום של 50,000 דולר והן לגבי הסכום של 10,000 דולר, ומצא שגם עדויותיהם של דרעי ורובין לגבי שני סכומים אלה אינן מהימנות.

28. בעניין שני הסכומים הללו עלינו להתייחס לשתי סוגיות נוספות; האחת עניינה בטיטות התצהירים נ517, נ519 ונ518, ואילו האחרת - עניינה במה שבית המשפט המחוזי הגדיר כ"חמשת התצהירים הכוזבים".

טיטות התצהירים

29. בית המשפט המחוזי סבר - ואנו מסכימים עמו - שאילו היתה גירסת ורדרבר (בהיקפה המלא) נכונה, חזקה על דרעי שהיה עושה כל מאמץ להוכיח בעדות מפי אסתר ורדרבר. אך דרעי כלל לא ניסה להניע את המשטרה לגבות עדות מאסתר ורדרבר, ואף לא פנה בעצמו לאסתר בבקשה שתאזן למסור עדות כזאת. לא זו בלבד, אלא משבאו חוקרי המשטרה לארצות הברית, כדי לחקור את אסתר, הציג להם שמואל וינברג תנאים להסכמתה לקבלם בביתה ולהיחקר; אלא שהתנאים לא היו מקובלים על החוקרים שחזרו לישראל מבלי לחקור את אסתר ורדרבר. בית המשפט המחוזי העלה מכלל הנסיבות, כי שמואל וינברג פעל בעניין זה כידו הארוכה של דרעי וכי מטרתו, בהצגת התנאים לחוקרי המשטרה, היתה למנוע את המיפגש בין החוקרים לבין אסתר. בדיעבד נראה, שחוקרי המשטרה היו מיטיבים לעשות לוא קיימו את המיפגש עם אסתר ורדרבר, אף בכפיפות לתנאים המגבילים שהוכתבו להם על-ידי שמואל וינברג. מעצם העובדה שחוקרי המשטרה ויתרו על חקירתה

של אסתר, איננו רואים מקום להסקת מסקנות כלשהן; הגם שאף לא מצאנו יסוד להתערב בצדקת קביעתו של בית המשפט המחוזי, כי שמואל פעל כפי שפעל במטרה לסכל את כוונת המשטרה לחקור את אסתר.

30. משמעות רבה יותר יש לייחס לסיבות שבגללן נמנעה אסתר ורדרבר מלחתום על איזו משלוש טיוטות התצהיר ששמואל וינברג הכין לחתימתה. כבר הזכרנו, שלפי קביעת בית המשפט המחוזי אסתר מיאנה לחתום על התצהירים בשל היותם תצהירים כוזבים. הסניגורים, כזכור, טענו, שאסתר נמנעה מלחתום על התצהירים רק בשל חששותיה מפני שלטונות המס בארצות הברית ומפני "הפולנים"; אלא שבית המשפט סבר שחששות אלה הם "בטלים בשישים".

מן השיחות המוקלטות בין אסתר ורדרבר ושמואל וינברג עולה, לדעתנו, כי חששה של אסתר מן "הפולנים" היה, מבחינתה היא, חשש אמת. גם פחדה משלטונות המס האמריקאיים היה, מבחינתה הסובייקטיבית, ממשי, אפילו אם במציאות האובייקטיבית היה פחדה של אסתר מופרך לחלוטין. לעניין זה אנו מסכימים עם המערערים. עם זאת, אין בידנו לקבל את טענת המערערים, שאסתר ורדרבר היתה מוכנה לאשר את תוכנם של התצהירים, משום שהיתה משוכנעת באמיתותם, וכי נמנעה מלעשות כן רק מפאת פחדה משלטונות המס ומן "הפולנים". לפחות שני טעמים לדבר: האחד, שכפי שנתברר הרי שחלק מתוכן של הטיטות לא היה אמת; והשני, שלמקרא התמלילים שוכנענו, שמבחינתה לא ראתה אסתר כל מניעה לחתום על תצהירים המכילים גם דברים שאינם אמת, ובלבד שהדבר לא יסבך אותה עם השלטונות. נעמוד, בקצרה, על שני הטעמים.

31. לעניין הטעם הראשון, די אם נעיין בטיטה האחרונה של התצהיר ששמואל וינברג הניח בפני אסתר (מוצג נ518). בסעיף 6 לטיטת התצהיר נכתב (כביכול מפי אסתר), שכאשר בני הזוג דרעי נזקקו לדירה יותר גדולה, נתן להם איסור את ההפרש בין מחיר דירתם הראשונה לבין מחיר דירתם החדשה. אין חולקין על כך, ש"הדירה החדשה", בה המדובר, היא הדירה ברחוב שאולזון. המערערים טענו, כי ההפרש בין מחירי הדירות כלל גם סכום של 12,000 דולר מכספי ורדרבר, שהועבר בשנת 1986 על-ידי הרב אייכנשטיין, רב בית הכנסת שבו נהג איסור להתפלל, ונמסר לדרעי באמצעות הרב קצנלבוגן. בית המשפט המחוזי דחה גירסה זו כבלתי מהימנה. אין לנו צורך להאריך בעניין זה, משום שהאירוע הנטען אירע במה שהגדרנו לעיל כ"תקופת הביניים", שלעניינה - כפי שעוד יוברר - הגענו לכלל מסקנה שההרשעה אינה יכולה לעמוד. עם זאת נציין, שחרף טענות הסניגורים לא ראינו מקום להתערב במסקנתו העובדתית של בית המשפט, שדחה את גירסת המערערים בעניין זה כבלתי מהימנה. נמצא, כי מה שנאמר בסעיף 6 לטיטת התצהיר לא היה אמת.

להלן דוגמה נוספת להכללתם, בטיטת התצהיר הנדון, של דברים שאינם אמת. בסעיף 8 לטיטת

התצהיר נאמרו הדברים הבאים (בתרגום לעברית):

"8. ידוע לי כי בעלי שלח כסף לאריה וליפה דרעי (כאן נמחקו המילים "דרך הרב וינגרטן מבית היתומות"). בעלי שלח סכומים משמעותיים (**substantial**) לאריה ויפה דרעי (נמחקה המילה 'דרך') אחרים (וכנראה היתה כוונה למחוק גם מילה זו) במיוחד (**particularly**) שמואל וינברג. לא ידועים לי מה הם סכומי הכסף שניתנו לאריה וליפה דרעי, מאחר שבעלי לא סיפר לי מה הסכומים".

גלוי וברור, שהאמירה ששמואל וינברג במיוחד הוא ששימש כשליח להעברת הכספים, אינה מתיישבת עם אמירתה של אסתר (אותה כבר הזכרנו), שליפא וינגרטן היה "התמידי"; ובוודאי שמחיקת המשפט שהכספים נמסרו דרך בית היתומות אומרת דרשני. גם האמירה, שאסתר לא ידעה על הענקות משמעותיות שבעלה העניק לבני הזג דרעי, מוטלת, לאור חומר הראיות, בספק רב.

32. לעניין הטעם השני, די אם נעיין בכמה מדברי אסתר ודרברר בשיחה המוקלטת נ464. כך, למשל, מביעה היא חשש "שיקחו אותי לכלא... כי מובילים אותי לכאלו דברים" (בעמ' 7 לתמליל). כן היא חוששת שאמירה בתצהיר, שכאשר איסר רצה לתת כסף הלך שמואל וינברג אליו, עלולה להתגלות כבלתי נכונה (בעמ' 11). להלן (בעמ' 13) מופיע דו-שיח זה:

אסור לי להראות שאני נתתי לוינגרטן כסף, רק שנתתי באמצעות אנשים, הוא (וינגרטן) לימד אותי כשיפה היתה - נתתי לה, כשאריה היה - נתתי לו כסף, הכנסתי להם בידיים.	"אסתר:
נו, מאין נתת? מאין היה לך?	שמואל:
מאין היה לי, יש לי ... איסר הרוויח, יש לי עוד מה שאני הרווחתי, אבל לא נתתי לוינגרטן, כך דיברו אתמול, ביקשו".	אסתר:

ובהמשך (בעמ' 14) מוסיפה אסתר:

"נו טוב, אז איך הוא אמר לי, שאני אמחק את זה, שאני נתתי לו ... ואיסר נתן להם כסף, אני לא יודעת כמה. ונוסף לזה, הרי זה רמאות גמורה, זה הרי רמאות גמורה".

ואף על פי כן מוכנה אסתר לחתום על מסמך הכולל "רמאות גמורה". להלן היא אף מציינת, שהיא

מוכנה לכתוב בתצהיר שוינגרטן לא קיבל ממנה כסף. בהמשך הדברים (בעמ' 21) מוסיפה אסתר כי שמו של

שמואל נזכר בתצהיר, וכי לא משנה לה להגיד שאיסר נתן לו כסף וכמה נתן. עוד היא אומרת (בעמ' 23), שהיא מפחדת שתלך לכלא בגלל דרעי ושעקב דברים הכתובים בתצהיר יבואו ה"באנדיטים מישראל" וייטפלו אליה. להלן (בעמ' 35) מציינת אסתר, שהיא רוצה לעזור לדרעי ומגיע לו שיעזרו לו "רק שאני לא אפול לתוך זה ... רק שאני פוחדת שלא יהיו לי צרות ...". שמואל מנסה לשכנע את אסתר שלא תכתוב סכומים בתצהירים, והיא משיבה לו (בעמוד 37) שגם ליפא אמר לה כך ושהיא מוכנה לכתוב כי "הוא נתן, איסר נתן, אני אתן פתק שאני נתתי" (בעמ' 38).

מן המובאות שלעיל, וגם מדברים נוספים של אסתר בשיחה זו, עולה, ללא ספק, כי אסתר היתה מוכנה למסור בתצהיר גם דברים בלתי נכונים, ובלבד שלא יבולע לה עקב כך. המסקנה המתבקשת מכך היא, שעל דבריה בשיחות המוקלטות לא ניתן לבסס מימצא התואם את גירסת ההגנה, לפיה העביר ודרבר לדרעי, באמצעות שמואל וינברג, את שני הסכומים הגדולים, 50,000 דולר ו-10,000 דולר.

פרשת "התצהירים הכוזבים"

33. כבר הזכרנו לעיל, שעד לחודש פברואר 1993 שמר דרעי על "זכות השתיקה". ביום 13.6.91 שלח פרקליטו, עורך-דין ארנון, מכתב לתנ"צ זכריה בנאי, שהיה ממונה על ניהול החקירה, ובו "תזכיר בעניין מקורות המימון של אריה דרעי מאז נישואיו". לתזכיר זה, שהתיימר להיות מעין "תחליף" לאימרה מפי דרעי, צורפו חמישה תצהירים בלויית נספחים (ת902). בתזכיר נסקרו קורות הקשרים בין בני הזוג ודרבר לבין משפחת דרעי ופורטו מקורות המימון החלקיים העצמיים של משפחת דרעי לקניית דירותיהם וכן העזרה הכספית שקיבלו מבני הזוג ודרבר אשר הועברה למשפחת דרעי באמצעות מוסד בית היתומות וכן באמצעות שמואל וינברג.

אחד התצהירים, שצורפו למוצג ת902, היה תצהירו של שמואל וינברג. לתצהיר זה כבר התייחסנו וקבענו שאין לייחס כל משקל לאמור בו בדבר שליחותו של שמואל וינברג להעברתם מורדרבר לדרעי של שני הסכומים הגדולים, 50,000 דולר ו-10,000 דולר. בתצהיר מפי ליפא וינגרטן, שאף הוא צורף לתסקיר, סיפר המצהיר כי שמע מפי איסר ודרבר שהלה הגיע לארצות הברית כשברשותו כמויות נכבדות של זהב ויהלומים וכי העביר כספים לדרעי באמצעות בית היתומות, אך גם באמצעות אחרים ובכללם שמואל וינברג. תצהיר שלישי הוא תצהירו של הרב יצחק אייכנשטיין, רב בית הכנסת בו נהג איסר להתפלל. מצהיר זה סיפר, שזמן קצר לפני מותו שח לו איסר ודרבר כי במהלך השנים נתן לבני הזוג דרעי סכום כולל של בערך 250,000 דולר, וכן כי שלח כספים לדרעי בין השאר באמצעות בית היתומות ושמואל וינברג. בעל התצהיר הרביעי, ולטר קובדלו (שכנם של בני הזוג ודרבר) סיפר בתצהירו, כי שמע מפי איסר שהוא כיסה את ההפרש שחסר לדרעי למימון

מחיר הדירה ברחוב שאולזון, וכן שאיטר ורדרבר היה מבוסס מבחינה כלכלית. התצהיר החמישי, מפי חיים זילבר, כלל דברים כלליים, אותם ניסה המצהיר להשלים בעדותו במשפט.

חמשת המצהירים העידו במשפט ונחקרו על תצהיריהם, ובית המשפט המחוזי לא נתן אמון בעדויותיהם. יצוין כי דבר העברתם של הסכומים הגדולים, 50,000 דולר ו-10,000 דולר, נזכר רק בתצהירו של שמואל וינברג, אך לא באיזה מארבעת התצהירים האחרים. ובכל הנוגע לתצהירו של קובדלו אפשר לקבוע, שהאמור בו בעניין השתתפותו של ורדרבר במימון רכישתה של הדירה ברחוב שאולזון אינו אמת. כפי שכבר צוין לעיל, הננו נכונים להניח ששמואל וינברג העביר מורדרבר לדרעי סכומים כלשהם; אך כמי שלא היה "התמידי" לביצוע ההעברות, איננו רואים יסוד להניח שורדרבר הפקיד בידו, בעבור דרעי, סכומים גדולים. והגם שהננו מוכנים להניח, שלבני הזוג ורדרבר היתה יכולת כספית לסייע לבני הזוג דרעי גם במתן סכומים גבוהים, לא ראינו יסוד להתערב במסקנת בית המשפט המחוזי שהסכום של 250,000 דולר, שבו חלק מהמצהירים כמשקף את היקף תמיכתם בדרעי, תלוי על בלימה. די אם נזכיר את דבריו בהקשר זה של הרב אייכנשטיין בחקירה המוקדמת שנתקיימה בקונסוליה הישראלית (תמליל נ/407). בעדותו אישר הרב אייכנשטיין, שדבריו בתצהיר אודות גובה הסכומים, שהעבירו ורדרבר לדרעי, התבססו על הערכתו הוא ולא על דברים מפורשים שנאמרו לו על-ידי איסר ורדרבר. לא למותר להזכיר גם את אמירתו של ליפא וינגרטן, בשיחה מוקלטת בינו לבין קציני המשטרה (נ/350), שהתצהיר שנמסר על-ידיו היה "מוזמן" ושתוכנו התבסס על הערכות וניחושים.

כללו של דבר, גם חמשת התצהירים האמורים - והחקירה עליהם - אינם יכולים לבסס את הגירסה כאילו העביר שמואל וינברג לדרעי את הסכומים הגדולים בסך 50,000 דולר ו-10,000 דולר. ממילא יש לקבוע שגירסת ההגנה בעניין זה הופרכה, וכי הסכומים האמורים שולמו על-ידי רובין לדרעי מכספי לב-בנים.

מסמכי ההתחשבות של רובין

34. נשוב לקביעת בית המשפט המחוזי, שבין השנים 1985-1990 בוצעו על-ידי רובין, או מטעמו, הפקדות של כספים בחשבונות הבנק של בני הזוג דרעי, בסכום כולל של 46,428 דולר. ואין צריך לומר, כי ההפקדות האמורות לא כללו את שני הסכומים הגדולים של 50,000 דולר ו-10,000 דולר, בהם עסקנו לעיל, ואשר על-פי "גירסת ורדרבר" הועברו על-ידי רובין לדרעי בנפרד, במסגרת הסכום 120,000 דולר ששולם לו להשלמת מימון הרכישה והשיפוץ של דירתו ברחוב הקבלן. המחלוקת ביחס להפקדות בחשבונות הבנק (כאמור, בסך כולל של 46,428 דולר) היתה ונתרה בשאלה, אם הכספים שהופקדו היו מכספי לב-בנים (כפי שטענה המדינה), או שמא מכספיו של דרעי, שהופקדו על-ידו, או בעבורו, בידי רובין (כפי שטענה הסניגוריה). ביסוד טענת הסניגוריה, שהפקדות אלו נעשו מכספיו של דרעי, ניצבה הגירסה שבמרוצת השנים התנהלו בין

דרעי לבין רובין יחסים כספיים הדומים לניהול חשבון "עובר-ושב"; הווי אומר, שלעיתים הפקיד דרעי כספים אצל רובין ולעיתים משך ממנו כספים, כדרך כל המלווים והלווים שרובין גילגל את כספיהם. במהלך כל פרשת הראיות של התביעה לא הראתה הסניגוריה על מה היא מבססת גירסה עובדתית זו. רק בשלב פרשת הסניגוריה העלה דרעי, לראשונה, את הטענה שבידי רובין מצויים רישומים המתעדים את גילגול הכספים עמו, וכן מסמך המלמד כי בשנת 1987 חב לו רובין סכום של 24,000 דולר. דא עקא, שמסמכים אלה הוגשו כראיות, מטעם ההגנה, רק במהלך עדותו של רובין. היה זה לאחר שדרעי כבר סיים את פרשת הגנתו, בלא שלתביעה עמדה האפשרות לחקרו על מסמכים אלה וליתן לו הזדמנות להגיב על תוכנם ולהסבירם.

בית המשפט המחוזי לא נתן אמון בעדותו של רובין, שבשלב חקירת המשטרה הסתיר את דבר הימצאות המסמכים בידיו ונזכר בהם רק במועד הגשת כתב האישום המקורי בשנת 1993. לעניין זה נתן בית המשפט את דעתו לגירסת רובין בהודעתו במשטרה ת914/ (כאשר הפסיק לשעה את השימוש בזכות השתיקה), בה סיפר שלא היו בידיו רישומים המתייחסים לדרעי. בית המשפט גם לא האמין לעדותו של רובין, שלאחר התפתלות סיפר כי בשלב מסוים העביר את כל הרישומים שברשותו לרואה החשבון אלי ויכלדר, חתנו של אריה וינברג, למעט הרישומים המתייחסים לדרעי, שנכללו בכרטסת שהושמדה לפני תחילת החקירה. דא עקא שאלי ויכלדר עצמו לא הובא להעיד. בית המשפט המחוזי גם לא מצא הסבר סביר לעובדה, כי גם משנתגלו המסמכים, על-פי גירסתם של דרעי ורובין, לא נעשה בהם שימוש עד לשלב העדותו של רובין, ולא ניתנה הזדמנות של ממש לתביעה הכללית לחקור עליהם את דרעי ואת העדים שקדמו לרובין (שהיה הנאשם הרביעי לפי הסדר שנקבע בכתב האישום). הסכמתו המסויגת של דרעי להיחקר שנית לעניינם של המסמכים לא נראתה לבית המשפט המחוזי רצינית. מכל הטעמים הללו סירב בית המשפט לייחס למסמכים הללו משקל ראייתי כלשהו; וחרף טענות הסניגורים, לא מצאנו כל עילה לקבוע שבית המשפט המחוזי שגה בהכרעתו בעניין זה.

35. יצוין שקביעת בית המשפט המחוזי, שאין לייחס למסמכיו של רובין משקל ראייתי כלשהו, התבססה גם על בדיקת תוכנם של המסמכים. לעניין זה ציין בית המשפט כי המדובר במסמכים חלקיים בלבד המצויים במוצגים נ568/1 (1) ו-568/2. מוצגים אלה כוללים רצף של מסמכים לשנת 1984 (שהיא כמעט כולה מחוץ לגדרי כתב האישום), מספר הולך וקטן של מסמכים מהשנים 1985-1988 ורק מסמך אחד משנת 1989. לא הוסבר מדוע הוגשו על-ידי רובין דווקא מסמכים מסוימים אלה, ולא הוגשו על-ידי מסמכים אחרים, מה גם שהמסמכים אשר הוגשו לא יכלו ללמד מאומה על עצמם, והסבריו של רובין אודותיהם לא נמצאו מהימנים. לפחות במקרה אחד נתברר שרישום של סכום פלוני ניכר לזכות דרעי, שנרשם בפתק, היה רישום פיקטיבי (ראה פתק 2.185 והמסמך ת11/753). בנסיבות אלו, לא מצא בית המשפט אפשרות לייחס לרישומים

ולפתקים ערך ראייתי. אכן, באחד המסמכים, שהוגדר כ"דף 151", הופיעה יתרת זכות לטובת דרעי (לפי הטענה לשנת 1987) בסכום של 24,000 דולר, אך בהיעדר ראייה אמינה למקורו של סכום זה, לא היה בית המשפט מוכן לייחס לרישום זה כל משמעות.

חרף טענות הסניגורים, אין אנו סבורים שיש עמנו מקום להתערב בהערכת ערכם הראייתי של המסמכים האמורים, בין כשהם עומדים בפני עצמם ובין כשמתלווים אליהם הסבריהם של המערערים. עם זאת, נוכל לאמץ כמה מההנחות שבית המשפט היה מוכן להניח בהכרעת-דינו, בהיותן בעלות חשיבות לעניין הדיון בהצהרת ההון שהוגשה על-ידי דרעי למבקרת המדינה. כוונתנו לשלוש ההנחות הבאות: האחת, כי אפשר שבשנת 1984 (היינו לפני התקופה הרלוונטית לאישום) הפקיד דרעי בידי רובין כספי פיצויים ששולמו לו (בסכום שווה-ערך ל-10,000 דולר) בגין נזקים שנגרמו לו בתאונת-דרכים, וכי בשנה זו אמנם היתה התחשבות בינו לבין רובין. השניה, שחלק מהרישומים יכול והם משקפים תנועות כספיים הכרוכים ברכישת הדירה ברחוב שאולזון; והשלישית, כי גם בתקופה מאוחרת יותר היתה תנועת כספים הדדית בין רובין לבין דרעי (לפי הרישומים בסכומים פעוטים). ואולם אימוצן של הנחות אלו אינו גורע מן המסקנה, שעיקר הכספים שהופקדו על-ידי רובין בחשבונות הבנק של דרעי היו מכספי לב-בנים.

הצהרת ההון

36. בעקבות מינויו לכהונת שר הפנים (ביום 23.12.88), ובהתאם לכללים למניעת ניגוד עניינים בפעילותם של שרים וחברי הכנסת, היה על דרעי להגיש למבקר המדינה ד"ח על מצב ההון, הנכסים, הזכויות וההתחייבויות שלו ושל רעייתו. בדו"ח שהוגש על-ידיו למבקרת המדינה, ביום 17.4.89, כתב דרעי, בין השאר, שרובין חייב לו 84,000 ש"ח בגין הלוואה (ראה המוצגים ת1017, ת1018). מבקרת המדינה ביקשה מדרעי לפרט עניין זה, וביום 3.8.89 השיב דרעי למבקרת, כי סך 65,500 ש"ח מכלל חובו של רובין נובע מ"הלוואות שנתתי ל(רובין) כנציג ישיבת לב-בנים עבור מוסד זה במהלך השנים 1984-1988, מתוך הכספים המפורטים בסעיף 9 להלן"; וכי יתרת סכום החוב, בסך 18,500 ש"ח, נובעת מתמורת רכב מסוג ג'טה, שדרעי מכר לרובין בחודש נובמבר 1987. בסעיף 4 למכתבו (שבחלקו הקודם של המכתב כינה אותו, בטעות, "סעיף 9") הסביר דרעי את מקור הכספים שמתוכם, כדבריו, נתן הלוואות לרובין עבור ישיבת לב-בנים. וכך כתב:

(4")

באשר להורים המאמצים של רעייתי:
לאחר שרעייתי התייתמה בגיל צעיר, היא עברה ללמוד בבית
יתומות וינגרטן בירושלים. בבחרותה 'שידך' מנהל המוסד, מר
וינגרטן, בינה לבין בני הזוג ודרברר מארצות הברית, אשר

ביקשו לטפחה ולתמוך בה (אימוץ כמקובל בקיבוצים). ואכן, מאז הם עוזרים לה ותומכים בה מבחינה כספית. גם לאחר הנישואין הם ממשיכים לשלוח מתנות, בעיקר באירועים וציונים שונים..."

בהסתמכו על דברים אלה טען דרעי להגנתו, כי גירסתו שרובין היה חייב לו כספים, שמקורם היה בכספי ורדרבר, הועלתה על-ידיו עוד לפני שנפתחה החקירה נגדו. אות הוא, טען, שגירסתו בדבר כספי ורדרבר היא אמת ולא בבחינת המצאה שלאחר המעשה. בדחותו טענה זו קבע בית המשפט המחוזי, כי בטענה זו ניתן היה למצוא טעם לוא הגיש דרעי את הדו"ח למבקר המדינה לפני התקופה שבה התחיל לקחת שוחד. אלא שבעת שדרעי הגיש את הצהרת ההון, יחסי השוחד כבר היו בעיצומם וחזקה על דרעי שלעת הזאת כבר ידע, כי בשלב כלשהו יהיה עליו לתת הסבר ביחס לכספים שהגיעו לידיו ולפרט את מקור הכספים ששולמו לו על-ידי רובין בגין רכישת הדירה ברחוב הקבלן. בנסיבות אלו לא מצא בית המשפט יסוד לתמוה, שבדו"ח שהגיש למבקר המדינה הזכיר דרעי את ורדרבר כמקור לחלק מן הכסף. עם זאת היפנה בית המשפט לכך שבסיפה של פסקה 4, שהובאה לעיל, הוזכרו רק "מתנות, בעיקר באירועים וציונים שונים", שורדרבר המשיכו לשלוח לבני הזוג דרעי במהלך התקופה שמאז נישואיהם, ולא נטען שורדרבר העניקו לדרעי תמיכה כספית מאסיבית מן הסוג שיוחסה להם במשפט, לפי "גירסת ורדרבר" המלאה.

מבלי למעט מהמשקל הרב שיש לייחס למסקנתו של בית המשפט המחוזי, הגענו, מחמת הספק, למסקנה שאין זו המסקנה היחידה העולה מדברים אלה: ראשית, אין זה ברור מנוסח המובאה, מעבר לספק, שהאמור בה מתייחס רק למתנות; שנית, הזכרת ורדרבר כמקור לכסף יכולה להתיישב גם עם העובדה שהועברו כספים כלשהם מכספי ורדרבר על-ידי שמואל וינברג, כפי שכבר צוין לעיל; שלישית, קשה להניח שבעת כתיבת המכתב מיום 3.8.89 הניח דרעי שיהיה עליו לתת הסבר לעניין כלשהו המפורט במכתב; רביעית, כפי שכבר ראינו, לא מן הנמנע הוא שבמקביל להפקדות בחשבונו מכספי לב-בנים אכן היתה התחשבות בין רובין לבין דרעי, ביחס לכספים אחרים, בדומה לשאר המלווים והלווים שעמם עסק רובין בגילגולי הכספים. לא מן הנמנע, אפוא, שהסכום שהוזכר על-ידי דרעי בדו"ח למבקר המדינה, כחוב של רובין כלפיו, אכן נבע מן ההתחשבות שהיתה ביניהם. אפשר שבכך ניתן גם להסביר את פשר הסכום 24,000 דולר, שבמסמכי ההתחשבות נרשם לזכותו של דרעי. על-כל-פנים, חלק מסכום החוב של רובין לדרעי יוחס, במכתבו של דרעי למבקר המדינה, לתמורה שהגיעה לו ממכירת מכוניתו, ונראה שלפחות על עובדה זו אין איש חולק.

שווי הסכום 84,000 ש"ח, במועד הרלוונטי, היה, בקירוב, כ-50,000 דולר, והגענו למסקנה, מחמת הספק, שיכול ובעת כתיבת המכתב מיום 3.8.89 אמנם חב רובין לדרעי סכום זה. עם זאת, יש לציין כי הסכומים

הנקובים במסמך מיום 3.8.89 אין להם ולא כלום עם הסכומים הגדולים של 50,000 דולר ו-10,000 דולר שהגיעו לידי דרעי (לפי גירסתו שנדחתה) לאחר המועד האמור.

סיכום ומסקנת ביניים

37. מה עולה מן האמור עד כאן? רובין העיד - ודרעי אינו חולק - שבעבור דירת הקבלן מסר רובין לדרעי, או שילם לזכותו, סכום כולל של 120,000 דולר. לגירסתם המשותפת של דרעי ורובין, סכום זה היה מורכב מ-50,000 דולר שרובין חב לדרעי, משני הסכומים הגדולים - 50,000 דולר ו-10,000 דולר - שלפי הנטען הועברו על-ידי ורדרבר לדרעי, באמצעות שמואל וינברג, והופקדו בידי רובין לזכותו של דרעי ומהלוואה בסך 10,000 דולר שנתן רובין לדרעי. כאמור לעיל, הרינו מוכנים להניח, על יסוד מה שהצהיר דרעי בדו"ח שהגיש למבקרת המדינה ומחמת הספק, שרובין אמנם היה חייב לדרעי סכום של 50,000 דולר. אך משלא מצאנו יסוד להתערב בקביעת בית המשפט המחוזי, שדחה כבלתי מהימנה את גירסתם של דרעי, שמואל וינברג ורובין, ביחס להעברתם לזכות דרעי של שני הסכומים הגדולים - 50,000 דולר ו-10,000 דולר - מתחייבת המסקנה, כי לפחות 60,000 דולר, מתוך הסכום הכולל ששולם על-ידי רובין במועדי רכישת ושיפוץ הדירה ברחוב הקבלן, שולמו על-ידי דרעי מכספי לב-בנים. מסקנה זו בעינה עומדת גם אם שילם רובין לדרעי, לצורך קניית הדירה ושיפוץ, סכום גבוה או נמוך מ-120,000 דולר. הנה כי כן, דרעי עצמו תלה את מימון רכישתה ושיפוץ של דירה זו, בכספים שקיבל במחיר דירתו הקודמת ובכספים ששולמו לו, או בעבורו, על-ידי רובין. מן האמור במכתבו למבקרת המדינה נובע, כי החוב שעמד לזכותו אצל רובין היה שווה-ערך לסך 50,000 דולר, וזולת גירסתו הבלתי-מהימנה בדבר העברתם לזכותו של שני הסכומים הגדולים מכספי ורדרבר, לא היתה בפיו טענה שעמדו לזכותו אצל רובין כספים נוספים מעבר למה שהצהיר, זמן לא רב קודם לכן, במכתבו למבקרת המדינה. משמעות הדבר היא, כי המסקנה שסך 60,000 דולר לפחות, מן הסכום הכולל ששולם לו או לזכותו על-ידי רובין, בקשר לרכישת ושיפוץ הדירה ברחוב הקבלן, נלמדת ומתחייבת מגירסתו של דרעי עצמו.

עד שנפנה למסקנה המשפטית הנגזרת מן הקביעה האמורה, נקדים ונאמר, כי לדעתנו הוכיחה התביעה, שגם חלק נכבד מן הכספים (ששיעורו המדויק לא נתברר), שהופקדו על-ידי רובין לזכות חשבונות הבנק של בני הזוג דרעי, מקורו היה מכספי לב-בנים. אך עניין זה, על משמעויותיו העובדתיות והמשפטיות, יידון בהמשך הדברים.

38. נפנה לפן המשפטי. שני הסכומים הגדולים - 50,000 דולר ו-10,000 דולר - שולמו לדרעי מכספי לב-בנים. כזכור, לדרעי היו קשרים הדוקים עם המערערים האחרים, שניהלו את לב-בנים. הוא עצמו היה מעורה בענייניה ובפועל היו לו השפעה ושליטה על אורחות ניהולה. הסכומים האמורים שולמו לו בתקופה בה כיהן כשר

הפנים, כאשר היה גלוי וידוע למערערים האחרים, כי בכוחו לגייס כספים לטובת לב-בנים. הקשר בין הענקת הכספים לבין מניעי המעניקים נלמד מן הנסיבות. הלוא אין זה מדרכן וממידתן של עמותות כדוגמת לב-בנים, הניזונות מתקציבים ציבוריים, לשלם כספים לכיסם הפרטי של אנשי ציבור ללא כל נימוק; וגם אנשי הציבור המקיימים קשרים עם עמותות כאלה מוחזקים כיודעים ומבינים דבר זה. אין תימה, אפוא, שדרעי ורובין ניסו לספק הסבר לגבי המקור ממנו שולמו הסכומים הגדולים האמורים. אך משהופרכה גירסתם, נותר דרעי, ועמו גם המערערים האחרים, ללא כל הסבר ביחס לשאלה, מה ראתה לב-בנים, שמטרותיה המוצהרות היו לשם שמיים, לשלם לדרעי סכומי כסף גדולים לצורכיו הפרטיים.

הלכה פסוקה היא, שיכול ובהעדר ראיות אחרות קמה חזקה שבעובדה, הנובעת מניסיון החיים, "כי מתת לעובד הציבור מאת אדם הנמצא עמו בקשר רשמי ניתנת בעד פעולה הקשורה לתפקידו. מכאן נובעת גם חזקה שבעובדה (הניתנת, כמובן, לסתירה), כי עובד הציבור הלוקח מתת כזאת מודע לכך שהמתת ניתנת לו בעד פעולה הקשורה בתפקידו. מודעות זו יכולה להתבטא ... גם בעצימת עיניים מצד עובד הציבור..." (ע"פ 1877/99, 1919/99 מדינת ישראל נ' בן-עטר (טרם פורסם); וראו גם ההחלטה בדנ"פ 6162/99 חיים בן-עטר נ' מדינת ישראל, הדוחה עתירה לקיום דיון נוסף בפסק הדין).

הפרכת גירסתם של דרעי ורובין, לגבי מקור הכספים, הותירה את הגנתם, וכן את הגנתם של המערערים האחרים על בלימה. בהעדר ראיות אחרות לגבי מקור הכספים או לגבי נסיבות התשלום, המסקנה הבלתי נמנעת היא ששני הסכומים הגדולים, ששולמו לדרעי מכספי לב-בנים, ניתנו לו כשוחד. לפנים מן הצורך נוסף, כי בלב-בנים נוצרה והיתה קיימת "אווירה של שוחד", אשר נבעה מן השליטה שהיתה לדרעי בלב-בנים, וכי אווירה זו הביאה, מחד, לשיעבוד המערערים האחרים, שראו עצמם ככפופים לו, לרצונו של דרעי, ומאידך, להשתרשות התודעה שהיתה מקובלת על נושאי התפקידים בלב-בנים שיש מקום לתגמל את דרעי, כמי שביכולתו לגייס כספים ללב-בנים. ודוק: המדובר באווירה שדרעי עצמו תרם לא במעט ליצירתה ולפיכך לא יכול שלא להיות מודע לה. בין כך ובין כך, קיים יסוד איתן להרשעתו של דרעי בלקיחת שוחד, מכספי לב-בנים, בכל הנוגע לשני הסכומים הגדולים.

ההפקדות בחשבונות הבנק של דרעי

39. בית המשפט המחוזי קבע, כי גם ההפקדות בחשבונות הבנק של דרעי היוו תשלומי שוחד. במאמר מוסגר מזכיר, כי ההפקדות בהן הורשע דרעי כללו גם הפקדות שנעשו לזכותו במה שהגדרנו "תקופת הביניים". בשאלה אם בתקופת הביניים היה דרעי עובד הציבור, כמשמעו בסעיף 294(ג) לחוק העונשין, נטפל בנפרד. בנתון למה שעוד ייקבע, ביחס לשאלה זו, נעסוק בהפקדות של כספים לזכות חשבונותיו של דרעי, כמכלול אחד.

40. את קביעתו, כי גם ההפקדות בחשבונות הבנק של דרעי היו תשלומי שוחד, ביסס בית המשפט המחוזי על עדותו של שמולביץ, בה נתן אמון מלא ומוחלט, ועל הסיוע שנמצא לעדות זו בראיות אחרות, בכללן עצם ביצוע ההפקדות, שרק בשלב מאוחר יחסית של המשפט חדל להיות שנוי במחלוקת. משקל ראייתי לא מבוטל ניתן על-ידי בית המשפט, בהקשר זה, גם לשימוש בזכות השתיקה על-ידי דרעי במהלך תקופה ארוכה. מימצאו המרכזי היה, כי בתקופה הרלוונטית שררה בלב-בנים ובקרב פעיליה "אווירת שוחד". בית המשפט קבע, כי אווירה זו היא שהכתיבה את מערכת היחסים בין דרעי לבין המערערים האחרים, שהתבטאה, מחד, בדרישות מצד דרעי לקבלת כספים וטובות-הנאה אחרות מלב-בנים, ומהיענות כנועה - מצד המערערים האחרים - לכל דרישותיו.

הערכת עדותו של שמולביץ

41. עדותו של שמולביץ התפרסה על פני כ-3,800 עמודי פרוטוקול. בית המשפט המחוזי, שהתרשם ממתימנות עדותו, תיאר אותה בהכרעת הדין כ"עדות מרשימה במהימנותה" וכן כ"עדות עקבית, מאוזנת, זהירה ומשכנעת". בדחותו את הטענות והמענות של הסניגורים, שתקפו את אמינותו של שמולביץ מכל זווית אפשרית, הטעים בית המשפט, כי "רק עד המעיד אמת יכול לעמוד בחקירה כזו שעמד שמולביץ - צוק איתן". בטיעוניהם בערעורים שלפנינו חזרו הסניגורים וחלקו - ככל שכבר עשו בהרחבה לפני בית המשפט המחוזי - על מהימנות עדותו של שמולביץ, וביקרו את הערכתם של השופטים המלומדים שלא מצאו בעדותו של שמולביץ ולוא גם צל-צילו של פגם.

הננו נכונים לקבל, כי העמדה שנקט בית המשפט המחוזי, ביחס למהימנותו של עד המדינה שמולביץ, היתה פסקנית מידי. אמת נכון הדבר - ולכך ייחס בית המשפט משקל רב - שבמהלך עדותו הועמד שמולביץ מול מערכת הכפשות, כמעט חסרת תקדים, שבדיעבד התברר כי לא היה לה יסוד: כך, בין היתר, בחקירה-שכנגד קשרו הסניגורים את שמו לאנשים מפוקפקים, לפלוני שהורשע ברצח, למעשי גניבה וזיוף ולהתנהגות שאינה הולמת, מבלי שהיה להם יסוד להציג לעד שאלות בנושאים אלה; ואורח חקירה שכזה ראוי לגינוי. בית המשפט אף ציין בהכרעת הדין, כי הקהל באולם המשפטים גילה עוינות רבה לשמולביץ והגיב בקריאות ובצחוק פרוע למישמע דבריו, וכי לא פעם נאלץ בית המשפט לקרוא לסדר את קהל הנוכחים. מבחינה זו, אכן יכול כי שמולביץ היה "צוק איתן" שלא נשבר בחקירה. ואולם, מנגד, נראה שבית המשפט ייחס משקל מועט מידי לעובדה, שלפני שנחתם עמו הסכם לפיו ישמש כעד-מדינה, סיפר שמולביץ לאנשי וסוכני המשטרה, ביחס לדרעי וביחס לאחרים, גם דברים שהיו בבחינת עלילת-שווא (כאילו היו הללו מעורבים בהברחה של

כספים לחוץ-לארץ). יצוין שבמהלך חקירתו במשפט הכחיש שמולביץ את עצם אמירת הדברים, ולפחות בכך נכשל במסירת עדות שאינה אמת. תשובת מר רזניק בשם המדינה, כי השאלות בנושא זה הביכו את שמולביץ ולכן התכחש לעובדות, איננה משכנעת. ניתן היה אולי לשער, שברצותו "לפתות" את החוקרים להעניק לו מעמד של עד-מדינה, מסר להם שמולביץ, בשלב המגעים המוקדמים, גם אינפורמציה בלתי-נכונה, שעליה לא חזר באמרותיו בחקירה ובעדותו במשפט; דא-עקא ששמולביץ עצמו לא נאחז בהסבר זה. אין ספק, שבדברים אלה יש כדי להחליש במידת-מה את מהימנות גירסתו של שמולביץ. כן לא ניתן לשלול טענות אחרות של הסניגוריה, בדבר שיחות שניהלו אנשי המשטרה עם שמולביץ לפני חתימת ההסכם עמו, ואשר בניגוד לנהלים המחייבים לא נערך לגביהן כל תיעוד. ובצדק טענו הסניגורים, כי לוא נערך רישום של דברי שמולביץ בשיחות המוקדמות, אפשר שהיה בידם לערוך לו חקירה-שכנגד יותר אפקטיבית. לכך אפשר להוסיף, כי ההגנה הוכיחה שבמקרה אחד (שאינו קשור למשפט) תבע שמולביץ מן הרשויות סכומי-כסף בגין נכותו על יסוד נתונים עובדתיים שלפחות בחלקם לא היו נכונים.

חרף הסתייגותו מן העמדה הפסקנית מידי, שבית המשפט המחוזי נקט ביחס למהימנות עדותו של שמולביץ, לא מצאנו יסוד להתערב בעיקר קביעתו, כי שמולביץ הוא עד מהימן. לא זה בלבד שקביעה זו נתבססה על התרשמותו הבלתי-אמצעית של בית המשפט מן העד ומעדותו, אלא שלנוכח חשיפתו הארוכה של העד לחקירותיהם של פרקליטי ההגנה, נודעת משמעות מיוחדת למימצאי המהימנות שנקבעו לגבי עדותו בהכרעת הדין. יתר על כן: טרחנו וקראנו את פרוטוקול עדותו של שמולביץ והתרשמותנו היא, שכשם שלא ניתן לקבל את הגדרת בית המשפט המחוזי שעדותו היתה "צוק איתן", כך אף אין יסוד לקבל את טענת הסניגורים שעדותו, בעיקרי האמור בה, הינה עדות שקר. חשוב גם להדגיש, כי לחלקים נכבדים מגירסתו של שמולביץ מצויה תמיכה ממשית בראיות אחרות, בחלקן ראיות אובייקטיביות. לאור קיומן ומהותן של הראיות הנוספות הגענו לכלל מסקנה, שאין עילה להתערבותנו במימצאו של בית המשפט המחוזי, אודות "אווירת השוחד" ששררה בלב-בנים. ואולם לאור המסקנה הסופית, אליה הגענו בפרשת ההפקדות בחשבונות הבנק, איננו רואים צורך להאריך ביחס ליתר הפרטים ודי יהיה אם נעמוד על עיקרי הדברים.

הראיות העיקריות

42. כפי שכבר הזכרנו, שמולביץ הגיע לישיבת לב-בנים כדי ללמוד בה, ועד מהרה הכיר את כל פעיליה, לרבות ארבעת המערערים. משנתמנה כמנהלה האדמיניסטרטיבי של לב-בנים, נעשה שמולביץ מעורה בענייניה והכיר היטב את המתרחש בין כתליה. על-פי עדותו, נהג דרעי - בעיקר בין השנים 1985-1987 - להתקשר ללב-בנים, כמעט מידי חודש בחודשו, ולבקש שרובין יפקיד בחשבוננו בבנק סכומי כסף. ורובין מילא אחר בקשותיו; כשלעיתים הפקיד את הכסף בעצמו, או הטיל זאת על שליח ששיגר אל הבנק, ולעיתים מסר את

הכסף ליפה דרעי, על-מנת שהיא תפקיד אותו בבנק. בהסתמכו על דברים ששמע מרובין העיד שמולביץ, כי מפעם לפעם נדרש רובין לברר מה יתרת החובה בחשבון של דרעי ולכסות אותה. דרישותיו של דרעי, סיפר שמולביץ, הכבידו על רובין. לב-בנים היתה שרויה בקשיים כספיים. רובין, שלעיתים קרובות ניצב בפני הצורך לגייס אמצעים, נאבק ללא הרף בקשיים שהיו כרוכים בניהול עסקי "גילגול" הכספים; ודרישותיו של דרעי הטילו עליו מטלה נוספת, שהיה לו קשה לעמוד בה. רובין לא הסתיר את מורת-רוחו מדרישותיו של דרעי, ולעיתים - כשהגיעה אליו דרישה חדשה להפקיד כספים לזכות דרעי - נשמע מגדף, בינו לבין עצמו. שמולביץ הבחין, כי תגובה מסוג זה לא באה מצד רובין, כשקיבל דרישה להחזרת כסף מצד מלווים ש"גילגל" את כספיהם. ולא למותר לציין, שכל הפרטים שמסר שמולביץ בעדותו, אודות דפוס ההפקדות, עיתוין והבנק שבו הופקדו הכספים, נתאשרו בראיות אובייקטיביות.

43. שמולביץ העיד, כי יום אחד הבחין הרב אריה וינברג בטופס הפקדה לזכות חשבוננו של דרעי, שהיה מוטל על שולחנו של העד. למראה הטופס העיר הרב וינברג לשמולביץ, שהדבר "מסוכן", כי "זה לא צריך להסתובב" וכי "את זה צריך להשמיד". בית המשפט ראה בתגובה זו ראייה קבילה רק נגד אריה וינברג. עם זאת ציין, כי תגובה זו סותרת את התיזה שהעלו המערערים, לפיה נתפס שמולביץ לטעות בראותו בהחזרי כספים תמימים משום מתן שוחד.

יצוין ששמולביץ למד תורה בלב-בנים בהנחייתו האישית של הרב וינברג, וכי על רקע זה נתפתחו ביניהם יחסים קרובים. שמולביץ סיפר, כי באחת משיחותיהם שאל את הרב וינברג מדוע מפקידים לזכות דרעי כספים בבנק. לכך השיב הרב וינברג, כי "זה יכול לעזור הרבה ללב-בנים" ולהוציאה מן החובות, וזאת "מאחר והוא (דרעי) כזה כוח פוליטי, אני לא יודע להגדיר, משהו מהסגנון הזה, והוא עולה למעלה...". לדברי שמולביץ, אריה וינברג הוסיף ש"אריה דרעי הוא השקעה טובה לעתיד, כי הוא למעשה האיש הדומיננטי בש"ס, והוא יוכל להביא כספים". גם דברים אלה נתקבלו כראיה רק כנגד הרב אריה וינברג.

44. שמולביץ סיפר בעדותו, כי בינם לבין עצמם נהגו אנשי לב-בנים ללגלג על בקשותיו התכופות של דרעי, שרובין יפקיד סכומי כסף בחשבונות הבנק שלו. בפיהם היה שגור מעין פזמון, "אריה צריך מכולת", אותו נהגו לומר בניגון. הנה כיצד הובאו הדברים בעדותו (בעמ' 4717):

... היו אומרים שהוא, שהיה ... מעניין איזה ניהול שאריה צריך מכולת.	"שמולביץ:
מי זה היה המנגן, מנגן הכוונה לא בכלי, אלא בקול.	שאלה:
בקול. לפעמים זה היה מקהלה, לפעמים זה היה בודדים. תלוי.	שמולביץ:
מה היו אומרים?	שאלה:

שמולביץ: שאריה צריך מכולת, זה היה נאמר בניגון.
 שאלה: מה?
 שמולביץ: היה נאמר בניגון כזה, זה סוג של משפט מבודח כזה מנוגן...".

בהתייחסו למעמד המיוחד שהיה לדרעי בלב-בנים, העיד שמולביץ, כי דרעי היה המוציא והמביא בכל החלטה חשובה שנתקבלה בלב-בנים. תימוכין חשובים לעדות זו אפשר למצוא בתמלילי שיחותיו עם אנשי לב-בנים ששמולביץ הקליטן ללא ידיעת בני-שיחו. העיקרית באלה היא שיחה במסעדת "יוסי פקין" בירושלים, בה השתתפו שמולביץ, משה וינברג ואחד ליזר קאין, אף הוא איש לב-בנים (מוצג ת295/). הנוכחים בשיחה מתלוננים שהקירבה לדרעי הופכת בהדרגה לשיעבוד; דרעי משיג כספים ללב-בנים, ועקב כך הגיע לעמדת שליטה בישיבה. מן הקלטת עולה, שדרעי הורה לרובין לפרוע חלקית את חובותיו של משה וינברג, לשלם לו משכורת, למחוק חלק מחובותיו ולהסדיר את חובותיו בגין תשלומי ארנונה. דרעי גייס כספים לטובת לב-בנים, וחלק מכספים אלה (שנועדו לתשלום חובות) שימשו למימון נסיעתו לאנגליה, שמוסכם על הכול שהיתה נסיעה פרטית ולא נסיעה לצורכי לב-בנים. כדברי משה וינברג (בעמ' 5 של התמליל):

"באתי ליום-טוב (רובין), אמרתי לו: תשמע, צריך לנסוע. עכשיו כסף אין. אריה לא מעניין אותו כלום...".

בשיחה אחרת עם שמולביץ, שאף היא הוקלטה בידי שמולביץ (ת932/), מספר משה וינברג כי לפי דרישת רובין, נאלץ להחזיר כספי הלוואה שקיבל מלב-בנים ביוזמת דרעי, לאחר שרובין נאלץ לגייס עבור דרעי אמצעים לרכישת דירה. כדבריו (בעמ' 24 לתמליל):

"בא יום-טוב רובין, אומר צריך לתת כסף, צריך לקנות דירה".

"אריה צריך מכולת", כלשון הפזמון; "אריה לא מעניין אותו כלום", כדברי משה וינברג בת295/; "צריך לתת כסף, צריך לקנות דירה", כדברי משה וינברג בת932/. דפוס אחד.

עוד נזכר, כי מדברי משה וינברג בשיחה במסעדת "יוסי פקין" (בעמ' 7 של ת295/) עולה, כי היו לו ציפיות שדרעי יקדם את ענייניו "בישיבת הממשלה" (ככל הנראה המדובר בפרשת הפרוייקט בהר-שמואל, בה נעסוק, להלן, במסגרת דיונו באישום השלישי). משה וינברג מציין, כי לדרעי יש השפעה רבה, משום שהוא "שם ג'ובות" (היינו, נותן כסף). עוד הוא מספר, שכאשר הזכיר את האפשרות שהוא יעזוב את לב-בנים, "איים"

דרעי כי במקרה כזה "הכול נגמר", לאמור, שהוא לא ימשיך לתמוך בישיבה. דברי קאין בפגישה זו, שהתכחש לאשר יוחס לו בהקלטה, נתקבלו כראיה לפי סעיף 10א לפקודת הראיות (נוסח חדש).

עמדת ההגנה לגבי ההפקדות

45. בתשובתם לכתב האישום הכחישו המערערים כל קשר בין משה וינברג, אריה וינברג ורובין להפקדות לחשבון הבנק של דרעי, וזו העמדה שהם נקטו גם בחקירת עדי התביעה. בשלב בו טענו כי "אין להשיב על האשמה", חלה נסיגה בעמדתם זו, והכחשתם הוגבלה לעשרים-וארבע מבין שלושים-ושש ההפקדות. בעדותו במשפט נקט דרעי עמדה מעורפלת. הוא לא הודה, כי הפקדות שבוצעו בחשבונו בידי מי שחתם על טופסי הבנק "חתימה מקושקשת" נעשו בידי רובין. כן לא הודה שרובין מסר ליפה דרעי כספים לצורך הפקדה, ואף לא בכך שרובין הורשה על-ידי לברר בבנק, בו התנהל חשבונו של דרעי, אם בחשבון קיימת יתרת חובה. ואולם, כל העובדות האמורות הוכחו במשפט. רק לבסוף נאות דרעי להודות, כי כל ההפקדות של כספים בחשבונות הבנק שלו, שפורטו בכתב האישום, בוצעו על-ידי רובין או מטעמו. מכאן ואילך התייצב דרעי מאחורי הגירסה (שסימניה, אל-נכון, ניגלו עוד קודם לכן), שכל הכספים שהופקדו מקורם בכספיו שלו. אכן, לוא היתה גירסתו האחרונה אמת לאמיתה, קשה להלום מה מנע ממנו להודות, מלכתחילה, כי ההפקדות בחשבונו נעשו בידי רובין, ולטעון להגנתו, ברחל בתך הקטנה, את אשר טען במפורש ובאופן מלא רק בדיעבד? הדברים מדברים בעד עצמם.

שתיקת דרעי בחקירת המשטרה

46. שלושה חודשים לאחר פתיחת החקירה נגדו, ביום 4.9.90, הוזמן דרעי למשטרה כדי למסור את גירסתו. במעמד זה הוחשד בעניין שלא היווה נושא להאשמתו בכתב האישום נשוא הערעור הנוכחי; ולאחר שהוזהר כדן, הקריא מן הכתב הודעה מוכנה מראש שהביא עמו, לאמור, כי הוא שומר על זכות השתיקה ביחס לכל שאלה שיישאל, וכי הוא מבין את המשמעות של עמדתו. כשנשאל אם הוא מוכן להשיב על שאלות שאינן עשויות להפיל, כגון השאלה מהן סמכויותיו של מנכ"ל, השיב דרעי, כי גם לגבי שאלות כאלה הוא שומר על זכות השתיקה (כל האמור נרשם במוצג ת443). במכתב שנספח לת443/ הלין דרעי על הדלפות בלתי מבוקרות של המשטרה לעיתונות, עמה היא משתפת פעולה, באופן שהיענות לחקירת המשטרה תביא אותו לכלל התבזות. השיחה בין חוקרי המשטרה לבין דרעי, אשר התקיימה במעמד גביית ההודעה ת443/, הוקלט בהקלטת סתר (ת449/); וגם בה חזר דרעי על טרזויותיו ש"המערכת" לא פעלה כשורה. לדבריו, נועץ בפרקליטיו והתלבט לגבי עמדתו "בפרט כאיש ציבור", כשהוא מודע למשמעות צעדיו (עמ' 26 לתמליל). החוקרים הפצירו בדרעי לשוב ולשקול, אם חרף היותו איש ציבור עומד הוא על החלטתו לבחור בשתיקה. בתשובתו הבהיר דרעי כי עמדתו החלטית: לא להשיב על שום שאלה.

ביום 12.5.91, בעקבות הודעת פרקליטו שדרעי ישמור על זכות השתיקה (ת1028/), נמסרה לדרעי הזמנה לחקירה. ביום 2.6.91 הואשם דרעי רשמית בחלק מהאישומים נשוא הערעור שלפנינו (ת447/ב). בתגובה חזר דרעי והודיע שהוא שומר על זכות השתיקה, כשהוא מנמק את מהלכיו בהמשך ניהולה הבלתי הוגן, לטענתו, של החקירה, וכן בהדלפות. הוא הוסיף, כי נועץ בפרקליטו ובמשפטנים אחרים, והכול אמרו לו שאי-אפשר להפריד בין שאלות מפלילות לשאלות שאינן מפלילות. במהלך השיחה בין החוקרים לבין דרעי נרשמו גם חילופי הדברים הבאים (בעמ' 2):

"שאלה:	משמעות גירסתך זו לדידי הינה, כי אינך רואה עצמך חף מפשע וכי יש יסוד לאישומים, שאם לא כן מדוע לא תיתן הסברים מטהרים (?)
תשובה:	אחד מהכללים היסודיים במדינה דמוקרטית שעליו מושתתות החברות המודרניות, שאדם הוא חף מפשע, כל עוד לא הוכח שאינו כך. לא אני יזמתי את חקירת המשטרה ולא עלי מוטלת החובה להוכיח שאני חף מפשע...".

להלן אומר דרעי, שלא ישיב על כל שאלה שהיא. כשנשאל דרעי (בעמ' 6), אם יהיה מוכן, לפחות, לשמוע את השאלות, הוא משיב (לאחר התייעצות עם פרקליטו) ש"אין חובה לשמוע את השאלות לא לי כשר ולא לאף אזרח אחר...". אך שהוא זקוק לזמן כדי לשקול זאת; וכשנשאל, מתי ימציא פרקליטו את גירסתו הכתובה לגבי מימון הדירות - שהפרקליט הודיע למשטרה על כוונתו להמציאה - השיב דרעי שהדבר ייעשה תוך מספר ימים. להודעתו צירף דרעי העתק מכתבו מיום 22.5.91, אל היועץ המשפטי לממשלה, בו ציין דרעי שהוא "מודע לכך שבהיותי איש ציבור, שר בממשלה, קיימת ציפיה שלא אשתמש בזכות השתיקה". עם זאת, זכותו היא שהחקירה תתנהל במשטרה ולא בתקשורת, ובשתיקתו ובמחאתו הוא "מהווה פה לציבור שלם, שאין לו האומץ לשתוק". המכתב משתרע על פני שלושה-עשר עמודים, ובו פירוט השגותיו של דרעי לגבי אופן החקירה. לאור האמור בו - כך סיפר דרעי - יעצו לו פרקליטיו "לאחר שיקול דעת מעמיק": כלשון דרעי במכתב (בעמ' 10),

כי

"בנסיבות אלה אין טעם במתן תשובות לחוקרים, מאחר ומצטיירת תמונה שהם בעלי דעה קדומה שחרצו ממילא את גורלי לשבט, ושכל מטרתם אינה בירור האמת אלא 'לקבור' אותי בכל מקרה. החקירה הפכה למלחמה פרטית של המשטרה באריה דרעי".

רק ביום 18.2.93 הפר דרעי את שתיקתו (מוצג ת611). להודעה שנמסרה על-ידי במועד זה צירף מסמך בן שלושה עמודים, בו פירט מדוע שתק ומדוע החליט לדבר. לדבריו, התרוצצו בקרבו שתי מגמות. מצד אחד, רצה "לצרוח ולא רק לדבר", וזאת כדי להוכיח את חפותו. מן הצד האחר, טען, "עמדו עורכי-דיני וכפו עלי הר כגיגית את זכות השתיקה" (עמ' 1). מאחר שהיו אלה עורכי-דין מן השורה הראשונה, הסביר דרעי, החליט להישמע לדעתם. הטעמים שהניעוהו, בסופו של דבר, לנהוג בניגוד לעמדת פרקליטיו היו ארבעה: האחד, פרסום כתבה בעיתון בה נאמר כי הוא מואשם ב"דברים מדהימים", אותם יכול להפריך בקלות. השני, כי החקירה נמשכת ואנשים שונים, המוזמנים שוב ושוב להיחקר במשטרה, סובלים בגלל שתיקתו. השלישי, שכתב-אישום אינו מוגש וסופה של החקירה מי ישרונו; והרביעי, כי גבר בקרבו קול פנימי - שעד כה הושתק על-ידי פרקליטיו - שעליו לדבר. "רק העתיד יוכיח" - אמר דרעי - "אם החלטותי למסור את הגירסה, בניגוד לעצת עורכי דיני, ולתת אמון במערכת נכונות או לא".

47. הסבריו של דרעי לגבי הנסיבות שבגדרן הפעיל את זכות השתיקה ולאחר מכן את זכות הדיבור - שעליהם חזרו סניגוריו - לא היו מקובלים על בית המשפט המחוזי, ואנו לא מצאנו יסוד להתערב במסקנותיו. כפי שעולה מן המובאות אותן הזכרנו, הרי שבמשך כל התקופה הרלוונטית, היה לדרעי ליווי משפטי צמוד של פרקליטים מן המעלה הראשונה. אלה המליצו לפניו - והוא קיבל את המלצתם - שלא למסור דבר בחקירתו, ועשה כן תוך מודעות מלאה למשמעות העמדה שבחר לנקוט ולתוצאותיה האפשריות מבחינה משפטית. אמת נכון הדבר, שגם לאיש ציבור, ואפילו הוא שר, המואשם בפלילים, נתונה זכות שלא לשתף פעולה עם המשטרה ולא למסור לה את גירסתו, ומבחינת דיני הראיות דינו של שר הוא כדין כל אדם. עם זאת, לא כל מה שכל נאשם רשאי לעשות, נאשם שהוא איש ציבור צריך לעשות, אפילו יש בליבו על המשטרה. מבחינת דיני הראיות, בוודאי שאין להתייחס לשתיקתו של דרעי אחרת ביתר חומרה מאשר לשתיקתו של כל נאשם אחר; אך מאידך יש לזכור, שהיותו של נאשם איש ציבור אינו מקנה לו כל פריבילגיה. וכשם שלא שוכנענו בטענותיו של דרעי לענין "תענית הדיבור" שגזר על עצמו, כן לא עלה בידו להניח את דעתנו לגבי הטעמים להפסקתה. בית המשפט המחוזי הגיע לכלל מסקנה, שדרעי בחר בזכות השתיקה באשר נזקק ל"פסק-זמן" שבמהלכו הכין את ראיותיו, שבדיעבד נתגלו, בחלקן, כבלתי מהימנות; וכי הגשתו בידי פרקליטו של התזכיר ת902/ על נספחיו, לא יכלה לשמש תחליף נאות למסירת גירסה למשטרה, במועד בו הוזמן דרעי לעשות כן, ובדרך המקובלת. חרף טענות סניגוריו של דרעי בערעור שלפנינו, לא מצאנו יסוד לשלול את צדקת מסקנותיו האמורות של בית המשפט המחוזי.

מסקנות מן התשתית העובדתית

48. הראיות הקבילות לכאורה מלמדות שלפחות חלק מההפקדות בבנק לזכותו של דרעי היה מכספי לב-בנים. הן גם מלמדות שבלב-בנים שררה אווירה של שוחד. בצדק קבע בית המשפט המחוזי, שבענייננו אין המדובר במקרה הטיפוסי של שוחד אלא במתכונת מיוחדת של שוחד - "לא שוחד בין זרים, ולא שוחד מכיסם הפרטי של המשחדים" (עמ' 290 להכרעת הדין). אין זה המקרה הטיפוסי של שוחד משום שאין המדובר בפלוני המשלם כסף לעובד הציבור כדי לקבל ממנו תמורה, אלא בקבוצת אנשים, לכאורה מלוכדת, שאחד מחבריה עלה לגדולה, והיא תומכת בו על מנת שהוא יתמוך בה, לפי הכלל: "כולם בעד האחד - האחד בעד כולם". מה שהתחיל כפרוייקט רוחני של החזרת אנשים בתשובה, הסתאב במקום כלשהו לאורך הדרך והפך למוקד של מתן שוחד. לראיות בדבר "אווירת השוחד", שהשתלטה על לב-בנים, מצוי חיזוק ממשי בעובדה שבמהלך תקופה ארוכה השתמש דרעי בזכות השתיקה, תוך נטילת סיכון מודע שהדבר יכול ועשוי להתפרש לרעתו, כפי שבפועל אמנם קרה, וכן בעמדה המקורית שנקטו דרעי והמעוררים האחרים בשלב המשפט בנושא ההפקדות.

אנו סבורים, אפוא, שנוצרה במשפט תשתית ראייתית רבת משקל, ממנה ניתן לכאורה להסיק כי לפחות חלק מכספי ההפקדות בחשבונות הבנק של דרעי הם כספי שוחד. משהניחה התביעה במשפטו תשתית ראייתית כזאת, חלה על דרעי חובה ליתן הסבר שבכוחו לעורר לפחות ספק לגבי מעורבותו בעבירות של לקיחת שוחד. למרבה הצער, הסבר כזה לא ניתן; ובהיעדר הסבר כאמור, רשאי בית המשפט לקבוע, כי העובדה שלפחות חלק מכספי ההפקדות ניתנו לדרעי בתורת שוחד, הוכחה במשפט מעבר לספק סביר. ברם, עד שנגבש את הכרעתנו בערעור, מוטל עלינו לבחון מה דינן של ההפקדות שנעשו לזכות חשבונותיו של דרעי ב"תקופת הביניים", וכן לברר אם ניתן בפרשתנו לקבוע, ברמת הוודאות הנדרשת במשפט פלילי, כמה מכספי ההפקדות הם כספי שוחד. אם ניווכח, כי הנתונים המצויים אינם מאפשרים להגיע לכלל קביעה בדבר כימיו כספי השוחד, יהיה עלינו להחליט מהי התוצאה המשפטית הנובעת מכך.

"תקופת הביניים"

49. ביום 23.12.84, ימים אחדים לאחר כניסתו לתפקידו, מינה שר הפנים, הרב יצחק פרץ, את דרעי כעוזרו האישי. מקץ כעשרה חודשים וחצי (ביום 6.11.85), עם מינויו כמזכיר הכללי של תנועת ש"ס, פרש דרעי מתפקיד עוזר השר, ובכך - גם משירות המדינה. ביום 1.6.86 התגייס דרעי לשירות צבאי מקוצר, ממנו שוחרר ביום 25.9.86. לקראת מועד שחרורו (ביום 19.9.86) פנה שר הפנים אל נציב שירות המדינה בכתב כלהלן:

"בהתאם לפסיקה מס' 11.961(ב) שבתקשי"ר, אבקשך לכנס את ועדת המינויים כדי להציע לממשלה לאשר את מינויו של הרב אריה דרעי למשרת המנהל הכללי במשרד הפנים".

נציב שירות המדינה אכן פעל כמבוקש על-ידי השר, ושלושה ימים בלבד לאחר שחרורו של דרעי מן השירות הצבאי, ביום 28.9.86, אישרה הממשלה את מינויו כמנהל הכללי של משרד הפנים.

ב"תקופת הביניים" - שמאז סיום תפקידו כעוזר שר הפנים ועד לכניסתו לתפקיד המנהל הכללי של משרד הפנים - לא היה דרעי עובד הציבור, כמשמעו בסעיף 294(ב) לחוק העונשין. אך האשמתו בעבירה של לקיחת שוחד התייחסה גם לכספים אותם קיבל משיבת לב-בנים במהלך תקופת הביניים האמורה. המדובר בסכום השווה לסך 36,463 דולר, המורכב מהפקדות לחשבון הבנק שלו (לפי סעיפים 7"ג - 7"ז של האישום הראשון), בסך כולל השווה ל-9,963 דולר, ומתשלומים לזכותו בגין רכישת הדירה ברחוב שאולזון בסך השווה ל-26,500 דולר. במקביל להאשמתו של דרעי בלקיחת שוחד, הואשמו משה וינברג, אריה וינברג ויום-טוב רובין - בגין הפקדת, או תשלום, אותם כספים במהלך תקופת הביניים - בעבירה של מתן שוחד לדרעי.

50. לביסוס עמדתה, ביחס לחלק זה של האישום, טענה התביעה, כי בעוד דרעי מכהן בתפקיד עוזר לשר הפנים החליטה מועצת החכמים של ש"ס לייעדו לכהונת המנהל הכללי הבא של משרד הפנים. בעקבות זאת, ועוד לפני שדרעי פרש מתפקידו כעוזר השר, הבטיח השר לדרעי, כי לאחר שיסיים את תפקידו כמזכיר כללי של תנועת ש"ס וישלים את שירותו המקוצר בצבא, יציע לממשלה למנותו כמנהל כללי של משרדו. כן נטען, כי דבר הכוונה למנות את דרעי לכהונת המנהל הכללי נודע לשלושת המערערים האחרים סמוך לאחר השיחה בה מסר הרב פרץ לדרעי את הבטחתו בנושא המינוי. בכך, טענה התביעה, היה דרעי ל"מועמד לתפקיד", כמשמעו בסעיף 294(ג) לחוק העונשין, שדיני השוחד חלים עליו וכלפיו. בקבלו את עמדת התביעה החליט בית המשפט המחוזי להרשיע את דרעי בלקיחת שוחד, ואת שלושת המערערים האחרים במתן שוחד לדרעי, גם בגין הכספים שהופקדו לזכות חשבונו של דרעי, או שולמו לזכותו בגין רכישת הדירה ברחוב שאולזון, במהלך תקופת הביניים, שבה לא היה דרעי עובד הציבור.

מאימתי נעשה דרעי מועמד לכהונת מנכ"ל משרד הפנים?

51. בערעורים שלפנינו נחלקו הצדדים, בעיקר, בדבר פרשנות המונח "מועמד לתפקיד" בסעיף 294(ג) לחוק העונשין. בהכרעתה של מחלוקת זו תלוי גורל ההרשעה בגין הפקדתם ותשלומיהם של כספים, על-ידי אנשי לב-בנים לזכות דרעי, ב"תקופת הביניים". סעיף 294 לחוק העונשין מונה מספר "הוראות נוספות" שעניינן בהרחבת היקף האיסור הפלילי על לקיחת ומתן שוחד. סעיף 294(ג), הכולל אחת ההוראות הללו, קובע לאמור:

"(ג) מי שמועמד לתפקיד אף שעדיין לא הוטל עליו, ומי שהוטל עליו תפקיד אף שעדיין לא התחיל במילוי, כמוהו כממלא את התפקיד".

כפי שנקל להיווכח, מסדיר הסעיף שתי סיטואציות: עניינה של הרישה ב"מי שמועמד לתפקיד אף שעדיין לא הוטל עליו", בעוד שעניינה של הסיפה ב"מי שהוטל עליו תפקיד אף שעדיין לא התחיל במילוי". השאלה הטעונה הכרעה מלפנינו היא, אם הבטחת השר פרץ לדרעי, כי בבוא העת יציע לממשלה לאשר את מינויו כמנהל הכללי של משרדו, הפכה את דרעי ל"מי שמועמד לתפקיד", במשמעות סעיף 294(ג), רישה, לחוק.

52. עמדת הסיניגורים לפני בית המשפט המחוזי - שעליה חזרו גם לפנינו - היתה, כי המונח "מועמד לתפקיד" מבטא מעמד ("סטטוס") בו מצוי אדם, המיועד להתמנות לתפקיד. "מעמד" כזה - שרכישתו מחילה את דיני השוחד על מי שאינו עובד הציבור - טעון הגדרה דווקנית, המבטיחה רמה מספקת של ודאות בקביעת היקפו של האיסור הפלילי. "מועמד", טענו הסיניגורים, הוא מי שעומד לבחירה לתפקיד, בין לבדו ובין לצד מועמדים נוספים, במסגרת הליך פורמלי שכבר הוחל בו. על כל פנים, כדי שיעשה אדם מועמד דרושה החלטה פורמלית המכריזה על מועמדותו. וככל שהדבר אמור במנהל כללי למשרד ממשלתי, שעל-פי פסקה 11.962 לתקשי"ר, מינויו לתפקיד טעון אישור הממשלה, אין להסתפק בפחות מהודעת השר הנוגע בדבר, לנציב שירות המדינה, בדבר החלטתו להציע לממשלה לאשר את מינויו של המועמד שנבחר על-ידיו. את תקופת מועמדותו של דרעי לתפקיד המנהל הכללי של משרד הפנים יש, לכן, למנות רק החל מיום 19.9.86, שבו ביקש השר פרץ מנציב שירות המדינה לכנס את ועדת המינויים, לקראת הבאת הצעתו בנושא המינוי לאישורה של הממשלה; ובכל מה שקדם למהלך זה (החלטת מועצת החכמים של ש"ס, פניית דרעי לשר פרץ והבטחת השר פרץ לדרעי) לא היה כדי להפוך את דרעי ל"מועמד לתפקיד".

53. בית המשפט המחוזי דחה גישה זו. בהעדיפו את עמדת התביעה קבע בית המשפט, כי "מועמדות" לתפקיד, לצורך תחולת איסורי השוחד, נוצרת מעת שהגורם שבידו נתון הכוח המעשי, למנות את המיועד לתפקיד המסוים, מודיע למועמד על כוונתו לעשות כן. המיועד יהפוך ל"מועמד" גם אם ההודעה על הכוונה למנותו נמסרה לו בשיחה בלתי-פורמלית, שלא ניתן לה כל פרסום. פרשנות זו, לדעת בית המשפט, מתחייבת מתכילתו של סעיף 294(ג). האיסור ליקח שוחד מוטל, ככלל, על עובד הציבור; ובהחלתו גם על מי שהוא "מועמד לתפקיד", גילה המחוקק את כוונתו להרחיב את גבולם של איסורי השוחד. הגשמת התכלית החקיקתית מותנית במתן פירוש גמיש למושג "מועמד". הטענה שרק הגדרה דווקנית תבטיח "ודאות משפטית" אינה

משכנעת. האיסור המוסרי ליקח (או ליתן) שוחד הוא כה יסודי ומובן, עד שאין מי שרשאי לטעון שהגדרתו העמומה של "מועמד" תמנע ממנו לתכנן את מהלכיו מבלי להיכשל בעבירת שוחד.

54. אנו סבורים, כי במחלוקת פרשנית זו הדין - לפחות בעיקרו - היה עם הסניגורים. "מועמד", על-פי משמעותו המקובלת, הוא אכן מי שהוכרז עליו על-ידי הגורם שבידו הסמכות לכך - ובנסיבות המתאימות לכך גם מי שהכריז על עצמו - כמועמד מוצע, אם לבחירה ואם למינוי. אבן-שושן מגדיר "מועמד" כך:

"מועמד - מי שהעמידוהו להיבחר, אדם שהוצע או שהציע את עצמו לתפקיד מסוים והוא ממתין לבחירתו או למינויו" (א' אבן-שושן, **המלון החדש**, הוצאת קריית ספר, תשנ"ז).

העמדתו של אדם, לבחירה או למינוי, טעונה מעשה גלוי, פורמלי, ולרוב גם פומבי. אין צריך לומר, כי בהגיגי לבו של הגורם המוסמך למנות אדם, או להציעו כמועמד לתפקיד, כי בבוא העת ימנה, או יציע כמועמד, את פלוני, אין כדי להפוך את פלוני למועמד. ואולם גם אם הגורם המוסמך אינו שומר את הדבר בלבו, אלא מספר, לפלוני או לאחרים, אודות כוונתו להציע את פלוני בבוא העת כמועמד, אין בכך כדי להפוך את פלוני למועמד.

חשוב לזכור, כי ענייננו בהגדרת יסודותיה של עבירה פלילית חמורה. היותו של הלוקח "מועמד לתפקיד" מהווה רכיב נסיבתי מרכזי ביסודה העובדתי של עבירת השוחד. עקרון החוקיות מחייב שרכיב זה יוגדר בלשון המבהירה במידה מספקת את גבולות תחולתו של האיסור. לפיכך יש להבחין, הבחנה ברורה, בין מצב שבו הגורם המוסמך כבר נקט מהלך פורמלי של הצגת המועמד לבין תהליכים שונים העשויים להתרחש קודם לנקיטתו של מהלך כזה. אכן, עד שתוצג מועמדותו של אדם לבחירה או למינוי - לפחות כשהדבר אינו נעשה בדרך מוסדרת של מכרז או בחירות מוקדמות של גוף פנימי מוסמך - עשוי להתקיים תהליך בלתי-פורמלי של הערכות, חילופי דעות, לחצים והפצת שמועות. יש שהאדם, אותו מייעד הגורם המוסמך כמועמד המוצע, אינו בהכרח האדם שבעיני הציבור הוא המועמד הטבעי. בנסיבות כאלו יהיו מי שיבקשו להשפיע על שיקול-דעתו של הגורם המוסמך לשנות את בחירתו. יש שאלה הרואים את עצמם כמועמדים ראויים ינסו לגייס את תמיכתם של גורמים בעלי השפעה להשתדל למענם אצל הגורם שבידו סמכות המינוי או הסמכות להציע מועמד. מהלכים כאלה עלולים להיות מלווים בפרסום מגמתי של שמות אנשים, שאין להם ולזהות המיועד להיות מוצע כמועמד ולא כלום; ולא מן הנמנע שגם הגורם המוסמך ימצא לנכון, בנסיבות כאלה ואחרות, לומר דברים אודות עמדתו, באוזני מועמדו המיועד ובאוזני אחרים. אפשר שבעיני הבריות גם מהלכים כאלה ייתפסו כמהלכים של הצגת מועמדים. אך תפיסה זו, שלצורכים אחרים (פוליטיים וחברתיים) אינה נטולת משמעות, אינה יכולה להוות אמת-מידה ראויה להגדרת האנשים ששמותיהם הוזכרו, או אף שמעו הבטחה בדבר

סיכוייהם מפי גורם זה או אחר, כ"מועמדים לתפקיד" לעניין תחולת איסורי השוחד. במאמר מוסגר נוסף, כי גם לשיטתנו אפשר ותיתכן סיטואציה בה ייחשב אדם ל"מועמד" גם בהיותו אחד ממספר מועמדים קונקורנטיים לתפקיד אחד; ובלבד שביחס לכל המועמדים ננקטו המהלכים הפורמליים המוקדמים הנדרשים להצגתם כמועמדים.

55. גישתו של בית המשפט המחוזי, התומכת בפרשנות גמישה למונח "מועמד", אינה עומדת במבחן של עקרון החוקיות. בטעמי בית המשפט, להצדקת הפרשנות הגמישה, יש אמנם מידה רבה של היגיון. אלא שאת גבולותיו של איסור פלילי לא ניתן לתחום על-פי ההיגיון בלבד. כדבריו הידועים של השופט, לימים מ"מ הנשיא, ח' כהן:

"כלל גדול הוא בדיני העונשין: 'אין עונשין מן הדין' (סנהדרין נ"ד, ע"א ועוד) - לא מקל וחומר, ולא מגזירה שווה, ולא מכל היקש או אנאלוגיה, אלא מן החוק הכתוב והחקוק בלבד. החוק הוא אשר יכול לעשות מעשה פלוני, על מרכיביו המוגדרים, לעבירה פלילית; ומה שלא עשה החוק בלשון ברורה ומפורשת, אין שום פרשנות ואנאלוגיה והגיון יכולים לעשות" (ע"פ 205/73 הו"פ נ' מדינת ישראל, פ"ד כז(2) 305, בעמ' 372).

זאת ועוד: גם בהניחנו שפרשנותו של בית המשפט המחוזי הולמת את תכליתו החקיקתית של סעיף 249(ג) - היינו להרחיב את חוג האנשים שעליהם וכלפיהם יחולו איסורי השוחד - אין בידנו לקבל שלהוראת הסעיף לא תיתכן גם פרשנות תכליתית אחרת. טול, למשל, את הדין האמריקאי. אף בו הוכר הצורך בהרחבת תחולתם של איסורי השוחד על מועמדים שנבחרו לתפקיד וטרם החלו למלאו, מצב דומה לזה המוסדר אצלנו בהוראת סעיף 294(ג) סיפה. אך יצוין כי הגדרת "מועמד נבחר" - "person who has been selected to be a public official" - בסעיף 18.201(a) של ה-U.S.C. - כוללת, לא רק מועמד שכבר קיבל את מינויו ("any person who has been nominated or appointed to be a public official"), אלא גם מועמד שקיבל הודעה רשמית על מינויו הצפוי ("or has been officially informed) that he will be so nominated or appointed"). ההרחבה של האחריות לעבירות שוחד, הנובעת מן ההסדרים החקיקתיים שנקטו דרך זו, עשויה, אפוא, לכלול גם מועמד שקיבל הודעה רשמית על מינויו הצפוי. אך כמוסבר בהקשר זה,

ב-Corpus Juris Secundum (11 C.J.S. at p. 297) -

"... an offer of a bribe made to a person in contemplation of a mere probability that he may be elected or appointed to public office and called to

perform official functions does not constitute the crime of bribery".

הרי לנו גישה פרשנית, המקיימת את התכלית הראויה של הרחבת היקף תחולתם של איסורי השוחד, ועם זאת תוחמת את גבולות ההרחבה במידה המתחייבת מעקרון החוקיות. גישה זו משקפת, לדעתנו, גם את פרשנותו התכליתית הראויה של "מועמד לתפקיד", כמשמעו בסעיף 294(ג) לחוק העונשין. משהגענו לכך, לא יהיה זה למותר להזכיר את הוראת סעיף 34 לחוק העונשין, לפיו

"ניתן דין לפירושים סבירים אחדים לפי תכליתו, יוכרע הענין לפי הפירוש עם המקל ביותר עם מי שאמור לשאת באחריות פלילית לפי אותו דין".

56. מקובלת עלינו, אפוא, עמדת הסניגורים, כי המושג "מועמד לתפקיד", לעניינה של עבירת השוחד, מבטא "מעמד". חיובו באחריות פלילית למעשה, שככלל רק מי שהוא "עובד הציבור" עלול לשאת בה, מותנה בכך שהגורם המוסמך להציע מועמד עשה מעשה פורמלי גלוי: הציג את המועמד בפני הגוף שבכוחו לבחור בו או לאשר את מינויו, או, למצער, הודיע למועמד, באופן רשמי, על כוונתו לעשות כן. מעשה פורמלי כזה, כך הדעת מחייבת, חזקה שלא ייעשה בטרם הפך דבר המינוי לעניין אקטואלי. כל עוד לא נוצר צורך במינוי אדם לתפקיד, ההכרזה על מועמדותו של אדם למינוי בבוא העת אינו רלוואנטי. בהניחנו זאת, נפטור עצמו מלעסוק במימד הזמן, שאף לו, לטעמנו, יש לייחס משמעות.

57. נשוב לפרשתנו: מינויו של דרעי לתפקיד המנהל הכללי של משרד הפנים היה בסמכותו של שר הפנים וטעון אישור הממשלה. החלטת מועצת החכמים של ש"ס, לבחור בדרעי כמועמד למינוי זה, אף שהיתה בעלת השפעה מעשית על גיבוש עמדתו של שר הפנים, אינה יכולה להיחשב כחלק מן המהלך הפורמלי של הצעת מועמדותו של דרעי. הוא הדין בהבטחת שר הפנים לדרעי, כי בבוא העת יציע לממשלה לאשר את מינויו. הבטחה זו, שאל נכון הושפעה מהחלטתה של מועצת החכמים, ואשר נמסרה לדרעי חודשים רבים לפני שעניין מינויו הפך לצורך אקטואלי, היתה רק חלק מן המהלכים שקדמו להליך הרשמי של הצעת מועמדותו של דרעי. הצעת מועמדותו באה לידי ביטוי רשמי ראשון רק במכתב ששיגר שר הפנים לנציב שירות המדינה, ביום 19.9.86, בו ביקש מן הנציב לכנס את ועדת המינויים, כנדרש לפי התקשי"ר, לקראת הבאת הצעתו לממשלה, לאשר את מינויו של דרעי למשרת המנהל הכללי. הסניגורים לא חלקו - ואף עלינו מקובלת עמדה זו - כי ביום 19.9.86 נעשה דרעי ל"מועמד לתפקיד", כמשמעו בסעיף 294(ג). מקביעה זו נובע, כי הפקדה בסכום השווה לסך 808 דולר, שנעשתה על-ידי לב-בנים לזכות חשבונו של דרעי ביום 26.9.86 (לפי סעיף 7כ"ז של האישום הראשון), בוצעה בהיותו של דרעי "מועמד לתפקיד", ולפיכך עשויה לכאורה להיכלל בסכומי השוחד. לא כן דין

ההפקדות שנעשו על-ידי לב-בנים, לזכות חשבונם של דרעי, בין התאריכים 6.11.85 ו-19.9.86 (קרי: הפקדות בסכום כולל השווה לסך 9,155 דולר, לפי סעיפים 7"ג - 7"כ"ו של האישום הראשון), ומלוא הסכומים ששולמו לזכותו על-ידי לב-בנים במהלך התקופה האמורה בגין רכישת הדירה ברחוב שאולזון. סכומים אלה ניתנו לדרעי, ונתקבלו על-ידי, בתקופה בה לא היה עובד הציבור ואף לא "מועמד לתפקיד", ולפיכך אין הם יכולים להיחשב כתשלומי שוחד.

כימיו כספי השוחד הכלולים בהפקדות

58. לנוכח מסקנתנו לעניין "תקופת הביניים", יש להפחית מן הסכום הכולל של ההפקדות בחשבונות הבנק של דרעי סך 9,155 דולר, שתשלומם לדרעי אינו יכול להיחשב כתשלום שוחד. מתעוררת השאלה, האם הוכח שכל היתרה היא שוחד. כך אמנם קבע בית המשפט המחוזי, אך לנו נראה שהדבר מוטל בספק. בחלק אחר של פסק-דיננו לא שללנו את האפשרות שגם שמואל וינברג העביר כספים מבני הזוג ודרבר לדרעי (הגם שהוא לא היה "התמידי"), וכן שכספים עבור דרעי הועברו, באמצעות בית היתומות וינגרטן, גם על-ידי ה"בחורים". כן נוכחנו, כפי שכבר צוין, שבתקופות שונות היו לדרעי גם מקורות כספיים אישיים משלו (למשל, כספי הפיצויים שקיבל בגין התאונה שארעה לו), וכי אפשר שגם בתקופה הרלוונטית לאישום היתה התחשבנות, ביחס לסכומים לא גדולים, בין דרעי לבין רובין, וזאת במקביל לתשלום כספי השוחד לזכות חשבונותיו. לנוכח כל אלה, ומחמת הספק, היינו מוכנים גם להניח לטובת דרעי, שבמסמכי ההתחשבנות של רובין אכן עמדה בשעתו לזכות דרעי יתרה כלשהי. הגם שהספק, עליו ביססנו הנחות אלו, אינו גדול, יש בו כדי להעמידנו בפני קושי לכמת את כספי ההפקדות המהווים שוחד. ודוק: אין, לדעתנו, ספק, שכספי ההפקדות כללו כספי שוחד. אכן, הראיות שהביאה התביעה, אודות "אווירת השוחד" ששררה בלב-בנים, והדרך בה הגיב רובין לבקשותיו החוזרות של דרעי להפקדת כספים בחשבונותיו, מוכיחות עובדה זו מעבר לספק סביר; אלא שהנתונים המצויים אינם מאפשרים לקבוע, ברמת הוודאות הנדרשת, את גובה הסכומים המהווים שוחד.

הגענו לכלל מסקנה, כי גם בהיעדר קביעה ביחס לגובהו (ולוא גם המשוער) של הסכום המהווה שוחד, יש להשאיר על כנה את הרשעתו של דרעי בפריט זה של האישום, תוך תיקון המימצא העובדתי שביסוד ההרשעה, באופן שהרשעתו תתייחס ללקיחת שוחד בסכום כולל בלתי-ידוע שהופקד בחשבונותיו בבנקים. טעמנו למסקנה זו הוא, שהיסוד העובדתי בעבירה של לקיחת שוחד מתמצה ומשתכלל בעצם הלקיחה של דבר שלפי מהותו עשוי להוות אובייקט למתן ולמיקח של שוחד. סכום הממון, או שווי טובת ההנאה, שניתנו ונלקחו, אינם מהווים חלק מהגדרת היסוד העובדתי של העבירה. משמע, מקום שהראיות מעלות כי עובד הציבור לקח ממון, או טובת-הנאה אחרת, כשוחד בעד פעולה הקשורה בתפקידו, המסקנה הנגזרת מכך היא שעבירתו הוכחה, גם אם לא הובאה ראיה מספקת לגבי סכום הממון, או שווי טובת ההנאה. דין זה יפה לפרשתנו.

הראיות שהובאו נגד דרעי בפרשת ההפקדות אכן אינן מאפשרות לקבוע, איזה חלק מן הכספים שהופקדו על-ידי רובין בחשבונות הבנקים של דרעי, ניטל מכספי לב-בנים וניתן לדרעי כשוחד, ואיזה חלק מן הכספים באו לדרעי ממקור אחר והוחזקו על-ידי רובין לזכותו. ואולם מששוכנענו, מעבר לספק, שכספי ההפקדות כללו (בין היתר) כספי שוחד, החלטנו לאשר חלק זה של ההרשעה, הגם תוך תיקון (כמוסבר לעיל) של הממצא העובדתי שביסודו.

מימון נסיעותיו של דרעי לחוץ לארץ והאירוח במלון "הייאט"

59. המדובר בפריט זה של האישום בארבע נסיעות, שאין חולק כי היו פרטיות: נסיעתם של דרעי ואשתו ללונדון בחודש יולי 1987; נסיעה של דרעי בגפו ללונדון בחודש אוקטובר 1987; נסיעת אשתו ובנו של דרעי לארצות הברית בחודש אוקטובר 1987; ונסיעתם של דרעי ואשתו ללונדון בחודש מאי 1988. לארבע הנסיעות מצטרפת פרשת אירוחו של דרעי, במלון "הייאט בירושלים", בחודש נובמבר 1988.

בית המשפט המחוזי קבע, כי דרעי עצמו לא נשא במימון כרטיסי הטיסה, לאיזו מארבע הנסיעות האמורות ואף לא בהוצאות השהייה בחוץ-לארץ, וכי כל ההוצאות שולמו במלואן על-ידי רובין ועל-ידי משה וינברג. לפי קביעת בית המשפט, מימון ההוצאות כלל, בנוסף לרכישת כרטיסי הטיסה, גם את הוצאות האירוח וכן קניות שערך דרעי בחוץ-לארץ בסכומים שברובם הגדול לא נתבררו. הנתונים הידועים הם עלות כרטיסי הטיסה והוצאות האירוח במלון "הייאט". להלן הנתונים: כרטיסי הטיסה לנסיעה הראשונה עלו 1,498 דולר, לנסיעה השניה 749 דולר ולנסיעה הרביעית 1,484 דולר. הוצאות האירוח במלון "הייאט", בערך דולרי, הסתכמו ב-516 דולר. בסיכומי לפנינו לא הזכיר מר רזניק את עלות הטיסות בנסיעה השלישית, ולפיכך לא נזקף נתון זה לחובת דרעי. סכום ארבעת הסכומים הנזכרים לעיל הוא 4,247 דולר, ולכך יש להוסיף מימון הוצאות אירוח וקניות בחוץ-לארץ בסכומים בלתי ידועים.

60. גירסתו של דרעי בבית המשפט, בעיקרה, היתה, שכספי הנסיעות שולמו על-ידי משה וינברג, אשר "התחשבן" עם רובין, שהחזיר לו את הוצאותיו מתוך כספים שדרעי הפקיד בידיו. יצוין שבאמרותיו בחקירה מסר דרעי, ביחס לעניין זה, גירסות שונות, בכללן הגירסה כאילו הוא עצמו "התחשבן" עם משה וינברג. על כל פנים, הגירסה שמסר בעדותו לא זכתה לאמון בית המשפט, ובקביעה זו לא ראינו מקום להתערב. על יסוד הראיות שהיו לפנינו, כמו שכבר הוסבר לעיל, יכול היה בית המשפט המחוזי לקבוע שהמדובר בכספי שוחד.

אין חולקים על כך שרובין מימן את אירוחו של דרעי במלון "הייאט". גירסתו של רובין במשפט היתה, כי הוא "התחשבן" עם תנועת ש"ס לעניין הסכום ששולם למלון "הייאט", אלא שלגירסה זו, שלא היתה מהימנה

על בית המשפט המחוזי, לא הובאו כל תימוכין. בית המשפט המחוזי קבע כמימצא, שמימון הוצאות האירוח היווה שוחד מכספי לב-בנים, שנלקח על-ידי דרעי. גם במימצא זה איננו רואים כל עילה להתערב; כשלעניין חלקם של משה וינברג, אריה וינברג ורובין, כנותני השוחד, נתייחס בנפרד.

חלקם של משה וינברג, אריה וינברג ורובין כנותני-שוחד לדרעי

61. המערערים משה וינברג, אריה וינברג ורובין חולקים על צדקת הרשעתם בעבירה של מתן שוחד. סניגורם, עורך-דין בלוי, השיג לפנינו על דיות הראיות שעל יסודן פסק בית המשפט המחוזי להרשיע את שולחנו במתן שוחד לדרעי, בגין הפקדת כספים בחשבונותיו בבנקים; בגין שני הסכומים הגדולים - 50,000 דולר ו-10,000 דולר - ששולמו לדרעי, או לזכותו, בקשר לרכישתה ושיפוצה של הדירה ברחוב הקבלן; ובגין מימון נסיעותיהם לחוץ-לארץ של דרעי ובני-ביתו ושהותו של דרעי במלון "הייאט".

62. אחת מטענותיו העיקריות של עורך-דין בלוי הוקדשה לשאלה, אם אכן הוכח, כי הכספים שניתנו לדרעי למימון הרכישה של הדירה ברחוב הקבלן אכן באו מכספי לב-בנים. נתמקד, תחילה, בטענה זו.

לטענת עורך-דין בלוי, גם אם אין מקבלים את "גירסת ורדרבר" לגבי הסכומים הגדולים (50,000 דולר ו-10,000 דולר), לא היה מקום להרשיע את מרשיו במתן שוחד בסכומים אלה, הואיל ומחד נמצאו תימוכין לגירסה שזולת כספי ורדרבר הגיעו לידיו של רובין כספים עבור דרעי גם ממקורות נוספים, ואילו, מאידך, לא הובאה ראיה מספקת שרובין שילם לדרעי את הסכומים הגדולים מכספי לב-בנים דווקא.

חלקה הראשון של הטענה מתייחס לפרשת הכלים הסניטריים, שטרם טיפלנו בה. המדובר במכשירי חשמל, בכללם מקרר, מכונת-כביסה ומכונת ייבוש-כביסה וכן אביזרי-אמבט שנקנו בארצות הברית על-ידי אשתו של דרעי בשווי (כולל מכס) של כ-30,000 דולר. הכלים יובאו ארצה על-ידי משה רייך, בעל-ממון אמריקאי וחברו הקרוב של דרעי, ביחד עם כלים ואביזרים דומים שנרכשו על-ידי רייך עבור דירה שרכש לעצמו, בסמיכות לדירתו של דרעי ברחוב הקבלן. אין חולקים על כך, כי מי ששילם בעד הכלים הסניטריים של דרעי היה משה רייך, אלא שעל-פי עדותו של שמואל וינברג, החזיר איסר ורדרבר לרייך את מלוא הסכום ששילם במחירם. גירסה זו, שלא נמצאה מהימנה על בית המשפט המחוזי, לא היתה רלוונטית במישרין לאישומים, לפי שבשל רכישת הכלים הסניטריים בארצות הברית, הבאתם ארצה ומסירתם לדרעי (אף אם היה זה רייך ששילם מכיסו את מחירם ואת הוצאות הובלתם), לא הואשם דרעי, ולא הואשם מי מהמערערים האחרים, בעבירה כלשהי. אלא שעורך-דין בלוי טען לפנינו - ככל שכבר טען בסיכומו לפני בית המשפט המחוזי - כי באפשרות שהיה זה רייך אשר מימן, מכספו הוא, את הכלים הסניטריים של דרעי, טמונים פינה ויתד לאפשרות הנוספת שהיה זה

רייך אשר מימן את מותר הכספים שנדרשו לדרעי לרכישת ולשיפוץ הדירה ברחוב הקבלן. בצדק ציין בית המשפט המחוזי בהכרעת הדין (בעמוד 213), כי בשלב הראיות לפניו לא הועמדה טענה זו במחלוקת אמיתית, והעד המרכזי שיש לו היה לתמוך בגירסה זו - רייך עצמו - לא הובא כעד מטעם ההגנה, מבלי שניתן לכך הסבר סביר. די היה בטעם זה כדי להביא לדחיית הטענה, ואולם לטעמנו דין הטענה להידחות מטעם נוסף, והוא, שהרשעת דרעי בלקיחת שוחד, בשל קבלתם על-ידיו של הסכומים 50,000 דולר ו-10,000 דולר, נעוזה בעובדה שדרעי, שמואל וינברג ורובין ייחדו סכומים אלה להפקדות ספציפיות, שמקורן בכספי ורדרברג; ומשהופרכה גירסתם בעניין זה - כפי שכבר הוסבר לעיל - אין האפשרות שרכישת הכלים הסניטריים נעשתה בכספו של רייך יכולה להשפיע על ההכרעה. בוודאי שאפשרות זאת אינה רלוונטית לעניין מימון הנסיעות לחוץ-לארץ ופרשת האירוח במלון "הייאט".

חלקה השני של טענת מר בלוי, כאמור, היא, שלא הוכח שהכספים ששולמו על-ידי רובין למימון דירת הקבלן באו מכספי לב-בנים; אך משהופרכה הגירסה בדבר מקור התשלום של שני הסכומים הגדולים, האפשרות ששני הסכומים האמורים באו ממקור אחר נותרה תלויה על בלימה. אף אחד מהמערערים לא העלה טענה, כי מקור הכספים הללו היה באחד המלווים שרובין גילגל את כספיהם. אך גם אילו הועלתה הטענה, ואפילו היתה מוכחת, לא היה בה כדי להועיל לאיש מן המערערים, לרבות רובין; שהרי יכול אדם לשחד איש ציבור מכספי אחרים המופקדים ברשותו.

63. הנה כי כן, אין ספק בדבר, שיש מקום לאשר את הרשעתו של רובין במתן שוחד, בכל הנוגע לשני הסכומים הגדולים של 50,000 ו-10,000 דולר. אך האם יש מקום לאשר גם הרשעתם במתן שוחד, בשל אותם שני סכומים, של משה וינברג ושל אריה וינברג? שאלה זו מתעוררת גם לעניין ההפקדה של סכומים (ככל שהללו נועדו למתן שוחד) בחשבונות הבנק של דרעי, וכן לעניין מימון הנסיעות לחוץ-לארץ, שלגביה טען לפנינו עורך-דין בלוי - תוך ניתוח מדוקדק של כל נסיעה ונסיעה - כי, מחד, לא הוכח שמימון הנסיעות נעשה במסגרת הוצאתה לפועל של תכנית עבריינית אחת, שבגדרה נקשרו משה וינברג, אריה וינברג ורובין יחדיו, למזימה כוללת ומשותפת לשחד את דרעי; וכי מאידך, לא הובאו ראיות פרטניות הקושרות כל אחד משלושת המערערים הללו למימון כל אחת מהנסיעות נשוא כתב האישום. לעניין מימון הוצאות שהייתו של דרעי במלון "הייאט", טען עורך-דין בלוי, כי לא הובאו ראיות הקושרות את משה וינברג ואריה וינברג לפרשה זו.

טענותיו של הסניגור המלומד מחייבות אותנו להפריד ולהבחין בין "המעגל החיצוני", לאמור, בין השאלה אם שלושת שולחיו של עורך-דין בלוי נושאים באחריות משותפת וכוללת לעבירת מתן השוחד לדרעי,

מכוח היותם נושאי תפקידים בלב-בנים ומודעים לתשלומי השוחד שניתנו לדרעי או שולמו לזכותו, לבין "המעגל הפנימי", המתייחס לחלק הפרטיקולרי שכל אחד ממערערים אלה נטל בביצוע הפעילות הפלילית.

"המעגל החיצוני"

64. כפי שכבר הזכר, השוחד ניתן לדרעי בפועל על-ידי רובין: הוא זה אשר, בעצמו או באמצעות שליחיו, הפקיד כספים בחשבונות הבנק של בני הזוג דרעי, או מסר סכומי כסף לידי יפה דרעי (שלפחות בחלקם, לפי מימצאינו, היוו מתן שוחד); הוא אשר שילם לדרעי או לזכותו, בגין הדירה ברחוב הקבלן, סכום של 120,000 דולר (שלפי מימצאינו לפחות מחציתו בא מכספי לב-בנים וניתן לדרעי כשוחד); והוא זה אשר מימן את נסיעותיהם של דרעי ובני-משפחתו לחוץ-לארץ ואת הוצאות שהייתו של דרעי במלון "הייאט". אחריותו האישית של רובין למתן שוחד לדרעי - בשל אותן נתינות שעליהן ראינו לאשר את הרשעתו של דרעי בלקיחת שוחד - היא גלויה וברורה. עם זאת, אין כל יסוד להניח ולקבל, כי בשל חלקו הפעיל בביצוע התשלומים לדרעי או לזכותו, האחריות למתן שוחד תוטל עליו בלבד. האחריות למתן השוחד רובצת, לא רק לפיתחו של רובין, אלא גם לפיתחיהם של משה וינברג ושל אריה וינברג.

65. סכומי הכסף שהעניק רובין לדרעי לא היו מכספו שלו, אלא מכספי לב-בנים או מכספים אחרים, שהיו בשליטתו כגזבר לב-בנים וכמי שהיה ממונה על ניהול כל ענייניה הכספיים; והם ניתנו לדרעי כשוחד מטעם לב-בנים, אשר, כמוסד, ציפתה לקבל מדרעי, או להשיג בעזרתו, טובות-הנאה. רובין לא פעל, ואף לא יכול לפעול, בעניין זה על דעת עצמו. מן הראיות שהובאו במשפט עולה בבירור, כי לב-בנים נוהלה בפועל על-ידי "צוות", שבראשו עמד דרעי ואשר כלל, זולת הגזבר רובין, גם את הרב וינברג (שכיהן בתפקיד יושב-ראש ההנהלה), את משה וינברג, אשר למרות שלא היה בעל תפקיד מוגדר בלב-בנים, נמנה עם פעיליה הבכירים והיה מעורה ומעורב בניהולה המעשי, ובמשך פרק זמן מסוים - גם את שמולביץ, עת שימש כמנהל אדמיניסטרטיבי של לב-בנים, או כעסקן פעיל שלה.

שמולביץ הוא עד המדינה, ואילו דרעי הינו לוקח השוחד. במצב דברים זה, הנשיאה באחריות למתן השוחד לדרעי מצטמצמת לשלושת חברי ה"צוות" הנותרים: אריה וינברג, משה וינברג ורובין. שלושה אלה הם גם מי שבמהלך כל התקופה הרלוונטית ישבו בלב-בנים, עסקו בניהולה המעשי היום-יומי ודאגו לתיפקודה. מעדויותיהם של אריה וינברג ורובין במשפט, ומדברים שאמר משה וינברג (אשר נמנע ממתן עדות) במהלך חקירת המשטרה, מתחייבת המסקנה, כי השלושה ניהלו את ענייניה של לב-בנים במשותף; כאשר כל אחד מהם מעורה היטב בבעיותיה הכספיות. לא למותר להזכיר, בהקשר זה, את דברי שמולביץ בעדותו, כי בקשותיו הטלפוניות של דרעי מרובין, להפקיד סכומי-כסף בחשבונותיו, נמסרו למשרדי לב-בנים בגלוי וב"פומבי", וכי

הפניות עצמן - כמו מורת הרוח שביטאו תגובותיו של רובין, עליו רבץ הנטל להשיג את האמצעים הכספיים הנדרשים לסיפוק הבקשות - היו נושא להתבדחות בין השלושה ובקרב אחרים מאנשי לב-בנים.

על רקע זה, אך מובנת העובדה שאריה וינברג ומשה וינברג מעולם לא טענו כי לא ידעו על דבר הכספים שנתן רובין לדרעי, לרבות הסכום 120,000 דולר; אלא התגייסו (שכם אחד עם רובין) לתמיכה מוחלטת ב"גירסת ורדרבר", לאמור, שמקור הכספים שרובין נתן לדרעי אינו בכספי לב-בנים, אלא בכספים שהועברו לדרעי על-ידי בני הזוג ורדרבר, לרוב ובעיקר באמצעות שמואל וינברג, שהפקידם לזכות דרעי אצל רובין. העמדה המשותפת שנקטו השלושה - רובין, אריה וינברג ומשה וינברג - בתמיכתם ב"גירסת ורדרבר" משלימה את המסקנה המתחייבת מכלל הראיות, שבכל הנוגע למתן כספים לדרעי פעל רובין כזרועו של הצוות אשר ניהל את לב-בנים. נמצא שמסקנה זו מבוססת על עובדות מוכחות היטב.

יצוין, כי העובדה שלב-בנים נוהלה על-ידי "צוות מנהל", שכלל את אריה וינברג, משה וינברג ורובין, באה לכלל ביטוי מודגש בפרשת מש"א, בה נעסוק, להלן, במסגרת דיונו באישום השני. בשלב זה די כי נאמר, שכשם שלעניינה של פרשת מש"א (כפי שעוד יפורט ויבואר) פעל הצוות המנהל של לב-בנים כגוף אחד, שחבריו הם "זרועותיו", כך היו פני הדברים, בתיאום המתחייב, גם לעניין האישום הראשון.

66. מן ההיבט המשפטי, היווה צוות הניהול של לב-בנים גוף מגובש, שכל חבריו נושאים באחריות לעבירה של מתן שוחד כ"מבצעים בצוותא". אכן נכון הדבר, כי מי שבפועל נתן את השוחד לדרעי היה רובין, אלא שרובין עשה כן כזרועו הארוכה של הצוות שניהל את לב-בנים; ו"ידו" של רובין לעניין זה כידו של כל אחד מחבריו בצוות הניהול. לשון אחר: בהקשר הנדון כאן, צוות הניהול של לב-בנים היווה "חבורה", שחבריה חברו יחדיו למתן כספים - מכספי לב-בנים שהיו בשליטתם - כשוחד לדרעי; כאשר התרומה שתרמו לביצוע העבירה אלה מבני החבורה שלא נטלו חלק במתן הכסף בפועל, באה לידי ביטוי בשותפותם להחלטה לתת את הכסף ובהסכמתם לנתינתו על-ידי רובין. ליסוד העובדתי הקבוע בסעיף 29(ב) לחוק העונשין - המורה כי "מבצעים בצוותא" הם המשתתפים בביצוע העבירה "תוך עשיית מעשים לביצועה" - ניתנה בפסיקה משמעות מרחיבה (ראו: דנ"פ 1294/96 משולם ואח' נ' מדינת ישראל, פ"ד נב(5) 1, עמ' 19 ואילך). חשוב במיוחד לענייננו הוא הפיתוח ההלכתי שנעשה בע"פ 5589/98 סולטאן נ' מדינת ישראל [טרם פורסם], בו נקבע כי דרישתו האמורה של סעיף 29(ב) - "תוך עשיית מעשים לביצועה" - באה על סיפוקה גם בהסכמה לביצוע העבירה, כאשר בנסיבות העניין הביצוע מחייב קיום הסכמה (כן ראו: דנ"פ 7550/99 תוהמי נ' מדינת ישראל - טרם פורסם). כזה הוא גם המקרה שלפנינו: הסכמתם של אריה וינברג ומשה וינברג, למתן הכסף לדרעי על-ידי רובין, היתה "צעד ראשון והכרחי" לביצוע ההחלטה המשותפת בדבר נתינתו. המסקנה המשפטית העולה מן האמור היא,

שכל שלושת המערערים - אריה וינברג, משה וינברג ויום-טוב רובין - נושאים באחריות לעבירה של מתן השוחד לדרעי.

"המעגל הפנימי"

67. מסקנתנו לגבי אחריותם ב"מעגל החיצוני" של שלושת המערערים האמורים למתן השוחד מייתרת את הדיון באחריותו של כל אחד משלושתם ב"מעגל הפנימי" לביצוע כל אחד מן המעשים שנעשו לביצוע העבירה האמורה. אין צריך לומר, שנגד רובין - שהיה המוציא והמביא בכל הקשרים הכספיים עם דרעי, לרות קשרי השוחד עמו - קיימות גם ראיות פרטניות למכביר. אך גם נגד שני האחרים קיימות ראיות פרטניות: ביחס למימון נסיעותיהם לחוץ-לארץ של דרעי ובני-משפחתו, וביחס למימון שהייתו של דרעי במלון "הייאט", קיימות ראיות פרטניות גם נגד משה וינברג. ואילו ביחס להפקדת כספים בחשבונותיו של דרעי בבנק, לשם מתן שוחד, קיימות ראיות פרטניות גם נגד אריה וינברג. לראיות הקיימות כבר התייחסנו לעיל, ולנוכח מסקנתנו לעניין "המעגל החיצוני", נפטור את עצמנו מן העיסוק החוזר בפרטיהן; אך נציין, בקיצור, כי הטענות בעזרתן קיווה עורך-דין בלוי להראות כי הראיות שהובאו אינן משכנעות או אינן מספיקות, לא שיכנעונו.

68. המסקנה העולה מן האמור היא, כי יש לאשר את הרשעתם של משה וינברג, אריה וינברג ויום-טוב רובין בעבירה של מתן שוחד. נציין, כי תיקון המימצא העובדתי, שביסוד הרשעתו של דרעי בלקיחת שוחד על דרך הפקדות של כספים בחשבונותיו בבנקים, מחייב, בנסיבות העניין, תיקון דומה גם של המימצא העובדתי שביסוד הרשעתם של שלושת המערערים האמורים, בשל אותן הפקדות, בעבירה של מתן שוחד.

התמורה לשוחד

69. להשלמת הדיון בפרשת האישום הראשון - וכהערת-פתיחה לדיון באישומים השני, השלישי והתשיעי - נבקש להתייחס, בקצרה, למסקנת בית המשפט המחוזי בדבר "התמורה לשוחד". נשוב ונזכיר, כי עניינו של האישום השני בקבלת כספים במירמה מקופת הציבור, שכביכול נועדו לעמותת מש"א, לקידום מטרת הקשורות בשיקום אסירים, ובהעברתם שלא כדין ללב-בנים; כי עניינו של האישום השלישי בפעילות שנועדה לקידום ענייניהם של רוכשי המגרשים ב"פרוייקט הר-שמואל" ושל עמותת משה"ש; ואילו עניינו של האישום התשיעי בפרשת מינויו של משה וינברג לראשות המועצה המקומית הממונה להבים. בכל אחת מן הפרשיות הללו מילא דרעי תפקיד מרכזי. בית המשפט המחוזי, שהרשיע את דרעי, בין היתר, במירמה והפרת אמונים בשל חלקו בכל אחת משלוש הפרשיות האמורות, קיבל את עמדת התביעה וקבע, שבמערכת היחסים שבין דרעי לבין המערערים האחרים, מעשי העבירה שבוצעו על-ידי בשלוש הפרשיות היוו תמורה לשוחד, שעל לקיחתו הורשע דרעי במסגרת האישום הראשון.

סניגוריו של דרעי טענו, שכלל לא הוכח קיום קשר סיבתי בין איזה מן הכספים או טובות-הנאה, שלפי קביעת בית המשפט המחוזי ניתנו לדרעי מכספי לב-בנים, לבין איזה מהמעשים שבעטיים הואשם והורשע, במסגרת האישומים השני, השלישי והתשיעי, ואשר לגביהם קבע בית המשפט המחוזי, כי נעשו על-ידי דרעי בתמורה לשוחד. לחלופין טענו הסניגורים - בהסתמכם, לעניין זה, על ההלכה שנפסקה בע"פ 511/73 יחזקאל נ' מדינת ישראל, פ"ד כט(1) 32 - שאם המעשים שבגינם הורשע דרעי בשלוש הפרשיות האמורות אמנם נעשו על-ידי בתמורה לשוחד, כי אז לא היה בית המשפט רשאי להרשיעו עליהם גם בלקיחת שוחד וגם במירמה והפרת אמונים. יצוין, כי בית המשפט המחוזי, שהיה ער להלכה שנפסקה בפרשת יחזקאל הנ"ל, נימק בהכרעת-דינו בהרחבה, על שום מה, לדעתו, ייתכנו מקרים חריגים ומיוחדים, שבהם יהיה זה כדין, וכן ראוי, להרשיע נאשם - בשל אותו מעשה - הן בלקיחת שוחד והן במירמה והפרת אמונים, ועל שום מה, לדעתם, נמנה מקרהו של דרעי עם אותם מקרים חריגים ומיוחדים.

70. העיון בראיות הביאנו כלל מסקנה, כי הדין עם סניגוריו של דרעי בטענתם הראשונה. אף לנו נראה, כי לא הוכח קיום קשר סיבתי, ישיר וברור, בין השוחד, שניתן לדרעי מכספי לב-בנים במועד כלשהו, לבין איזו מפעולותיו של דרעי, שנעשו על-ידי לקידום אינטרסים של אנשי ומקורבי לב-בנים, ואשר היוו בסיס להאשמתו ולהרשעתו במסגרת האישומים השני, השלישי והתשיעי. אך חשוב להטעים, כי לביסוס אשמתם של דרעי ושל המערערים האחרים, בעבירות השוחד נשוא האישום הראשון, הוכחתו של קשר סיבתי כזה, בין השוחד לבין עשייתו של דרעי בפרשה זו או אחרת, כלל לא נדרשה. כפי שכבר ציינו, ליחסי השוחד שהתקיימו בין דרעי לבין המערערים האחרים היתה מתכונת מיוחדת. לא היה זה שוחד "בין זרים" - היינו מתן שוחד שהנותן מעניקו לעובד הציבור, מכיסו הוא, תמורת פעולה מסוימת, מובטחת או מצופה - אלא בשוחד בין חברי קבוצה מלוכדת, הניתן לאחד מהם שעלה לגדולה, מכספי ציבור, על מנת שישתמש בכוחו ובמעמדו למתן סיוע ותמיכה לקבוצה ולחבריה, ברוח הכלל "כולם בעד האחד - האחד בעד כולם". במערכת יחסים כזאת די למילוי היסוד שהשוחד ניתן לעובד הציבור "בעד פעולה הקשורה בתפקידו", גם אם הראיות אינן מגלות קיום קשר סיבתי ישיר, בין מתן השוחד לבין פעולה מסוימת, כזאת או אחרת, שעשה עובד הציבור במסגרת תפקידו. לנוכח מסקנתנו, כי הדין עם הסניגורים בטענתם הראשונה, נוכל להשאיר בצריך עיון את השאלה, אם לכלל שנקבע לעניין זה בהלכה הפסוקה (מאז פסק הדין בפרשת יחזקאל הנ"ל), עשויים להיות גם חריגים, בהם הרשעת עובד הציבור בלקיחת שוחד לא תשלול את הרשעתו, בשל אותו מעשה, גם במירמה והפרת אמונים.

האישום השני: פרשת מש"א

71. עניינו של האישום השני בפרשת הקמתה והפעלתה של מש"א. זה, כזכור, כינויה המקוצר של עמותה בשם "המרכז לשיקום אסירים משוחררים ירושלים". מש"א הוקמה, בשנת 1986, למטרה המוצהרת של שיקום אסירים משוחררים בדרך של קירובם ללימוד התורה. הוועד המייסד שלה כלל, בין היתר, את המערערים משה וינברג, אריה וינברג, יום-טוב רובין ואת עד המדינה יעקב שמולביץ. עם הקמתה הציגה מש"א בפני הרשויות את צרכיה התקציביים, ובחודשים מרץ-אפריל 1987 הועברו לה תקציבים בסך כולל של 787,000 ש"ח. סכום זה קיבלה מש"א משני מקורות: משרד הדתות העביר לה 587,000 ש"ח, ואילו עיריית ירושלים העבירה לה (מתוך כספי תקציב מיוחד שהועמד לרשותה על-ידי משרד הפנים) סכום נוסף של 200,000 ש"ח. אלא שזמן קצר לאחר קבלת הכספים, העבירה אותם מש"א ללב-בנים; רוב הסכום שולם במחיר מבנה, שעל-פי חוזה שנכרת בין השתיים ביום 10.3.87, רכשה מש"א מלב-בנים, ויתרתו - לסילוק חובה ללב-בנים תמורת שירותים שהאחרונה נתנה לה.

טענות המאשימה וגירסת המערערים

72. בכתב האישום נטען, כי מש"א היתה גוף פיקטיבי, שהוקמה על-ידי ה"חבורה" שניהלה את לב-בנים, במטרה להשיג באמצעותה, במירמה, הקצבות כספיות שתשמשנה לפרעון חובותיה ולכיסוי גרעונותיה של לב-בנים. בפועל, לפי הנטען, באה המירמה לכלל ביטוי בהצגת מש"א, בפני הגופים המתקצבים, כמוסד עצמאי אמיתי, הזקוק להקצבות כספיות מכספי ציבור למימון פעילותו; בעוד שלאמיתו-של-דבר היתה למש"א פעילות מצומצמת ביותר, שנועדה אך להסוות את היותה צינור פיקטיבי להעברת הקצבות כספיות ללב-בנים. על רקע זה נחתם חוזה מכר פיקטיבי, שעל-פיו מכרה כביכול לב-בנים למש"א את המבנה שלה; ומש"א חויבה לשלם ללב-בנים סכומים שונים בגין שירותים שכביכול ניתנו לה על-ידי האחרונה. המכירה הפיקטיבית של המבנה והחויב בתשלומים עבור שירותים שלא ניתנו, היוו מכשירים פיקטיביים, שסיפקו הצדקה פורמלית למש"א להעברת כספי ההקצבות שהושגו על-ידה במירמה למימון פעילותה, כביכול, ללב-בנים.

במועד הקמתה של מש"א (בשנת 1986) שימש דרעי בתפקיד עוזר לשר הפנים, ואילו במועד העברת כספי ההקצבות למש"א (במרץ-אפריל 1987) כיהן דרעי כמנכ"ל המשרד. ואולם בכתב האישום נטען, כי גם לאחר ועל-אף מינויו לתפקידים האמורים בשירות הציבור, הוסיף דרעי לקיים בידיו שליטה מוחלטת בלב-בנים. לדרעי יוחס, כי היה שותף להקמת מש"א, כעמותת קש פיקטיבית, שבאמצעותה ניתן יהיה להעמיד לרשות לב-בנים תקציבים נוספים מקופת הציבור; וכי מעת הקמתה, היתה גם מש"א - כמו לב-בנים - נתונה לשליטתו המלאה. כן יוחס לדרעי, כי פעל במסגרת תפקידו הממלכתיים להשגת התקציבים שנדרשו על-ידי מש"א, כביכול למימון פעילותה.

בשל מצג השווא, שבעזרתו השיגו ממשדד הדתות תקציב בסך 587,000 ש"ח, ובשל יצירת תיעוד כוזב לשם הצדקתה למראית-עין של העברת הכספים ללב-בנים, מעבר למימון רכישת המבנה של האחרונה, יוחסו לארבעת המערערים, במשותף, עבירות של קבלת דבר במרמה בניסיונות מחמירות, לפי סעיף 415 לחוק העונשין, ושל רישום כוזב במסמכי תאגיד, לפי סעיף 423 לחוק האמור. ואילו בשל פעילותו של דרעי למען צירופה של מש"א לרשימת המוסדות שהומלצו על-ידי עיריית ירושלים כזכאים לקבלת תמיכה; ובשל החלטתו, בהיותו מנכ"ל משרד הפנים, לאשר את המלצת העירייה להעניק למש"א הקצבה בסך 200,000 ש"ח, הואשם דרעי - בנוסף לאמור לעיל - גם בעבירת מרמה והפרת אמונים, לפי סעיף 284 לחוק העונשין.

73. ארבעת המערערים כפרו בכל העובדות הנטענות. הגירסה עליה השתיתו את הגנתם היתה כפולת-פנים. עיקר טענתם היה, כי מש"א הוקמה כמוסד אמיתי, שפעל, הלכה למעשה, למימוש מטרות הקמתו. עם זאת הודו הארבעה, כי להקמתה של מש"א נילוותה גם ציפיה, שאגב הפעלתה תסייע מש"א ללב-בנים להיחלץ מן המצוקה הכספית שבה היתה נתונה, בכך שתתגמל את לב-בנים על שירותים שתקבל ממנה. לצד טענתם המשותפת האמורה, העלו המערערים להגנתם גם "טענות אישיות". דרעי טען - כאשר אריה וינברג ורובין תומכים בטענתו זו - כי לא היה שותף להקמתה של מש"א ולא קיים שליטה במעשיה, ועל כן אינו נושא באחריות למעשיה הפליליים. וכל אחד מארבעת המערערים טען, שאם בכל הקשור לקבלת ההקצבות ולהעברתן ללב-בנים אכן נעשו על-ידי מש"א מעשים פליליים כלשהם, הרי שהאחריות למעשים אלה אינה נופלת עליו, אלא חלה במלואה על עד המדינה שמולביץ, שבמועד הרלוונטי כיהן כמנהלה של מש"א.

כפי שכבר נזכר בפתח הדברים, בית המשפט המחוזי זיכה את דרעי מן העבירה של רישום כוזב במסמכי תאגיד; ובכפוף לכך, הרשיע את ארבעת המערערים בכל העבירות שיוחסו להם. בהכרעת הדין נקבע, שכל ארבעת המערערים היו מעורים ומעורבים בגיבוש התכנית להקמתה של מש"א, כגוף פיקטיבי שמטרתו (אם לא היחידה כי אז, למצער, העיקרית) היתה לשמש כצינור להעברת התקציבים שיקבל ללב-בנים. במעורבותו של דרעי בפרשת מש"א ראה בית המשפט משום "תמורה" לשוחד שקיבל, באמצעות המערערים האחרים, מכספי לב-בנים. בערעורים שלפנינו משיגים המערערים כולם, וכל אחד מהם מטעמו, על צדקת הרשעתם.

תמורה לשוחד

74. אין בידנו לאשר את קביעת בית המשפט המחוזי, כי פעילותו של דרעי בפרשת מש"א נעשתה בתמורה לשוחד שעל לקיחתו הורשע באישום הראשון. את טעמינו למסקנה זו, שהיא משותפת לשלושת

האישומים בהם יוחסה לדרעי עשיית מעשים כ"תמורה לשוחד", כבר מנינו לעיל (בפיסקה 70). האישום השני מהווה דוגמה בולטת להמחשת הקושי הכרוך בקביעת בית המשפט המחוזי. דומה שבפרק הזמן הרלוונטי לפרשת מש"א, שבמהלכו זכתה לב-בנים להקצבות בסכומים נכבדים מאוד מקופת הציבור, הצטמצמו טובות ההנאה שהעניקה לב-בנים לדרעי למספר הפקדות של סכומי-כסף קטנים יחסית לזכות חשבונות הבנק שלו. וקשה ליישב עובדה זו עם ההנחה, שבין השוחד לבין השגת והענקת ההקצבות התקיים קשר ישיר מסוג "שוחד-תמורה". בנסיבות אלו יש להנות את דרעי מן הספק, כי פעילותו בפרשת מש"א נעשתה על-ידיו בתורת "פטרונה" של לב-בנים וללא קשר ישיר, של סיבה ומסובב, לשוחד שניתן לו.

הגדרותיהן של העבירות, המיוחסות לדרעי בפרשת מש"א, אינן כוללות דרישה שהמעשים העומדים בבסיסן יהוו "תמורה לשוחד" דווקא; והן עומדות על רגליהן גם ללא קשר לשוחד. הוא הדין בעבירה של לקיחת שוחד, בה הורשע דרעי באישום הראשון: גם היא אינה מונה בין יסודותיה מתן "תמורה" לשוחד; ואין נפקא מינה לעניינה, אם לשוחד ניתנה תמורה אם לאו. במצב דברים זה, קיומו של קשר בין השוחד לבין ה"תמורה" - מקום שקשר כזה אכן מוכח - מהווה אך אמצעי להוכחתה של עבירת השוחד. בנסיבות העניין, ומן הטעמים שהוסברו, לא נזקקנו לאמצעי זה, להוכחתה של עבירת השוחד נושא האישום הראשון; בעוד שלעניין הוכחת העבירות נושא האישום השני, אין לשאלת קיומו של הקשר האמור כל משמעות. נמצא שגם מנקודת מבט זו, אין מתעורר צורך לקבוע, שבין שני האישומים התקיים קשר מסוג "שוחד-תמורה". פרשת מש"א תידון, אפוא, כעומדת בפני עצמה, על רגליה שלה, ובמנותק מפרשת השוחד בה עסקנו במסגרת האישום הראשון. ובכך - כפי שכבר הסברנו לעיל - מתייתר הצורך לדון בהשלכתם האפשרית של אישום והרשעה בלקיחת שוחד על האפשרות להאשים ולהרשיע את עובד הציבור גם בעבירת מירמה והפרת אמונים, הנעוצה במתן תמורה לשוחד.

מטרת הקמתה של מש"א

75. שלושת המערערים שהעידו במשפט - דרעי, אריה וינברג ורובין - לא הכישו, כי להקמתה של מש"א נילוותה גם הציפיה כי זו תסייע ללב-בנים בפרעון חובותיה. עם זאת עשו השלושה מאמץ, להציג את התרומה שהיתה צפויה מהקמת מש"א להקלת מצוקתה הכלכלית של לב-בנים, כ"תוצר לוואי" טבעי מהפעלתה של מש"א ולא כ"תכלית" שניצבה ביסוד עצם הקמתה.

הודיית המערערים, כי בעת הקמתה של מש"א ניתנה הדעת גם לתועלת שהקמתה עשויה להצמיח ללב-בנים, העמידה בלב המחלוקת שבין הצדדים את השאלה, כיצד היתה מש"א אמורה לסייע ללב-בנים בפרעון חובותיה. עמדת המדינה היתה והינה, כי מש"א הוקמה מלכתחילה כעמותה פיקטיבית, שתעביר ללב-בנים, לפרעון חובותיה, את כספי התמיכה שתקבל מהמדינה בטענות כוזבות שהללו דרושים לה למימון פעילות

אמיתית וראויה של שיקום אסירים. ואילו המערערים טענו, כי הסיוע שלב-בנים ציפתה לקבל ממש"א - ושכפועל אף ניתן לה על-ידי מש"א - בא לידי ביטוי בכספים שמש"א שילמה ללב-בנים עבור המבנה שרכשה ממנה ותמורת שירותים - בעיקר שירותי הוראה והדרכה - שלב-בנים סיפקה לה במסגרת ולצורכי הפעילות שלשמה הוקמה.

יצוין כי בעניין התשלומים עבור שירותי ההוראה וההדרכה עברה עמדת המערערים מעין "מהפך". משהתברר לאריה וינברג ולרובין, במהלך החקירה-שכנגד, כי אין בידם להצביע על פרטי השירותים שעבורם נדרשה מש"א לשלם - ובפועל אף שילמה - כספים ללב-בנים, שינו השניים את טעמם וטענו, כי ה"שירותים" שבהם מדובר אינם שירותים הקשורים ל"הוראה והדרכה" (כפי שנאמר בדרישות התשלום שבכתב) אלא "שירותי חממה", אשר באו לידי ביטוי במתן הזדמנות למשתקמי מש"א לשהות בלב-בנים, בחברת האברכים, ולספוג מהם את אהבת לימוד התורה.

76. על-פי חומר הראיות שהובא לפניו, העדיף בית המשפט המחוזי את עמדת התביעה. בבסיס ההעדפה עומדת, בעיקרו-של-דבר, גירסת שמולביץ, בה נתן בית המשפט אמון מלא: ראשית, לנוכח התרשמותו החיובית מהדרך בה עמד שמולביץ בחקירה על דוכן העדים; ושנית, לנוכח השתלבות גירסתו של שמולביץ במציאות האובייקטיבית. נגד שתי קביעות אלו מיקדו הסניגורים את טענותיהם.

גירסת שמולביץ

77. גירסת שמולביץ (עד המדינה), בדבר מטרת הקמתה של מש"א, היתה ברורה וחד-משמעית: שמולביץ העיד, כי הקמת מש"א, מלכתחילה, לא היתה אלא מעשה של אחיזת עיניים, שנועד להשגת משאבים כספיים מן המדינה על-מנת שישמשו לפרעון חובותיה של לב-בנים. לקידום מטרה זו נקטו המערערים - אליבא דשמולביץ - מספר מהלכים: ראשית, הציגו את פעילותה של מש"א, בפני הגופים המתקצבים, כבעלת אופי שונה לחלוטין מזו של לב-בנים - "שיקום אסירים" להבדיל מ"החזרה בתשובה"; כשבכך חתרו להבטיח למש"א תקציב, שאינו קשור בפעילות מובהקת של מוסד דתי, ולטשטש את קיום הקשר שבינה לבין לב-בנים. שנית, בראשה של מש"א הועמד - באופן פורמלי - שמולביץ, שאף כי נמנה עם עסקניה הפעילים של לב-בנים, לא מילא בה תפקיד ניהולי מוגדר; כשלצדו מונו, באורח פורמלי, למילוי תפקידים בצוות הניהול של מש"א, כמה מאברכי לב-בנים, אשר גם הם לא מילאו בה תפקיד ניהול מוגדרים. בדרך זו יצרו המערערים למש"א דימוי של מוסד עצמאי, הפועל למטרה שונה לחלוטין מזו של לב-בנים, בעוד שלאמיתו-של-דבר, היתה מש"א חלק בלתי נפרד מלב-בנים. גירסת שמולביץ הבהירה, שעל אף שבאורח פורמלי וכלפי חוץ נחזתה מש"א כבעלת ישות עצמאית, הרי שבפועל היתה איבר מאברי גופה של לב-בנים. ההפרדה בין השתיים, שלא היתה אלא הפרדה

פורמלית-מלאכותית, נועדה אך לאפשר ללב-בנים לשאוב לקופתה את כספי הציבור שיוקצבו למש"א; וזאת על בסיס המצג הכוזב, שלפיו הכספים דרושים למש"א להגשמת מטרותיה והם מועברים ללב-בנים בתמורה למבנה שרכשה ממנה וכתשלום עבור שירותים שקיבלה ממנה.

שמולביץ העיד גם על המעשים, שבעזרתם הוציאו המערערים את תכניתם מן הכוח אל הפועל. כגוף הנחזה פורמלית להיות גוף עצמאי, הפועל להגשמת תכלית הקמתו (שיקום אסירים) ביקשה מש"א וקיבלה, בשנת 1987, תמיכה כספית ממשרד הדתות ומעיריית ירושלים (מתקציב בלתי-רגיל, תב"ר, שמשרד הפנים העמיד לרשות העיריה). מקור התמיכה ממשרד הדתות היה בתקציבים שבזמן הרלוונטי נתכנו בשם "כספים ייחודיים". תמיכה זו, שהועברה למש"א ביום 22.3.87, הסתכמה בסך 587,000 ש"ח, והיא ניתנה למש"א - בעקבות טיפולו של דרעי בעניינה - על יסוד בקשתה בכתב, שנומקה, בין היתר, בצורך לרכוש בית שימש כאכסניה לאסירים המשתקמים. ואילו בתמיכה מעיריית ירושלים, בסכום נוסף של 200,000 ש"ח (שהועבר לה בשני שיעורים שווים, הראשון ביום 30.3.87 והשני ביום 2.4.87) זכתה מש"א בעקבות הכללתה ברשימת העמותות המומלצות כזכאיות לתמיכה ממקור זה; אלא שבפועל היה זה אריה דרעי, שבמסגרת תפקידו כמנכ"ל משרד הפנים, הביא לכך שעוזי וכסלר (גזבר העירייה בזמן הרלוונטי) יכלול את מש"א ברשימת המוסדות המומלצים לקבלת תמיכה מן התקציב המיוחד.

שלוש התפתחויות מרכזיות, שאירעו עובר ובמקביל לקבלת הכספים על-ידי מש"א, משקפות - לשיטת התביעה - את אמיתות גירסתו של שמולביץ. האחת התבטאה בעריכת הסכם מדומה שלפיו מש"א כאילו רכשה מלב-בנים את המבנה ברחוב אוהלי יוסף 18, בו שכנו ופעלו מוסדות לב-בנים. השניה התבטאה בכך שימים ספורים לאחר שמש"א קיבלה את ההקצבה שאושרה לה על-ידי משרד הדתות, רובו המכריע של הסכום (584,000 מתוך 587,000 ש"ח) הועבר על-ידה ללב-בנים, כביכול בתמורה למבנה נשוא עיסקת המכר וכתשלום עבור שירותים שכביכול ניתנו לה על-ידי לב-בנים. והשלישית התבטאה בעובדה, שחרף התחייבותה בהסכם המכר, לפנות את המבנה שלה ולמסרו למש"א, לא פינתה לב-בנים את המבנה והמשיכה להשתמש בו כאילו לא מכרה אותו מעולם. לעת הזאת, אמנם, גם מש"א כבר פעלה במבנה; אך פעילותה היתה דלה ומצומצמת, ולא זו בלבד שלא הגבילה במאומה את פעילותה השוטפת של לב-בנים במבנה, אלא אף השתלבה בה.

השגות המערערים על אימוץ גירסת שמולביץ

78. המערערים חזרו וחלקו לפנינו - ככל שכבר עשו לפני בית המשפט המחוזי - על גירסתו של שמולביץ. לטענתם, גירסת שמולביץ - המציגה את הקמת מש"א כיצירת צינור לשאיבת כספי ציבור במירמה עבור לב-

בנים - הינה גירסה כוזבת, שבניגוד לאשר קבע בית המשפט המחוזי, אינה משתלבת במציאות האובייקטיבית ומכל מקום אינה נתמכת על-ידיה. כך, למשל, ביקשו המערערים להראות כי טענת שמולביץ, שלב-בנים לא פינתה את המבנה שנמכר על-ידיה למש"א, נסתרה בראיות אחרות. מראיות אלו עלה, כי עוד לפני חתימת החוזה למכירת המבנה העבירה לב-בנים חלק מפעילות ההוראה של תלמידיה לבנין סמוך, ברחוב אוהלי יוסף 8; ותקופה קצרה לאחר שהמבנה נמכר למש"א, החזירה לב-בנים את פעילות ההוראה שלה, במלואה, למבנה שנמכר. התביעה מצאה בעובדות אלו - כשהדגש הוא על החזרת פעילות ההוראה לבנין שנמכר - תמיכה בעמדתה, שעסקת המכר היתה פיקטיבית. לשיטתה, ההעברה הזמנית של חלק מפעילות ההוראה של לב-בנים מן המבנה, לא היתה קשורה כלל למכירתו; והסתמכות המערערים עליה נועדה רק לחזק את המצג המטעה בדבר מכירתו של המבנה. המערערים לעומתה טענו, כי לב-בנים פינתה את המבנה על רקע מכירתו למש"א וכי החזרת פעילות ההוראה של לב-בנים למבנה שנמכר למש"א נעשתה מתוך כוונה כנה ואמיתית לאפשר לחניכי מש"א ליהנות מ"חממה" של לימוד התורה באווירתה המיוחדת של לב-בנים.

79. אכן, גם המערערים אינם מתעלמים מכך, שלכאורה ניתן להציג את המציאות כתומכת בגירסת שמולביץ. ברם, לשיטתם, האמון הבלתי-מסויג שנתן בית המשפט בעדותו של שמולביץ הוא זה אשר שווה למציאות אופי התומך לכאורה בגירסתו; בעוד שבחינה אובייקטיבית של ההתרחשויות - כשזו מנותקת מהתרשמות בית המשפט מעדותו של שמולביץ - עשויה להביא למסקנה אחרת. לפיכך, טענו המערערים, כי את השאלה, אם גירסת שמולביץ אכן משתלבת במציאות, היה על בית המשפט המחוזי לבחון על רקע ההנחה שמכירת המבנה של לב-בנים למש"א היתה אמיתית ושהחזרת הפעילות של לב-בנים למבנה שנמכר למש"א נעשתה בתום-לב ולקידום מטרותיה של מש"א. אילו כך נעשה, עשוי היה בית המשפט גם לקבל, כי הכספים הנוספים ששילמה מש"א ללב-בנים אכן היוו תגמול ראוי עבור שירותים שבאמת ניתנו לה, לרבות שירותי ה"חממה", שהיו חיוניים להצלחת פעילותה של מש"א בנושא שיקום האסירים. בהקשר זה, אין המערערים מתעלמים מן העובדה, שהעברת הכספים ממש"א ללב-בנים התבססה על תיעוד כוזב; וכי עניין ה"חממה" הועלה על-ידם לראשונה רק במהלך חקירתם הנגדית של אריה וינברג ורובין. ואולם, כמשתמע מדברי המערערים, התיעוד לא נועד אלא לספק בסיס פורמלי להעברת הכספים, ומ"אי התאמתו" למציאות אין ללמוד כי מש"א הוקמה והופעלה רק כמכשיר לשאיבת כספים עבור לב-בנים.

גירסת שמולביץ במבחן המציאות

80. כאמור, בית המשפט המחוזי העדיף את גירסתו של שמולביץ על פני זו שהציגה ההגנה, לאחר שנוכח כי להתרשמותו החיובית ממהימנותו של שמולביץ מצויה תמיכה בהשתלבות גירסתו בהתרחשויות האובייקטיביות. במצב דברים זה, להתרחשויות בהן מצא בית המשפט ראייה להשתלבות גירסתו של שמולביץ

במציאות, נודע משקל ממשמעותי ביותר בכל הקשור לצדקת מסקנתו בדבר היכולת לסמוך על גירסת שמולביץ כבסיס לקביעת מימצאיו. נפנה, אפוא, לבחון את עיקרי ההתרחשויות.

מכירת המבנה למש"א - כלום היתה אמיתית או פיקטיבית?

81. את עמדתנו ביחס לשאלה זו - שהיא בעלת משמעות מכרעת לעניין מתן האמון בגירסת שמולביץ בכל הקשור לפרשת מש"א - גילינו עוד בתום שמיעת טענות הסניגורים. בשלב זה (כפי שכבר הזכרנו בפתח הדברים) הודענו לצדדים, כי המדינה אינה נדרשת להשיב על הטענות בהן חלקו המערערים על קביעת בית המשפט המחוזי, בדבר פיקטיביות העיסקה שבגדרה נמכר כביכול המבנה של לב-בנים למש"א. מסקנתנו הינה, אפוא, שבית המשפט המחוזי צדק בקביעתו האמורה; שכן, אופיה הפיקטיבי של עיסקת המכר אכן התחייב בהכרח מן העובדות שנפרשו לפניו.

82. אין חולקין, כי ביום 10.3.87 נערך בין מש"א לבין לב-בנים הסכם בכתב, לפיו מכרה לב-בנים למש"א את המבנה ברחוב אוהלי יוסף 18, בו שכנו הישיבה ומשרדי לב-בנים. בהסכם זה התחייבה לב-בנים, בין היתר, לפנות את המבנה ולהעמידו לרשות מש"א, לא יאוחר מיום 31.3.87. לגירסת שמולביץ, לב-בנים לא פינתה את המבנה במועד האמור, וכי על רקע זה נתגלע - בינו לבין המערערים - סכסוך של ממש. שמולביץ גרס, כי משביקשה מש"א וקיבלה הקצבה מכספי-ציבור לרכישת מבנה, חושף אי פינויו של המבנה לאחר רכישתו את העובדה שהמדובר ברכישה פיקטיבית, ומשווה לבקשת הכספים ולקבלתם אופי פלילי (קבלת דבר במירמה). את דרישתו לפינוי המבנה הסביר שמולביץ בכך, שאותו עצמו - כמי שהגיש את בקשת התמיכה בשם מש"א והעביר את הכספים ללב-בנים - העמיד אי הפינוי בסיכון מידי של אישום פלילי.

המערערים, שהכחישו את גירסת שמולביץ, טענו, כי עוד לפני עריכת הסכם המכר העבירה לב-בנים את פעילות ההוראה והלימוד שלה לאולם שנשכר למטרה זו בבניין סמוך, ברחוב אוהלי יוסף 8. בכך, טענו, יצאה לב-בנים ידי התחייבותה החוזית לפנות את המבנה לאחר שקיבלה את תמורתו. לשיטה זו, חילוקי הדעות סביב עניין הפינוי, בין שמולביץ לבין הצוות המנהל של לב-בנים, התעוררו רק כשישה חודשים לאחר מכן, כאשר לב-בנים ביקשה להחזיר את פעילותה האמורה למבנה, במטרה לאפשר לחניכי מש"א ליהנות מאווירת לימוד התורה במחיצת אברכי לב-בנים; משמע, שמחלוקת זו לא היתה קשורה כלל לחובת לב-בנים לפנות את המבנה בהתאם להסכם המכר.

איננו רואים צורך להכריע, בין גירסת "אי הפינוי" של שמולביץ לבין גירסת ה"פינוי והחזרה" של המערערים. חשיבותו של הסכסוך - בין שצמח בשל אי-פינוי המבנה על-ידי לב-בנים, ובין שצמח על רקע רצונה

של לב-בנים לחזור למבנה - נעוצה בשתיים: ראשית, בעובדה הפשוטה שחודשים ספורים לאחר שמכרה את המבנה שלה, נמצאה לב-בנים כשהיא פועלת ומתפקדת במבנה ככל שעשתה לפני המכירה, כאילו מעולם לא מכרה את המבנה. ושנית - ולכך יש בעינינו חשיבות ראשונה במעלה - בעמדה שנקט עורך הדין גלס ביחס לסכסוך האמור. עורך-דין גלס, מי שהיה יועצה המשפטי של מש"א וכן מקורבו ואיש אמונו של דרעי, היה מי שניסח את חוזה המכר עליו חתמו לב-בנים ומש"א. משהונח על שולחנו הסכסוך שהתגלע בין שמולביץ לבין לב-בנים ביחס לפינוי המבנה, קיבל גלס את עמדתו של שמולביץ וקבע, כי לב-בנים אינה יכולה להמשיך ולפעול במבנה וכי אם תוסיף לעשות כן "הדבר עלול להיחשב כמעשה פלילי", "כעיסקה פיקטיבית" וכקבלת דבר במירמה. עמדתו האמורה של עורך-דין גלס תומכת באורח ממשי בגירסת שמולביץ בדבר פיקטיביות המכירה; כאשר הדבר מקבל אישור גם בכך, שבסופו של דבר חזרה לב-בנים לקיים פעילות שיגרתית במבנה, כאילו זה לא נמכר כלל.

ולא למותר לציין, בהקשר זה, כי לאחר שלב-בנים חזרה לקיים את פעילותה במבנה שמכרה למש"א בניגוד לעמדתו, התפטר עורך-דין גלס מתפקידו כיועצה המשפטי של מש"א. בשיחה שקיים בנושא זה עם שמולביץ, ושהוקלטה על-ידי שמולביץ (נ306/), התבטא גלס בחריפות רבה: "אני לדברים כאלה לא נכנס! לא נכנס! אני יודע להריח את הדברים האלה, כעסתי כעס נוראי על הנושא הזה של לב-בנים... ואמרתי להם, חד משמעית, מה שאתם עושים זה מעשה חמור שאין כדוגמתו...". ואילו שמולביץ, שהשיב לו באותה מטבע, אמר באותה שיחה: "ברגע שלב-בנים חזרה לבניין, וזה דבר פלילי, אני לא שמה". לדידנו, אין כלל מקום לפקפק, כי שמולביץ וגלס ידעו את האמת; וזו לא איפשרה לאיש מהם, לשאת באחריות לקיום פעילותה של לב-בנים במבנה כאילו זה מעולם לא נמכר למש"א.

83. אופייה הפיקטיבי של עיסקת המכר בא לידי ביטוי בכמה נסיבות נוספות שנתבררו במשפט. ראשית, למרות שקודם למכירת המבנה למש"א לא הציעה לב-בנים את המבנה למכירה וכלל לא בחנה את מצב השוק, המחיר שקיבלה ממש"א בעד המבנה היה - כדברי שמולביץ - גבוה ממחיר השוק. שנית, על-פי קביעתו של בית המשפט המחוזי, לב-בנים לא חיפשה מקום חילופי קבוע לפעילותה. כן הוברר, שאת אולם הלימודים בבניין שברחוב אוהלי יוסף 8 שכרה לב-בנים כשנה לפני מכירת המבנה שלה למש"א, בשל המחיר ההזדמנותי שאיפשר לה להרחיב שטח חדרי הלימוד לאברכיה. מכאן שלהעברת חלק מפעילותה למבנה ברחוב אוהלי יוסף 8 לא היה קשר למכירת המבנה שברחוב אוהלי יוסף 18 למש"א. למצער ברור, שהבניין האמור לא נועד להוות תחליף למשכנה הקבוע של לב-בנים. שלישית, בדו"ח ביקורת שערכו אנשי משרד הדתות בלב-בנים, לאחר העברת חלק מפעילותה לרחוב אוהלי יוסף 8, נרשם כי כתובתה של לב-בנים היא ברחוב אוהלי יוסף 18 (שהיא כתובת המבנה שנמכר למש"א) ולא צוין בו דבר ביחס לקיומה של כתובת אחרת או נוספת. רביעית, לב-בנים

שילמה את חשבונות צריכת החשמל במבנה שמכרה למש"א גם בעד התקופה שלאחר המועד שבו, לטענתה, "פינתה" את המבנה; ועל כן, בדרך הטבע, לא היא אלא מש"א היתה חייבת בתשלום. וחמישית, לב-בנים ומש"א לא דיווחו על מכירת המבנה לרשויות, אלא כעבור שנים ולאחר הפתיחה בחקירה המשטרתית.

84. לא נעלם מעמנו, כי על אף שהיה מודע לכך שחלק נכבד מאברכי לב-בנים עברו, במועד כלשהו, ללמוד ברחוב אוהלי יוסף 8, קבע בית המשפט המחוזי כי המבנה שנמכר לא פונה כלל. אך בכך אין סתירה, שהרי ברור כי הקביעה בדבר אי הפינוי באה לומר שהמבנה לא פונה בהתאם לחוזה המכר. מכל מקום, בית המשפט הוסיף, כי "לכל המחלוקת בעניין עזיבת או אי עזיבת המבנה אין חשיבות אמיתית" (עמ' 677 להכרעת הדין). כפי שכבר הערנו, זאת היא גם דעתנו. אף בעינינו, אין חשיבות להכרעה בשאלה, אם לב-בנים "פינתה" את המבנה בקשר למכירתו וביקשה מאוחר יותר לחזור אליו, או אם "סירבה" לפנותו, כאשר הפעילות הלימודית החלקית שהתקיימה בבניין אינה קשורה לפינויו בשל המכירה. העובדה הקובעת בהקשר זה היא שלב-בנים המשיכה, בסופו של דבר, לקיים את מלוא פעילותה במבנה לצד יחד עם מש"א; וזאת כאילו המבנה לא נמכר כלל. עובדה זו, על רקע עמדתו של עורך-דין גלס - לרבות התפטרותו כאשר עמדתו נדחתה - מלמדת בעליל, כי לב-בנים לא התכוונו כלל לפנות את המבנה, וכי העברת חלק מאברכי לב-בנים ללימודים בבניין שברחוב אוהלי משה 8 - תהא סיבתה אשר תהא - נוצלה על-ידי המערערים להסוואת אופיו הפיקטיבי של המכר. מש"א, שרכשה את המבנה במחיר נכבד (שכנראה עלה על מחיר השוק שלו) והפכה לבעלים שלו, לא זכתה לקבלו לרשותה. המבנה נותר ביתה של לב-בנים, כשפעילותה של מש"א "נבלעת" בפעילות לב-בנים. כפי שיובהר בהמשך, בהתחשב בנפח פעילותה הדל של מש"א, היא אכן לא נזקקה למבנה זה; ובכך טמון אישור נוסף למסקנה ש"מכירתו" על-ידי לב-בנים למש"א לא היתה אלא אקט פורמלי ערטילאי, שנועד ל"הכשיר" העברה של כ-500,000 ש"ח מכספי-ציבור - שהוקצו למש"א לרכישת מבנה - לפרעון חובותיה של לב-בנים.

85. ולבסוף, לא למותר יהיה להביא, בהקשר זה, שתי מובאות קצרות מדברי המערערים אריה וינברג ומשה וינברג בשלב החקירה, בהן בא לידי ביטוי אופייה הפיקטיבי של עיסקת המכר. במסגרת גביית אימתו ת455/ נשאל אריה וינברג, לשם מה הוקמה מש"א. תשובתו לשאלה זו, ממנה מיהר לחזור בו, היא מאלפת. נביא כלשון את השאלה ואת התשובה:

ש. בשביל מה הוקם המרכז לשיקום אסירים, מדוע לב-בנים שעושה הפעילות לא עשתה זאת?

ת. לב-בנים היתה בחובות כספיים נוראים בגלל הוצאות גדולות והכנסות קטנות והמרכז הוקם כי זה גוף בלי חובות... כדי לעזור לנו ללב-בנים... כדי לצאת מן החובות נמכר הבניין... למרכז לשיקום אסירים כדי שתהיה מגמה קרובה לבנין. המטרות של שני הגופים קרובות ודומות" (ההדגש שלנו).

משה וינברג, כזכור, בחר שלא להעיד במשפט. מכאן שדבריו בחקירה עשויים לשמש ראיה נגדו בלבד. ברם, עדיין רשאים אנו שלא להתעלם מהם, כאשר עומדת על הפרק שאלת אופייה של עיסקת המכר. במסגרת אימרתו ת462/א תיאר משה וינברג את מכירת המבנה של לב-בנים למש"א כ"תרגיל פיננסי שנועד לכסות חובות לב-בנים"; ואילו בשיחה עם חוקרי המשטרה שהוקלטה ללא ידיעתו ((ת446/ עמ' 19) הוסיף, כי לאנשי לב-בנים היתה "הרגשה של גב חזק מאד". כדבריו: מה יש לך יותר מזה שאריה דרעי שלך יושב... אפשר וזה גרם ללב-בנים להרשות לעצמה לפעול ולגדול קצת מה שנקרא מעל הפופיק... (ההדגש שלנו).

לאור כל האמור לעיל, אין מקום להתערב במסקנתו של בית המשפט המחוזי, כי מכירת המבנה של לב-בנים למש"א היתה עיסקה פיקטיבית שנועדה לקדם את מימוש הרעיון של הקמת מש"א כמכשיר לשאיבת כספי ציבור לפרעון חובותיה של לב-בנים.

פעילותה של מש"א: אמיתית או למראית עין?

86. לעיל (בפיסקאות 81 ואילך) נבחנה "אמיתותה" של מש"א באספקלריה של רכישת המבנה; ולהלן תיבחן "אמיתותה" על רקע נפח פעילותה, הלכה למעשה.

מש"א קיימה פעילות במסגרת ישיבת לב-בנים ("פעילות החוץ") ובמסגרת בתי הסוהר ("פעילות הפנים"). פעילות החוץ התבטאה בקליטת אסירים משוחררים (ובאישור מיוחד, גם אסירים קרובים להשתחרר), ללימוד תורה בישיבת לב-בנים. במסגרת פעילות הפנים שלה קיימה שיעורים ללימוד תורה, לאסירים שחפצו בכך, בין כותלי בית הסוהר. המערערים, בהסתמכם על פעילויות אלו, הציגו את מש"א כעמותה אמיתית, ששמה לה למטרה לשקם אסירים משוחררים על-ידי קירובם ללימוד תורה, העושה צעדים ראשונים להגשמת תכלית הקמתה. ואילו התביעה - בהסתמכה על גירסת שמולביץ - טענה, כי התכלית האחת והיחידה שניצבה ביסוד הקמתה של מש"א היתה לשמש כצינור לשאיבת כספי-ציבור עבור לב-בנים; וכי על רקע זה, הגבילה מש"א את פעילותה למיזער הדרוש להצגתה, הכוזבת, כעמותה אמיתית.

87. על-פי נפח פעילותה של מש"א, הלכה למעשה, והראיות האחרות שבאו לפניו בהקשר זה - לרבות הראיות המוכיחות שמכר המבנה היה עיסקה פיקטיבית - הגיע בית המשפט המחוזי לכלל מסקנה, כי הדין במחלוקת האמורה הוא עם התביעה. אנו סבורים, כי מסקנתו האמורה של בית המשפט המחוזי מעוגנת היטב בראיות שהובאו לפניו. המסמך ת279/, בו הציג עורך-דין גלס תכנית עבודה והצעת תקציב למש"א, מלמד, כי עד לסוף פברואר 1987 למדו בלב-בנים מטעם מש"א, בדרך קבע, לא יותר משבעה אסירים משתקמים; כאשר

אפשר והיו בודדים שבאו להשתתף בפעילות השיקום באורח מזדמן. אריה וינברג אישר את אמיתות תוכנו של המסמך האמור בדבר מספר האסירים המשתקמים; ואישור לכך מצוי גם במכתבו של שמולביץ לסגן שר הרווחה (ת276). להיקף הדל של פעילות החוץ יש אישור גם מפי הרב הראשי לשירות בתי הסוהר - הרב חזן - אשר מסר בעדותו, כי בתקופה הרלוונטית לכתב האישום, למדו בלב-בנים כשבעה אסירים משתקמים לכל היותר; ואסירים-משתקמים, שלמדו בתקופה הרלוונטית בלב-בנים, לא יכלו להצביע בעדותם על היקף פעילות גדול יותר. המערערים, שהתייחסו לנושא זה בעדותם, לא היו מסוגלים להצביע על ראיות המוכיחות נפח פעילות אחר. בהיותם ערים למצב דברים זה הצהירו באי-כוח המערערים, כי ידאגו להעדתם של אסירים משוקמים, שיפריכו את גירסת שמולביץ בנושא זה. אלא שחרף ההצהרה, עדים כאלה כלל לא הובאו.

מה שנאמר ביחס ל"פעילות החוץ" של מש"א חל - בהתאמה המתחייבת - גם על נפח "פעילות הפנים", שקיימה מש"א בין כותלי בית הסוהר. מן הראיות עלה, כי בסך הכול הופעלו על-ידי מש"א לביצוע הפעילות רק שלושה מלמדים - שלא מאברכי לב-בנים - שהוסעו לבית הכלא ונתנו שם שיעורים לאסירים שחפצו בכך; וכן כי, מדי פעם, אירגנה מש"א מסיבות ראש-חודש וחגים לאסירים. יצוין, כי "פעילות הפנים" מומנה במלואה על-ידי שלטונות בתי הסוהר; וההתרשמות הכוללת היא, שגם במישור זה לא חרגה פעילותה של מש"א אל מעבר למינימום הדרוש להפגנת "נוכחות" גרידא.

88. נפח הפעילות הכוללת שקיימה מש"א - פנימית ובעיקר חיצונית - עולה בקנה אחד עם גירסת שמולביץ כי המדובר בעמותה פיקטיבית. הפעילות, שהיתה דלה ומצומצמת עד מאוד, לא חרגה מן הדרוש להוכחת עצם קיומה של מש"א, ומכל מקום, לא היה בו כדי לשקף מאמץ כן של מוסד אמיתי, המשקיע את מרצו ואת המשאבים הכספיים שהועמדו לרשותו לקידום מטרותיו. נפח הפעילות שקיימה מש"א מהווה - אף הוא - ראיה נסיבתית להיותה של מש"א עמותה פיקטיבית שהוקמה על-ידי לב-בנים כאמצעי לספיגת כספי ציבור למימון צרכיה.

העברת כספי מש"א ללב-בנים: החיפזון והתיעוד הכוזב

89. על פניו, מתיישב החיפזון, בו העבירה מש"א ללב-בנים את כספי התמיכה שקיבלה ממשד הדתות, עם גירסתו הבסיסית של שמולביץ. הקצבת משרד הדתות מן "הכספים הייחודיים" בסך 587,000 ש"ח, התקבלה במש"א ביום 22.3.87; ואילו הסכום של 200,000 ש"ח, שהעניקה עיריית ירושלים למש"א, נתקבל בשני תשלומים שווים: האחד ביום 30.3.87 והשני ביום 2.4.87. מתוך הסכום של 587,000 ש"ח שקיבלה מש"א ממשד הדתות, הועברו, תוך ימים ספורים, ללב-בנים - ישירות או על-ידי פרעון חובותיה - 584,420 ש"ח, לפי הפירוט הבא: סך של 304,000 ש"ח הועבר, ביום 29.3.87, במישרין ללב-בנים; סך נוסף של

240,000 ש"ח שולם, באותו היום, לעמותת "אל המעיין", לפרעון חוב של לב-בנים; וסך נוסף של 40,420 ש"ח שולם - גם הוא ביום 29.3.87 - לאחד רייצר, לפרעון חוב שחבה לו, כביכול, מש"א ובסופו של דבר הגיע גם סכום זה לקופתה של לב-בנים. גם הסכום שהועבר למש"א מעיריית ירושלים מצא את דרכו ללב-בנים תוך חודשיים-שלושה, כתשלום עבור שירותים שכביכול ניתנו על-ידי לב-בנים למש"א.

ההעברה המיידית של כל הכספים, למעשה, שקיבלה מש"א, לשליטתה של לב-בנים - לרבות לתשלום ישיר של חובותיה - מלמדת, על פניה, כי מש"א לא היתה אלא מכשיר להשגתם של הכספים. דרך העברת הכספים ללב-בנים נעשתה, על-פניה, בצורה "מסודרת" מן ההיבט הפורמלי: התשלום עבור המבנה נעשה בהתאם לחוזה המכר; ואילו התשלום עבור שירותים שמש"א קיבלה כביכול מלב-בנים, נעשה על-פי דרישות תשלום פורמליות מצד לב-בנים, כאשר מש"א מאשרת את החיוב בהחלטות פורמליות בכתב ומעבירה את הכסף בהתאם. דא עקא, שדרישות התשלום עבור "שירותים" שהציגה לב-בנים למש"א היו פיקטיביות. אריה לכך נמצאה, לא רק בעדותו של שמולביץ, אלא גם בהודויותיהם של אריה וינברג ורובין, שבמהלך חקירתם הנגדית נאלצו לחזור בהם מגירסותיהם המקוריות. כעולה מהכרעת הדין, בלחץ החקירה חזר בו אריה וינברג מגירסתו בחקירה הראשית, לפיה דרישות התשלום שהגישה לב-בנים למש"א שיקפו את האמת; ובתשובה לשאלות שהוצגו לו הודה, "שהיה כאן קריטריונים אחרים, לא קריטריונים שאפשר לקבוע אותם לפי העבודה". ואף לעריכת הרישומים הכוזבים, שבעזרתם הועברו תקציבי מש"א ללב-בנים, הציע "צידוק":

"... סוף סוף מש"א נוצרה על-ידי לב-בנים... על-ידי איש לב-בנים, על-ידי רוח של לב-בנים, על-ידי רצון משותף לגדול... איך מודדים את זה בכסף, כי הרי לב-בנים היתה במצוקה ולצורך הקיום שלה, שתוכל להמשיך להתקיים... לא שזה כיסה את כל הקיום ולא חצי קיום, אבל על כל פנים זה היה מהדברים שעדיין נתנים קיום..."

90. את מקום הגירסה של "תשלום-עבור-שירות" תפסה מכאן ואילך גירסת "החממה", לפיה התשלום הוא עבור הזכות שניתנה לחוסי מש"א לשהות בלב-בנים ולספוג מאווירת לימוד התורה ששרתה שם. לשיטה זו, קיומה ופעילותה של לב-בנים היו חיוניים להצלחת מפעלה של מש"א, והתשלומים שנדרשה מש"א לשלם ללב-בנים, בתמורה לשירותים שכביכול קיבלה ממנה, נועדו לאפשר ללב-בנים להמשיך להתקיים ולפעול.

תהליך דומה עבר גם על גירסתו של רובין, שאת עדותו בדבר מהימנות התייעוד שמכוחו הועברו הכספים, באמצעותו, ממש"א ללב-בנים, סיכם באמרו: "לא שילמו עבור אברך מסוים שלמד. מש"א שילמה ללב-בנים עבור הוצאותיה של לב-בנים, לא עבור הוצאותיה במש"א... והאינטרס של מש"א היה שלב-בנים... תהיה

קיימת ותהיה חזקה, ושתוכל להתקיים, כי כפי שאמרתי, בלי לב-בנים מש"א לא יכולה להתקיים, ולכן מש"א שילמה את הכסף הזה..."

יצוין כי גם אריה דרעי, שאף הוא נחקר בנושא זה, דבק מלכתחילה בגירסה דומה לגירסתם המקורית של אריה וינברג ורובין, לאמור, שהתשלומים נדרשו עבור שירותים מסוימים, שלב-בנים נתנה למש"א, וכי פירוט השירותים בחשבונות שהוגשו למש"א על-ידי לב-בנים משקף את המציאות. ברם, כאשר נשאל לפרטים, לא היה בידו להשיב תשובות ענייניות; וגירסתו, בדבר אמיתותן של דרישות התשלום, נותרה תלויה על בלימה.

אכן, גירסת ה"חממה", שהועלתה לראשונה במהלך חקירתם הנגדית של אריה וינברג ורובין, מצטרפת לגורמים האחרים מהם ניתן להסיק, כי לב-בנים התייחסה לכספים שהשיגה מש"א כאל כספים שלה, לכל דבר ועניין, ומכאן שאין כל חשיבות ל"הצדקה" שהיא מציגה לנטילתם; וכי טענתו-גירסתו של שמולביץ, לפיה הוקמה מש"א כצינור להזרמת כספים ללב-בנים, הינה גירסת אמת.

דימויה ה"עצמאי" של מש"א והשליטה בה הלכה למעשה

91. אותה מסקנה מתחייבת גם מנסיבות המעידות על שליטתה המוחלטת של לב-בנים במש"א. אכן, כלפי חוץ הוצגה מש"א כגוף עצמאי. המטרה המוצהרת שלשמה הוקמה היתה שונה ממטרותיה של לב-בנים, וגם הוועד המנהל שלה הורכב מאנשים שבלב-בנים לא היו בעלי תפקידים מוגדרים. בכך הועלם כל סימן בדבר קיומו של קשר - רעיוני-תפקודי או פרסונלי-ארגוני - בינה לבין לב-בנים, והובטחו סיכוייה לזכות בתקציבים של ממש למימון פעילותה. ואולם פני הדברים למעשה היו שונים בתכלית מפניהם להלכה. בפועל, שיקום האסירים על-ידי מש"א, נועד להתקיים מביתה ובביתה של לב-בנים, במסגרת פעילותה הרגילה כמחזירה בתשובה; והשליטה המעשית במש"א היתה נתונה, כל-כולה, בידי המערערים אשר שלטו בלב-בנים. גם מינויו של שמולביץ כיושב-ראש מש"א התבסס על ההבנה, שכאחד מפעיליה המרכזיים של לב-בנים שאינו בעל תפקיד "רשום" בה, יוכל להיראות כלפי חוץ כראש עמותה עצמאית; ובתור שכזה יוכל להציג בקשות מטעמה לקבלת תמיכה מתקציבים ציבוריים, בעוד שלמעשה יפעל כעושה דברם של המערערים ויאפשר ללב-בנים לשאוב אליה את התקציבים ששיג עבור מש"א.

אישור לשליטתה המלאה של לב-בנים במש"א, ניתן למצוא בעדותו של עורך-דין גלס, שכאשר נשאל מי ייצג את מש"א בפגישות שנערכו במשרדו - בעניין המשך תיפקודה של לב-בנים במבנה - הבהיר בתשובתו באורח חד-משמעי, כי שתי העמותות, כאחת, יוצגו על-ידי דרעי ואריה וינברג: כדבריו:

"זה היו שתי עמותות, אמרתי זהות אישית ביניהן, גם מהשיחה אצלי שבה נתתי תשובה שלילית, גם בשיחת ההתייעצות שהתקיימה אצל מר בר-סלע, נראתה כאילו זה שתי העמותות נמצאות שם. בגלל הזהות האישית הזאת, אני לא יכול לזכור היום מי ייצג מי..."

דברים אלה מבהירים, כי התמונה הפורמלית, לפיה מש"א ולב-בנים הינם מוסדות עצמאיים נפרדים, היא אחיזת עיניים בלבד; שכן בפועל התקיימה "זהות אישית" מלאה בין הנהלותיהם של שני המוסדות. לנוכח זהות אישית זו יכול היה דרעי, כפטרונה של לב-בנים, לייצג במפגשים שהתקיימו במשרדו של עורך-דין גלס בעניין פינוי המבנה, הן את לב-בנים והן את מש"א, ולקבל (על-פי שיקול-דעתו) החלטות המחייבות את שתיהן.

92. הנה כי כן, מכלל הנסיבות שהוכחו - בנושא המכירה הפיקטיבית של המבנה של לב-בנים למש"א, בנושא הנפח המיזערי של פעילות מש"א, בנושא העברת הקצבותיה של מש"א ללב-בנים תוך שימוש בתיעוד כוזב ובנושא השליטה המעשית במש"א - עולה מסקנה חד-משמעית, כי מלכתחילה נועדה מש"א להיות, ובפועל אכן היתה, בשר מבשרה של לב-בנים הנשלטת על-ידיה באורח מוחלט. הצגתה כלפי חוץ, כמוסד העומד על רגליו שלו והמתפקד באופן עצמאי למימוש המטרה המוצהרת של הקמתו, היתה כוזבת. מסקנה זאת, שכאמור נלמדת מן התשתית הראייתית האובייקטיבית, עולה בקנה אחד עם גירסת שמולביץ ומעידה על אמיתותה.

אחריותם האישית של המערערים

93. כפי שכבר נאמר, לצד טענתם הבסיסית כי מש"א הוקמה כעמותה "אמיתית" ולמטרה כשרה וראויה, וככזאת אף פעלה הלכה למעשה, הוסיפו ארבעת המערערים וטענו, לחלופין, כי גם אם ייקבע שמש"א הוקמה כאמצעי להשגת כספים עבור לב-בנים, אין בכך כדי להטיל על מי מהם אחריות למעשים הפליליים שנעשו על ידה ובאמצעותה להשגתה של מטרה זו. ביחס לדרעי נטען, שכלל לא היה מעורב בהקמתה של מש"א, ולפיכך אינו אחראי לתיפקודה; ואילו ביחס לאריה וינברג, למשה וינברג ולרובין נטען, כי איש מהם לא נטל חלק בעשיית המעשים העומדים בבסיס העבירות שיוחסו להם באישום השני, וכי אלה נעשו על-ידי שמולביץ לבדו. בית המשפט המחוזי, שדחה את טענתם הבסיסית של המערערים, הוסיף ודחה גם את טענתם החלופית. בהכרעת הדין נקבע, כי לכל אחד מארבעת המערערים היתה מעורבות אישית ממשית בגיבוש התכנית להקמתה של מש"א ובניהולה המעשי של מש"א כמכשיר פיקטיבי לשאיבת כספים מתקציבים ציבוריים והעברתם ללב-בנים. העיון בטענות הפרקליטים ובחומר הראיות הניח את דעתנו שגם בקביעתו האמורה של בית המשפט המחוזי אין כל מקום להתערב.

94. להלן נפרט - תחילה ביחס לדרעי ולאחר מכן ביחס לשלושת המערערים האחרים - את עיקרי הדברים בהם מצאנו ביסוס לקביעה האמורה.

מקובל על הכול, כי אריה דרעי נמנה עם מחולליה ומייסדיה של תנועת ש"ס; וכי ישיבת לב-בנים - שדרעי צמח מבין אברכיה - שימשה כבית לפעילותו הפוליטית. בתורת שכזאת, היתה לב-בנים, במידה רבה, ערש לידתה של ש"ס; ודרעי, כמי שנטל חלק נכבד בהקמתה של ש"ס, זכה להוקרה רבה ולמעמד מיוחד בלב-בנים, שהפכה להיות ה"ישיבה שלו". עם מינויו, בשנת 1985, כעוזר לשר הפנים, היה דרעי לעובד הציבור. במעמדו זה שוב לא יכול היה להמשיך לשמש, באורח "רשמי", בתפקידו כמנכ"ל לב-בנים. עם זאת - כך מתחייב ממכלול הראיות שנפרשו בפני בית המשפט - קשריו ההדוקים ללב-בנים, לא נותקו ולא התמתנו. אדרבה, מעמדו הציבורי חיזק את קשריו עם לב-בנים ואת שליטתו בה בפועל הפך הוא ל"פטרונה". אליבא דשמולביץ - שגירסתו נתמכת בראיות האחרות - דרעי ראה עצמו אחראי לקיומה של לב-בנים ולסיפוק צרכיה. מעמדו של דרעי, בתנועת ש"ס ובמשרד הפנים, היקנה לו יכולת פעולה והשפעה בכל הקשור להבטחת תקציבים; ובתור שכזה, הפך לאדונה-מיטיבה של לב-בנים.

דרעי כפר בתיאורו של שמולביץ ביחס לזיקתו ללב-בנים. הוא אמנם הודה כי בשל יחסו המיוחד ללב-בנים, שהיתה צור מחצבתו, אכן עקב אחר המתרחש בה ואף גילה נכונות לסייע לה במקום שנדרשה עזרתו. עם זאת, טען, כי הוא לא "שלט" בלב-בנים; ואף לא היה מעורב בניהולה, אלא במקום שנתבקש להתערב. דרעי לא הכחיש, כי אנשי לב-בנים האמינו שהקמת מש"א תסייע גם לפתרון המצוקה של לב-בנים, אלא שלדבריו, "כל הידיעה שלי על הקמת המסגרת של מש"א... נאמרה לי כרעיון של שמולביץ..."; כשהוא מדגיש: "לי היתה ידיעה לאחר מעשה - ידיעה ולא התייעצות ולא החלטות".

95. בעמדה זו של דרעי, המרחיקה אותו מניהולה של לב-בנים ומן האחריות להקמתה של מש"א כגוף פיקטיבי, תמכו אריה וינברג ורובין בעדויותיהם. ברם, עיון בעדותו של אריה וינברג בדבר אופי מעורבותו של דרעי בסכסוך שהתגלע בין מש"א (קרי: שמולביץ) לבין לב-בנים, ובדבר המשך החזקתה של לב-בנים במבנה שמכרה למש"א, מלמד את ההיפך; ודי לעניין זה בציטוט הקטעים הבאים מעדותו:

"ש. כן, אז אתה אומר שאמרת לו [לשמולביץ] בו נלך לאריה דרעי?"

ת. בשורה התחתונה ביקשתי ממנו [מדרעי] שהוא יקשור קשר עם גלס, יסביר לו את המצב וישמע ממנו חוות דעת, אם זה סופית סופית, אין מה לעשות".

ובהמשך דבריו הוא מוסיף:

"הוא [דרעי] דיבר איתו [עם גלס].. המטרה היתה של שיחה אישית בין אריה לבין גלס".

מאוחר יותר נשאל הרב וינברג, מי השתתף בפגישה עם עורך הדין בר-סלע, שותפו של גלס, אליו פנו על רקע עמדתו של גלס בעניין פינוי המבנה שנמכר למש"א. לכך הוא משיב: "נכנס אריה דרעי וגלס". לשמע תשובה זו הוא נשאל: "ומה קרה איתך ושמולביץ?", ומשיב: "נשארנו בחוץ". ללמדך, שהמשתתפים בדיון הנוגע לסכסוך בין לב-בנים לבין מש"א, הם דרעי וגלס, בעוד שיושבי הראש של לב-בנים (הרב וינברג) ושל מש"א (שמולביץ) אינם מוזמנים אף לנכוח. בל נשכח, כי עורך הדין גלס, מקורבו של דרעי ויועצה המשפטי של מש"א, נתבקש להכריע בסכסוך בין לב-בנים ומש"א, בנושא פינוי המבנה של לב-בנים מכרה למש"א. והנה, בפגישה עמו - בה לא השתתף שמולביץ - "ייצג" דרעי גם את לב-בנים וגם את מש"א.

זאת ועוד: כפי שכבר נזכר, עמדת עורך-דין גלס בסוגיה זו היתה, כי אל לה, ללב-בנים, להמשיך ולתפקד במבנה שמכרה למש"א, משום שהמשך החזקתה במבנה עלול להציג את המכירה כעסקה פיקטיבית ולהאיר את קבלת התקציבים, שניתנו למש"א לרכישת המבנה והועברו ללב-בנים, באור פלילי של קבלת דבר במירמה. עורך-דין גלס הציג את עמדתו בפני דרעי ללא כחל ושרק, כשאיש זולתם אינו נוכח בשיחתם. השמעת הדברים באוזני דרעי, והיעדר תגובה לדברים מצד דרעי, מחייבת את שתי המסקנות הבאות: ראשית, שדרעי (כמו עורך-דין גלס) ידע כי מכירת המבנה היתה "מכירה למראית עין" בלבד; שאלמלא כן, היה בוודאי ממנהר להשיב לגלס שלחשותיו אין כל יסוד. ושנית - והיא העיקרית - שדרעי חלש על שני המוסדות ושכל סיכום שיושג איתו, יחייב את שניהם.

96. בגירסתו של שמולביץ, כי דרעי היה מודע לתכלית האמיתית שלשמה הוקמה מש"א, תומכות כמה נסיבות עובדתיות נוספות.

אחת, היא הליכתו של דרעי (ביחד עם שמולביץ, יושב-ראש מש"א, וחברי צוות הניהול של לב-בנים) לפגישה עם רפאל פנחסי, מי שהיה סגן שר העבודה והרווחה, כשמטרתה של פגישה זו היתה "לבחון ביחד" את הדרך להבטחת הקצבה מן "הכספים הייחודיים" למש"א. ההליכה המשותפת של "הנהלות" לב-בנים ומש"א, כשדרעי בראשן, לפגישה עם סגן השר, עולה בקנה אחד עם גירסתו של שמולביץ, כי דרעי היטיב לדעת שהקצאת כספים למש"א פירושה הקצאת כספים ללב-בנים. ידיעה זו, על רקע היותו אדונם של שני המוסדות,

יכולות להסביר את נכונותו של דרעי להפעיל בעניין זה את השפעתו האישית, כשהוא נוטל עמו את אנשי לב-בנים; בעוד שאילו היה מדובר בהקצאה "אמיתית" של כספים למש"א, הרי שגם אילו נתבקש להמליץ על ההקצאה, מתקבל על הדעת שלא היה צורך בהטרחתו של דרעי להשתתפות בישיבת שכנוע רבת משתתפים אצל סגן השר המופקד על חלוקת הכספים.

שנית היא העובדה, שבעת חקירתו על-ידי המשטרה ניסה דרעי להרחיק את עצמו מן האחריות להכללת מש"א ברשימת מקבלי התמיכה מעיריית ירושלים; בעוד שמעדותו של גזבר העיריה, עוזי וכסלר, עולה בבירור שללא מעורבותו של דרעי, מש"א לא היתה נכללת ברשימה זו. אכן, בעדותו דרעי אמנם הודה, כי תרם להכללתה של מש"א ברשימת מקבלי התמיכה העירונית. אך ברי כי היתה זו עדותו של וכסלר אשר אילצה אותו לשנות את העמדה אותה נקט בשלב החקירה; ו"התכחשותו" למעורבותו בדבר, בשלב החקירה המשטרית, נותרת בעינה לחובתו.

שלישית היא העובדה, שלצורכי עריכת מסמך התקציב של מש"א, מסר דרעי, לעורך-דין גלס ולשמולביץ, פרטים מדויקים בדבר הסכומים להם תיזקק מש"א לצורכי רכישת מבנה ולשיפוצו; כאשר בפועל, הסכום שנקבע כמחירו הצפוי של המבנה שיידרש, זהה למעשה לסכום ששולם ללב-בנים תמורת המבנה שמכרה, כביכול, למש"א מאוחר יותר. עובדה זו מצביעה על אופייה וטיבה של מעורבותו של דרעי ב"הרצתה" של מש"א לקראת מילוי יעודה, לשמש כצינור להשגת כספי ציבור לכיסוי חובותיה של לב-בנים. ראיה אובייקטיבית לעובדה זו מצויה במכתבו של שמולביץ לאפוטרופוס הכללי ולחבריו בצוות הניהול של מש"א (מוצג ת280/), שנכתב לפני אישור התמיכות.

97. מכלל העובדות שפורטו מתחייבת המסקנה, כי מלכתחילה היה דרעי מעורה בכל הקשור לאימוץ ומימוש "רעיון" הקמתה של מש"א, כפתרון למצוקת חובותיה של לב-בנים. אילו נכון היה, שרק בדיעבד קיבל דיווח על כך, וכי מעת שמונה לכהונתו הציבוריות, הסתפק במעקב אחר המתרחש בלב-בנים, תוך ששמר על ריחוק ממעורבות בהתרחשויות גופן, חזקה עליו שלא היה עושה אף אחת מאלו: הוא לא היה טורח אישית ללשכתו של סגן שר העבודה והרווחה, בראש צוותי הניהול של לב-בנים ושל מש"א, על מנת להבטיח, כי מש"א תתקצב מן הכספים הייחודיים המיועדים למוסדות דתיים. הוא לא היה משקיע מאמץ - שהיה נשאר עלום אלמלא העיד על כך גזבר העיריה - להבטיח שמש"א תזכה להקצאת תמיכה מתקציב-בלתי-רגיל (תב"ר), שאישר לעיריית ירושלים במסגרת תפקידו כמנכ"ל משרד הפנים; הוא לא היה יודע לומר מראש, לעורך-דין גלס ולשמולביץ, מהו הסכום שיידרש לרכישת מבנה עבור מש"א, כאשר הסכום שנקב זהה למעשה לסכום ששולם

בפועל; וכן לא היה מתייצב במשרדו של עורך-דין גלס ומתיימר להחליט, על דעתו הוא בלבד ובניגוד לעמדתו של גלס, על המשך תיקודה של לב-בנים במבנה שכביכול נמכר על-ידה למש"א.

נשוב ונזכיר, כי בבסיס האמון שנתן בית המשפט המחוזי בגירסתו של שמולביץ ביחס לפרשת מש"א, עמדה - לצד התרשמותו החיובית של בית המשפט משמולביץ ומעדותו - גם העובדה שהתנהגותו של דרעי עולה בקנה אחד עם גירסה זו. משהגענו גם אנו למסקנה, כי התנהגותו של דרעי בפועל בפרשת מש"א אכן מתיישבת היטב עם גירסת שמולביץ, לא מצאנו עילה להתערב בהכרעת בית המשפט המחוזי. יצוין שבסופו של דבר, גם דרעי שוב אינו כופר במעורבותו בפתרון "סכסוך הפינוי" ובמאמצים שעשה להבטחת השגתן של הקצבות שבהן זכתה מש"א ממשרד הדתות ומעיריית ירושלים. טענת סניגורו לפנינו היתה, כי דרעי נהג בעניינים אלה כפי שנהג אך כ"דיד" וכ"קרוב" ולא כבעל עניין. עמדה זו אין בידנו לקבלה. בעובדות שהוכחו לפנינו, אודות אופי מעורבותו של דרעי בנושאים האמורים, ראשי היה בית המשפט המחוזי למצוא אישור ותמיכה לגירסתו של שמולביץ, ולקבוע כי דרעי, לפחות אימץ את ה"רעיון" לפתור את מצוקתה של לב-בנים על-ידי הקמת עמותת קש שתשאב כספים עבורה; וכי עשה בפועל - כשהוא שולט ב"צוות הניהול" של לב-בנים ועקב כך שולט גם במש"א - את כל שהיה ביכולתו, על מנת להבטיח את מימושו של ה"רעיון".

98. עד כאן לעניין אחריותו האישית של דרעי לעבירות בהן הורשע במסגרת האישום השני, ומכאן לעניין אחריותם האישית לעבירות של אריה וינברג, משה וינברג ורובין. טענתם הבסיסית המשותפת של שלושה אלה, כזכור, היתה, כי איש מהם לא נטל חלק בעשיית המעשים שעמדו ביסוד האשמתם בעבירות נושא האישום השני; וכי המעשים, ככל שנעשו, בוצעו בפועל על-ידי שמולביץ לבדו, והאחריות לעשייתם רובצת לפתחו בלבד. בחינת העובדות מלמדת, שאין לטענה זו על מה שתסמוך, וכי בדין קבע בית המשפט המחוזי, לחובת שלושת המערערים, שהם נטלו חלק בביצוע המעשים האמורים ולפיכך נושאים באחריות לביצוע העבירות שיוחסו להם בגדר האישום השני.

99. מש"א הוקמה ביוזמת ועל-ידי צוות הניהול של לב-בנים, עמו נמנו, בין היתר, גם שלושת המערערים דנן. ומעת שהוקמה מש"א, המשיך צוות הניהול של לב-בנים לקיים בידו את השליטה על כל המתרחש בה. מתן זהות פורמלית נפרדת למש"א היווה אך תחבולה להשגת המשאבים שנדרשו ללב-בנים, כאשר קיומה הפורמלי הנפרד של מש"א לא גרע כהוא זה מן השליטה שקיימה בה לב-בנים. שמולביץ, שבעצמו נמנה עם צוות הניהול של לב-בנים, מונה על-ידי הרב וינברג (באישורו, ולפחות על דעתו, של דרעי) כיושב-ראש מש"א. אך לשמולביץ - כמו לאנשי הקש מקרב האברכים שמונו כחברי הוועד המנהל של מש"א - לא ניתנו סמכויות ממשיות. דרעי, שהתייחס לכך בעדותו, אמר דברים מפורשים:

"אולי על-פי הפורמלי, שמולביץ הוא יו"ר העמותה [מש"א]. זה לא נכון, הרב וינברג הוא בעל הבית של מש"א. הרב וינברג מינה את שמולביץ. כל כוחו של שמולביץ במש"א בגלל שהוא שכיר של הרב וינברג ושל לב-בנים" (ההדגשים שלנו).

דברים אלה אושרו בעדויות שמסרו חלק מחברי הוועד המנהל הפורמלי של מש"א, אשר אמרו במפורש, כי הם היו "חברי הנהלה" למראית עין בלבד.

בפועל היתה מש"א למעין "עמותת-בת" של לב-בנים: בעוד דרעי, פטרונה של לב-בנים, מקיים בידו את השליטה על כלל ענייניה של מש"א, ניהל רובין את ענייניה הכספיים, אריה וינברג שימש כמנהיגה הרוחני ומשה וינברג נטל חלק בניהולה המעשי. לקיומו של מצב הדברים המתואר, שבו צוות הניהול של לב-בנים מנהל גם את מש"א, ניתן למצוא אישור, בין היתר, בכך שחברי צוות הניהול של לב-בנים פנו, ביחד עם דרעי, לסגן השר פנחסי בנושא ההקצבה למש"א מן הכספים הייחודיים; עובדה המעידה על העניין שהיה ללב-בנים בהשגת כספי ההקצבה למש"א. גם העובדה, שסמוך לאחר שמש"א קיבלה את סכומי ההקצבות, ממשרד הדתות ומן העיריה, הועמד חלקם הגדול, מיד ובאורח גורף, לרשותו של רובין, גזברה של לב-בנים, מעידה כי השליטה בניהולה של מש"א, למעשה, היתה בידי צוות הניהול של לב-בנים. אותה מסקנה נלמדת גם מן העובדה שבהכנת התיעוד הכוזב, שעל יסודו הועברו הכספים ממש"א ללב-בנים, פעלו השתיים בתיאום מלא בינותן: הצגת דרישות כוזבות של לב-בנים מחד, ואישורי תשלום פורמליים מצד מש"א מאידך.

הנה כי כן, הלכה למעשה, היו השלושה - אריה וינברג, משה וינברג ורובין - יחד עם דרעי, מנהליה האמיתיים של מש"א; בעוד שמולביץ - כמסתבר, למגינת לבו - מופעל על ידם. חומר הראיות אינו מותיר ספק, כי לצד דרעי ושמולביץ, פעלו גם שלושת המערערים דנא, כל אחד בתחומו ובדרכו, להצלחת מימושו של ה"רעיון" בדבר פתרון מצוקתה הכספית של לב-בנים על-ידי שאיבת כספי ציבור באמצעות מש"א, הן בשלב השגת התקציבים למש"א והן בשלב "שאיבתם" ממש"א ללב-בנים; וכי בתור שכאלה, נושאים כולם יחד באחריות למעשים שנעשו בשמה ומטעמה של מש"א, גם כאשר אלה נעשו בפועל על-ידי יושב הראש הפורמלי שלה, שמולביץ. אכן, ללא הוראותיהם ושיתוף פעולה מלא מצידם, לא יכול היה שמולביץ לעשות דבר בשמה של מש"א. בנסיבות אלו נושאים מערערים אלה, ביחד עם דרעי ושמולביץ, באחריות של מבצעים בצוותא לביצוען של העבירות, שבוצעו במסגרת התכנית הפלילית המשותפת, שמכוחה ולשמה פעלו כ"חבורה": הקמתו והפעלתו של מוסד קש, שתכליתו המרכזית היתה לשמש כצינור ליניקת כספי ציבור במירמה, לשם הזרמתם לפרעון חובותיה של לב-בנים. המעשים שעשה כל אחד מבני החבורה, למימושה של המזימה האמורה,

משקפים את תרומתו האישית בקטע הביצוע שבו היה מעורב, להצלחתה של המזימה. מימוש התכנית הפלילית המשותפת לכולם נעשה על-ידי "מיקבץ של מעשים", שנעשו בזמנים שונים על-ידי השותפים השונים למזימה, הכול כפי שהתחייב בנסיבות העניין. כל אחד מהמשתתפים תרם את חלקו להצלחת מימושה של המזימה המשותפת; ובכך נעוצה אחריותו למימושה של המזימה כ"מבצע בצוותא".

היבטים משפטיים

100. בשלב החקירה לא עלה בידי המשטרה לאתר את הבקשה המקורית לקבלת תמיכה, שהוגשה מטעם מש"א למשרד הדתות. אך בחיפוש שנערך במשרדה של מש"א נתפס העתק של הבקשה. בית המשפט המחוזי קבע, כי המסמך שנתפס (ת244/) מהווה העתק הבקשה המקורית שהוגשה למשרד הדתות.

שתי טענות משפטיות בפי המערערים בהקשר זה: האחת - כי קיומו של העתק, שנתפס כאמור במשרדה של מש"א, אינו מהווה הוכחה לכך שה"מקור" שלו אכן הוגש למשרד הדתות; והשניה - כי גם אם הוגש מקור ההעתק האמור, אין בהגשתו, כשלעצמה, הוכחה לכך, שתוכנו שימש בסיס להענקת התמיכה. עמדה כפולת-פנים זו סומכים באי-כוח המערערים על הטענה, כי בענייננו כלל אין המדובר בהענקת תמיכה מטעם משרד הדתות על סמך בקשה, אלא בחלוקה של כספים "ייחודיים", שהסמכות לחלוקתם הופקדה בידי מוסדות המפלגה - במקרה דנא, ש"ס - לה "יוחדו" הכספים. לשיטה זו, לא היה צורך כלל בהגשת בקשה על-מנת לזכות בקבלת חלק מן הכספים; ואף אם הוגשה בקשה, אין לתכננה ולגובה הסכום שהוקצה למגישה ולא כלום. על רקע זה מטעימים הסניגורים: גם אם יונח שהוגשה בקשה לתמיכה מטעם מש"א, שכללה מצג עובדתי כוזב, ואפילו ימצא שסכום ההקצבה שאושר לה זהה לסכום אותו ביקשה, לא נתקיים קשר סיבתי בין תוכן המצג שנכלל בבקשה לבין גובה הסכום שהוקצב; ולפיכך אין בהגשת הבקשה כדי לבסס הרשעה בעבירה של קבלת דבר במירמה. לשון אחר: גם אם הוגשה בקשה הנגועה ב"מירמה", אין כאן "קבלת דבר" מכוחה של אותה מירמה.

101. הטענה האמורה, על שני חלקיה, נדחתה על-ידי בית המשפט המחוזי; ואף אנו לא מצאנו בה כל ממש. אודות הצורך בהגשת בקשה באו לפני בית המשפט המחוזי עדויות מפורשות מפי חברי ועדת התמיכות, הממונים על אישור ההקצבות, במשרד הדתות: מנכ"ל המשרד זבולון אורלב, החשב יהושע קלצין, וקצין התקציבים שמואל שקדי. מעדויותיהם עלה, כי ללא בקשה מטעם מש"א, ועדת התמיכות כלל לא היתה דנה ומאשרת את ביצוע ההקצאה "המפלגתית" למש"א; ועדותו של שלמה וייס (היועץ הכלכלי של ש"ס), אשר סייע בהכנת הבקשה ת244/, משלימה את העדויות הללו. אישור לעצם הגשתה של בקשה, ולכך שהחלטה התבססה על הבקשה שהוגשה, מצוי בפרוטוקול ועדת התמיכות (ת441/), בו נאמר, כי "נתקבלה בקשה

מהמרכז לשיקום אסירים משוחררים" וכי "הוחלט להיענות לבקשתם...". המסקנה המתחייבת מן הראיות הינה, אפוא, שמש"א הגישה בקשה לוועדת התמיכות במשרד הדתות. ובהיעדר ראייה לסתור, אין הדעת סובלת כי הבקשה שהוגשה אינה מקורו של "ההעתק" ת244/, שנוסח בסיועו של שלמה וייס, אליו פנתה מש"א בעניין זה.

הטענה כי הבקשה היא חסרת משמעות משפטית, באשר המדובר ב"כספים ייחודיים", שחלוקתם מסורה לגופי המפלגות שזכו בהם, טוב היה לה אלמלא הושמעה כלל. לא כאן המקום לעמוד על מגרעותיה הידועות של שיטת חלוקתם של "כספים ייחודיים", שבינתיים עברה מן העולם. עם זאת יש להטעים, כי גם ביסודה של השיטה האמורה ניצבה ההכרה ש"כספים ייחודיים" הם כספי ציבור שנועדו לתמיכה במוסדות אמיתיים, ולא כספי הפקר שהמפלגה לה יוחדו רשאית לפזרם ככל העולה על רוחה. אכן, מוסדות המפלגה, לה יוחדו הכספים, הם שהוסמכו לקבוע מי הגופים שיזכו לתמיכה ומה יהיה סכום התמיכה שיקבל כל אחד מהם. אך בבצעם סמכות זו פעלו מוסדות המפלגה, לא כ"אדוני הכסף", אלא כשלוחיה הנאמנים של המדינה, שהפקידה בידם את הכספים המיועדים לחלוקה ואת הסמכות לחלקם, בין המוסדות הזכאים, ביושר ובהגינות.

יתירה מזו: ועדת התמיכות של משרד הדתות - שהיתה האחראית למתן הכסף בפועל - לא אישרה את ביצוע התשלום למוסד כלשהו, שהוכר על-ידי מפלגה כמועמד ראוי לקבלת תמיכה, אלא לאחר שהונחו בפניה בקשה מתאימה של המוסד המבקש ומסמכים המאשרים את תוכנה. המדינה לא "שיחררה", אפוא, את כספי התמיכה הייחודיים, אלא לאחר שוועדת התמיכות אישרה זאת, על בסיס בקשה שהגיש המוסד, כאשר הבקשה מציגה את המוסד המבקש ואת צרכיו, וכאשר "העמותה היא עמותה" ויש תכנית עבודה וזה יוצא למטרה שלה" (כלשונו בעדותו של זבולון אורלב, מנכ"ל משרד הדתות; ההדגש שלנו).

102. בבקשה שהוגשה מטעם מש"א נטען, כי התמיכה דרושה עבור "פעילות שוטפת של טיפוח ושיקום אסירים... וכן עזרה ברכישת מבנה וציוד". ממה שכבר נוכחנו עולה, כי מצג זה היה כוזב, הן באשר לאופיה של מש"א והן באשר לתכלית התמיכה המבוקשת. בניגוד למוצהר, תכלית הקמתה של מש"א לא היתה לפעול ל"טיפוח ושיקום אסירים", אלא לשמש כצינור ליניקת כספים מתקציבים ציבוריים; וההקצבה שנתבקשה לא נועדה למטרות שצוינו בבקשה, אלא לפרעון חובותיה של לב-בנים. ויצוין, כי מצג זה עמד, לפחות, בבסיס החלטתה של ועדת התמיכות לאשר את מתן התמיכה. בכך נתמלאו יסודות העבירה של קבלת דבר במרמה, בה הורשעו המערערים.

מבין השיטין, ובשפה רפה, העלו הסניגורים בהקשר זה טענה נוספת והיא, שלב-בנים היתה זוכה לתמיכה מהכספים הייחודיים, גם אם היתה מבקשת אותם במישרין ושלא באמצעות מש"א. גם אילו הניחו

המערערים תשתית ראייתית לטענה זו, לא היה בכך כדי להשמיט את הבסיס מתחת להרשעה בקבלת אותם הכספים במירמה. הכלל הוא, כי ההרשעה בעבירה זו נעוצה באופי המצג, ששימש בפועל בסיס למתן הכספים; ואין משמעות לכך, שאותם כספים היו ניתנים גם על סמך מצג שאינו כוזב (ע"פ 2588/90 ורט' נ' מדינת ישראל, פ"ד מו(4) 712, 716-717).

ככל שניתן להיווכח מהעתק הבקשה ת244/, הרי שרק משה וינברג חתם על הבקשה להקצבה מן הכספים הייחודיים, שהוגשה מטעם מש"א. באי-כוח המערערים ביקשו למצוא בעובדה זו בסיס לפטור מאחריות לקבלת הכספים במירמה על-ידי המערערים האחרים. בטענה זו אין מאומה. כבר ביארנו על שום מה, לדעתנו, יש לראות בכל המערערים מבצעים בצוותא של המעשים שנעשו בידי מי מהם למימוש התכנית הפלילית המשותפת. הגשת הבקשה מטעם מש"א נמנתה עם המעשים שנדרשו להשגת המטרה שלשמה חברו המערערים, ואחריותם למצג העובדתי הכוזב שנכלל בבקשה אינה נשללת, אף לא נגרעת, בשל כך שעל מסמך הבקשה חתם רק אחד מהם. המסמך שהוגש למשרד הדתות היווה אך אמצעי להצגתו של המצג הכוזב. משנוכחנו שכל המערערים נושאים באחריות למצג הכוזב, שוב אין זה מעלה או מוריד שעל המסמך באמצעותו הוצג המצג הכוזב חתם רק משה וינברג (השוו: ע"פ 7068/98 חכמי נ' מדינת ישראל, תקדין-עליון 99(2) 42, פסקה 14 לפסק הדין).

מן הטעמים, שכבר נתבארו בהרחבה, יש לדחות גם את טענתם החלופית הנוספת של הסניגורים, כי לא הובאה ראייה מספקת לכך שכוונת המירמה התקיימה במערערים עוד בשלב בו יזמו את הקמתה של מש"א, ולפיכך יש להניח לטובתם שכוונה זו נולדה רק בשלב הפעלתה של מש"א. המימצא הברור, לפיו הוקמה מש"א מלכתחילה כעמותת קש לשאיבת תקציבים לפרעון חובותיה של לב-בנים, משמיט את הבסיס מתחת לטענה זו.

103. לעניין קבלת ההקצבה מעיריית ירושלים, הורשע דרעי לבדו בעבירת מירמה והפרת אמונים. בהקשר זה לא יוחס לדרעי מעשה מירמה (מן הסוג שאיפיון את הבקשה לקבלת תמיכה ממשרד הדתות), אלא יוחסה לו הפרת אמונים, אשר באה לידי ביטוי במאמצים שהשקיע דרעי להכללתה של מש"א ברשימת המוסדות המקבלים מענק מן העיריה, ובמתן האישור לביצוע התשלום במסגרת "תקציב בלתי רגיל" (תב"ר) שהעמיד משרד הפנים לרשות עיריית ירושלים.

כבר נזכר, שבשלב החקירה כפר דרעי בטענה, כי היה מעורב בהחלטה לכלול את מש"א ברשימת מקבלי התמיכה מן העיריה, וטען כי העיריה לבדה היא שקבעה כיצד יחולק תקציב התמיכה שהועמד לרשותה על-ידי משרד הפנים. ברם, לנוכח עדותו של גזבר העיריה, עוזי וכסלר, כי רשימת המוסדות הזכאים לתמיכה

נקבעה על-ידו ועל-ידי דרעי "במשותף", וכי כ"בעל המאה" היה דרעי גם "בעל הדעה", שינה דרעי את טעמו והודה בעדותו, כי היה שותף, בדרך זו או אחרת, להכללת מש"א ברשימת מקבלי התמיכות.

אנו סבורים כי בדין הורשע דרעי, בשל חלקו בפרשה זו, בעבירת מירמה והפרת אמונים. לא אופיו או מידתו של המאמץ שעשה, במטרה להבטיח את הכללת מש"א ברשימת מקבלי התמיכה העירונית, הם העומדים בבסיס הרשעתו בעבירה האמורה; אלא העובדה שהמאמץ האמור הושקע על-ידי דרעי על רקע וחרף ידיעתו, שמש"א הינה "מוסד" למראית-עין בלבד ושההקצבה אשר תינתן לה לא תשמש לקידום מטרתה המוצהרת, אלא תוזרם בדרך-לא-דרך לקופתה של לב-בנים לפרעון חובותיה. כעובד הציבור, שהיה מופקד על אישור הענקת כספים מתקציב משרדו למוסדות שרשויות מקומיות תמצאנה אותם ראויים לכך, חלה על דרעי חובה "לפעול מתוך נאמנות" (ע"פ 884/80 מדינת ישראל נ' גרוסמן, פ"ד לו(1) 416), שמשמעותה הבסיסית היא לנהוג ביושר ובהגיונות. עדותו של גזבר העיריה הבהירה, כי מש"א הוכנסה לרשימת המוסדות שהעיריה המליצה לאשר להם תמיכה מתקציב-בלתי-רגיל של משרד הפנים, בשל עמדתו של דרעי; ומשנכללה ברשימה, נסללה הדרך לאישור שניתן על-ידי דרעי, כמנכ"ל משרד הפנים, למימוש מה שעל-פניו נראה כהמלצה של העיריה. כמי שהיה שותף לתכנית הקמתה של מש"א, היטיב דרעי לדעת כי מש"א היא גוף פיקטיבי שנועד לשמש כצינור לשאיבת תקציבים מכספי ציבור לפרעון חובותיה של לב-בנים. בנסיבות העניין, די במודעותו זו כדי להפוך את מעשיו - הכללת מש"א ברשימת הגופים המומלצים לתמיכה על-ידי העיריה, ואישור "המלצת" העיריה למשרד הפנים - לגילויים מובהקים של הפרת אמונים מצידו של דרעי; כאשר הפגיעה בציבור - שהיא אחד מיסודותיה של העבירה - מתבטאת לא רק בנזק שמעשים כאלה גורמים לאמון הציבור במערכת השלטונית (פרשת גרוסמן הנ"ל, בעמ' 419), אלא גם בשלילת או גריעת התמיכה ממוסדות אמיתיים, שהיו זכאים לקבלת הכספים שבפועל ניתנו למש"א.

104. במאמר מוסגר נבקש להעיר: בגין המסמכים הכוזבים, שהוכנו על-ידי לב-בנים ומש"א כ"כיסוי" פורמלי להזרמת כספי מש"א ללב-בנים, הואשמו ארבעת המערערים ברישום כוזב במסמכי תאגיד. בית המשפט המחוזי הרשיע בעבירה זו את שלושת המערערים האחרים, בעוד שאת דרעי פסק לזכות. לא מצאנו יסוד לפקפק בצדקת הרשעתם בעבירה האמורה של שלושת המערערים האחרים, אך מן הטעמים שנתבארו לעיל, היה מן הדין, לדעתנו, להרשיע בעבירה זו גם את דרעי. משבחרה התביעה שלא לערער על זיכיו של דרעי, לא נוכל, כמובן, להתערב בו; ואת הערתנו בנושא זה יש לראות רק כהערת-אגב, שנועדה להדגיש את דבר היותם של ארבעת המערערים "מבצעים בצוואת" של כל העבירות הנעוצות במימוש מזימתם המשותפת.

105. המסקנה מכל האמור היא, כי יש לדחות את הערעורים שהגישו המערערים נגד הרשעתם בעבירות שיוחסו להם, בגין פרשת מש"א, בגדר האישום השני.

האישום השלישי: פרשת הר-שמואל ומשה"ש

106. בשל פעילותו כלפי רשויות השלטון ב"פרשת הר-שמואל", ובגין החלטתו למנות את עוזר שר החקלאות, אבי דרכסלר, כנציג הדור הצעיר במועצה הארצית לתכנון ולבנייה, הורשע דרעי (בגדר האישום השלישי) בעבירת מירמה והפרת אמונים. בערעורו משיג דרעי על צדקת הרשעתו בעבירה זו. כבר נזכר בפרק המבוא, כי בגדר אישום זה זוכו דרעי, משה וינברג ורובין מעבירות של לקיחת שוחד, שיוחסו להם בגין אותה פרשה. חלק זה של ההכרעה איננו מהווה נושא לדיון במסגרת הערעורים שלפנינו, ולא נתייחס אליו כלל.

107. בתחילת שנות השמונים יזמה החברה מורשת בנימין למסחר ובנייה (קרני שומרון) בע"מ (להלן: **מורשת בנימין**) הקמת פרויקט לבנייה על מורדותיו הצפוניים של הר-שמואל (נבי סמואל), בשטח המצוי באזור יהודה ושומרון אך גובל בירושלים. ראשית מעשה התבטאה ברכישת מגרשים מבעליהם, תושבי האזור, ובמכירתם למשתכנים-בכוח. חלק מעסקאות הרכישה, על-ידי משתכנים מחוגי החרדים בירושלים, בוצעו בתיווכו של משה וינברג. בין מורשת בנימין לבין אריה ומשה וינברג נדונה האפשרות, שבבוא העת תעתיק ישיבת לב-בנים את מקום מושבה להר-שמואל. משהושגה הבנה, ביחס לטובות ההנאה שתעניק מורשת בנימין ללב-בנים לקידום התכנית האמורה, נתן הרב וינברג את חסותו לפרוייקט; ומהלך זה דחף רבים מקרב תלמידיה ומקורביה של לב-בנים לרכוש, ממורשת בנימין, מגרשים לבנייה באתר. בין הרוכשים נמנו גם יפה ואריה דרעי, שעל-פי חוזה שנחתם ביום 8.8.83 (עת דרעי שימש כמנהל אדמיניסטרטיבי של לב-בנים) רכשו ממורשת בנימין שני מגרשים בהר-שמואל.

בראשית שנת 1985 הוברר, כי הקרקע באתר הר-שמואל לא תיועד לבנייה אלא לשימור כ"שטח נוף פתוח". בשורה זו קלעה למצוקה הן את מורשת בנימין, שמכרה מגרשים למטרות בנייה, והן את רוכשי המגרשים. אנשי הנהלת לב-בנים, שהם עצמם ורבים מתלמידיהם וממקורביהם נמנו עם הרוכשים, חיפשו מוצא מן הסבך. דרעי - לעת ההיא עוזר שר הפנים - הוצב והתייצב בראש הפעילות שנועדה להוביל לפיתרון הבעיה. בפגישתו עם מנהל מחוז ירושלים במשרד הבינוי והשיכון, שהתקיימה לערך במאי 1985, ביקש דרעי מבן-שיחו לפעול לשינוי יעוד הקרקע באתר הר-שמואל, באופן שהקרקע תיועד לבנייה. משנוכח כי למישאלה זו אין סיכוי ממשי, ריכז דרעי את מאמציו בשיכנוע הרשויות להעניק לרוכשי המגרשים בהר-שמואל מגרשים חלופיים. בעצת מנהליה של מורשת בנימין, נפלה הבחירה על חטיבת קרקע, ממערב להר-שמואל, שהחברה הממשלתית "ערים" תיכננה לפתחו ולבנותו.

108. ביום 25.7.85 הורה דרעי למורשת בנימין להעביר את זכויותיו וזכויות אשתו, בשני המגרשים שנרכשו על-ידם בהר-שמואל, לאחיו, עורך הדין שלמה דרעי. בסמוך למועד זה נפגש דרעי, לראשונה, עם משה עין-מור, מנכ"ל "ערים", וניסה לשכנעו להעביר את פיתוח המיתחם למורשת בנימין, על מנת שרוכשי המגרשים בהר-שמואל יוכלו למצוא את תקנתם בקבלת מגרשים חלופיים במיתחם זה. עין-מור דחה בקשה זו, אך הרעיון להעמיד לרשות הרוכשים מגרשים חלופיים במיתחם "ערים" לא נזנח ואף נדון במגעים בין משרד השיכון לבין הממונה על הרכוש הממשלתי באזור יהודה ושומרון. לקידום מימושו של רעיון זה נפגש דרעי, בתחילת 1986, עם יהודה זיו, מנהל מחוז ירושלים של מינהל מקרקעי ישראל, ובעקבות זאת גם עם מנהל המינהל, משה ליפקה. לקראת מרס 1986 נתקבל דרעי לשיחה ראשונה אצל שר החקלאות אריה נחמקין, ובמהלך אותו החודש שב ונפגש עם השר וכן עם עוזרו, אבי דרכסלר.

באותו הזמן לערך פעלו המערערים להקמת עמותה שתאגד ותייצג את ציבור המשתכנים. על רקע זה הוגשה לרישום (ביום 4.3.86) ונרשמה (ביום 27.6.86) עמותת משתכני הר-שמואל (**משה"ש**), שהוועד המייסד שלה כלל גם את ארבעת המערערים: דרעי (יושב-ראש); משה וינברג (מזכיר); הרב וינברג (נשיא); ורובין (גזבר). ביום 3.11.86, שבועות אחדים לאחר מינויו כמנכ"ל משרד הפנים, פרש דרעי מתפקידו כיושב-ראש משה"ש ורובין מונה כממלא-מקום יושב-ראש. אך גם לאחר פרישתו מתפקידו ה"פורמלי" במשה"ש המשיך דרעי בפעילותו לקידום ענייניהם של משה"ש ושל חבריה.

109. ביום 31.3.86 מינה שר החקלאות ועדה ציבורית, בראשות יהודה זיו, לבדיקת הדרכים בהן ניתן לסייע לכמאתיים המשפחות שרכשו מגרשים בהר-שמואל. ועדת זיו שמעה את טענות עורך-דין גלס, בשם "משתכני הר-שמואל (עמותה בייסוד)", וכן את נציגי כל הגופים הנוגעים בדבר; וביום 22.5.86 הגישה לשר החקלאות את המלצותיה. בתמצית ייאמר, כי הוועדה המליצה על "חילופי קרקעות", במסגרתם תעביר מורשת בנימין למדינה את הקרקעות בהר-שמואל, שנמכרו על-ידה למשתכנים, ובתמורה לכך יוקצו לרוכשים מגרשים חלופיים במיתחם "ערים" בדמי חכירה מהוונים מופחתים בשיעור השווה ל-61% משווי הקרקע. עם זאת המליצה הוועדה, כי עבודות פיתוחו של האתר תבוצענה על-ידי חברת "ערים", אשר תגבה את עלותן מכלל המשתכנים. עורך-דין גלס הלין לפני שר החקלאות על שיעור דמי החכירה שהוצע על-ידי הוועדה. לאחר דיון בנושא, ובהסכמת חברי הוועדה, הודיע שר החקלאות, ביום 14.7.86, כי רוכשים ששמותיהם פורטו ברשימה שנמסרה לוועדה יזכו בהפחתה נוספת בשיעור דמי החכירה וישלמו דמי חכירה בשיעור השווה ל-51% משווי הקרקע. ובנתון לתיקון זה החליט השר לאמץ את המלצותיה של ועדת זיו.

החלטת שר החקלאות היתה טעונה הסכמת שר הביטחון (כמי שמופקד על המינהל באזור יהודה ושומרון). באוגוסט או ספטמבר 1986 נפגש דרעי עם שמעון שבס, עוזר שר הביטחון לענייני התיישבות, וביקש את סיועו בקידום ובזירוז התהליך. ביום 18.5.87 הודיע שר הביטחון, כי מקובל עליו ששר החקלאות יגבש את הקריטריונים להקצאת המגרשים בפרוייקט "ערים". אך בחוות-דעת משפטית של פרקליטות המדינה נקבע, כי הקצאת המגרשים טעונה גם אישור הממשלה. לאחר דיון בנושא (בישיבותיה מתאריכים 9.8.87 ו-13.9.87) החליטה הממשלה להפקיד את ההחלטה בידי ועדת שרים. ביחס לדרעי נקבע בהכרעת הדין, כי במהלך אחת הישיבות בהן עמד הנושא על סדר יומה של הממשלה (והוא אז מנכ"ל משרד הפנים) הוציא את שר הפנים, יצחק פרץ, מחדר הישיבות, העמיד אותו על חשיבות העניין וביקשו לתמוך באישור החלטתו של שר החקלאות.

110. כאן המקום להזכיר, כי ביום 5.8.87 מינה דרעי (בתוקף סמכותו כמנכ"ל משרד הפנים) את אבי דרכסלר, יועץ שר החקלאות, כנציג הדור הצעיר במועצה הארצית לתכנון ולבנייה. ראשיתו של מעשה שהיה כך היתה, שלאחר שהוגשו המלצות ועדת זיו, ובטרם החליט שר החקלאות לאמצן, פגש דרעי, באקראי, את דרכסלר. אגב שיחתם, שסבה על המלצות ועדת זיו, אמר דרכסלר, כי התקן של נציג הדור הצעיר במועצה הארצית לתכנון ולבנייה פנוי וכי הוא עצמו היה מוצא עניין במינוי למועצה במסגרת תקן זה. במועד פגישתם (שחל בין התאריכים 22.5.86 ו-14.7.86) שירת דרעי בצה"ל; ובהזכירו לפניו את עניינו במינוי לא היתה לדרכסלר, כדבריו, כל ציפיה ממשית. אך במאי 1987 (והוא אז מנכ"ל משרד הפנים) נדרש דרעי לטפל במינוי חברים חדשים למועצה הארצית לתכנון ולבנייה. במסגרת טיפולו בשורת המינויים, הציג דרעי את מועמדותו של דרכסלר לחברות במועצה כנציג הדור הצעיר; ומשהשלים את הליך ההתייעצויות ביחס למועמדותו, מינה את דרכסלר לתפקיד.

111. ועדת השרים, עליה הטילה הממשלה את ההחלטה, הקימה ועדה מקצועית שכללה גם את דרכסלר. ביום 12.11.87 המליצה הוועדה המקצועית להעניק למשתכני הר-שמואל מגרשים חלופיים בפרוייקט "ערים", בתנאים שכבר נקבעו. ומשהחליטה ועדת השרים, ביום 21.1.88, לאשר את ההמלצה, תוך תיקון מסוים ביחס לשיעור דמי החכירה, פרשת הר-שמואל הגיעה, למעשה, לסיומה. דא עקא שביחס לביצוע עבודות הפיתוח נאמר בהחלטה, כי אלו "יימסרו בהרשאה לתכנון למשרד הבינוי והשיכון"; ובאמירה זו נמצאה לדרעי עילה לדרישה, שחברת "ערים" תוצא מן הפרוייקט ושביצוע עבודות הפיתוח במיתחם "ערים" יימסר למשה"ש. לקידום תכנית זו, שבסופו של דבר לא צלחה בידו, נפגש דרעי שוב (והוא אז מנכ"ל משרד הפנים) עם עין-מור, מנכ"ל "ערים", עם מנכ"ל משרד הבינוי והשיכון ועם מנהל מחוז ירושלים של המשרד.

112. הרשעת דרעי בעבירת מירמה והפרת אמונים סובבת שני צירים: האחד, טיפולו כלפי רשויות השלטון, לקידום ענייניהם של משה"ש ושל רוכשי המגרשים בהר-שמואל. והשני, החלטתו למנות את דרכסלר כחבר במועצה הארצית לתכנון ולבנייה. נתייחס, בנפרד, לכל אחד משני הנושאים.

113. בהכרעת הדין נקבע, כי טיפולו של דרעי בהשגת פיתרון לבעייתם של רוכשי המגרשים בהר-שמואל היווה חלק מן התמורה לשוחד שניתן לו מכספי לב-בנים ושעליו נתן את הדין במסגרת האישום הראשון. כן נקבע, כי הטיפול בקידום האינטרסים של רוכשי המגרשים נעשה בניגוד עניינים עם התפקידים שמילא דרעי בשירות הציבור, כעוזר שר הפנים וכמנכ"ל משרד הפנים; ניגוד אשר בא לידי ביטוי, הן בניסיונותיו לקדם אינטרסים עסקיים של גופים, כמורשת בנימין וכמשה"ש (למשל, בהסבת עבודות הפיתוח במיתחם החלופי, מן החברה הממשלתית "ערים" לאחד הגופים הללו), והן בעובדה - אותה לא גילה לרשויות עימן קיים מגעים בנושא - שהוא ואשתו רכשו זכויות (שלבקשת דרעי הועברו לאחיו) בשני מגרשים בפרייקט הר-שמואל.

מן הטעמים שכבר הוסברו, אין בידנו לאשר את קביעת בית המשפט המחוזי, כי פעילותו של דרעי בפרשת הר-שמואל נעשתה בתמורה לשוחד שעל לקיחתו הורשע באישום הראשון. הסתייגותנו מקביעה זו שבהכרעת הדין פוטרת אותנו מן הצורך להכריע בטענת הסניגורים, כי משהורשע דרעי, בשל אותה פעילות, בלקיחת שוחד, שוב לא היה בית המשפט רשאי להרשיעו גם במירמה והפרת אמונים. ואת צדקת הרשעתו של דרעי במירמה והפרת אמונים, בשל פעילותו בפרשת הר-שמואל, נבדוק במנותק מפרשת השוחד.

114. יסודה העובדתי של עבירת מירמה והפרת אמונים, לפי סעיף 284 לחוק העונשין, מורכב משלושה: רכיב נסיבתי, היינו, "עובד הציבור העושה במילוי תפקידו"; רכיב התנהגותי, היינו, "מעשה מרמה או הפרת אמונים"; ורכיב תוצאתי, היינו, "הפוגע בציבור". יסודה הנפשי של העבירה מתבטא במודעות לאופי המעשה הפיזי (להיותו מעשה מירמה או הפרת אמונים), לקיום הנסיבות הרלוואנטיות (לכך שנעשה במילוי התפקיד כעובד הציבור) ולאפשרות של גרימת התוצאה (שהמעשה פוגע בציבור): ע"פ 884/80 מדינת ישראל נ' גרוסמן, פ"ד לו(1) 405, 415-416; ע"פ 5046/93 מדינת ישראל נ' הוכמן, פ"ד נ(1) 2, 13; וע"פ 3954/94 מדינת ישראל נ' לב, פ"ד נא(2) 529, 546.

לענין בירור השאלה, אלו מפעולותיו של דרעי בפרשת הר-שמואל נעשו על-ידי בתקופת היותו "עובד הציבור", הבחין בית המשפט המחוזי בין העבירה של לקיחת שוחד לבין עבירת מירמה והפרת אמונים. לענין ההרשעה בלקיחת שוחד הטיל בית המשפט אחריות פלילית על דרעי גם בגין פעילותו ב"תקופת הביניים", שמיום סיום תפקידו כעוזר שר הפנים ועד ליום מינויו כמנכ"ל משרד הפנים; זאת על יסוד התפיסה (ממנה כבר

הסתייגנו), שבמהלך כל התקופה האמורה היה דרעי "מועמד לתפקיד", כמשמעו בסעיף 294(ג) לחוק העונשין. לא כן לענין הרשעתו של דרעי במירמה והפרת אמונים, אותה הגביל בית המשפט המחוזי רק למעשים שעשה דרעי בתקופות בהן כיהן בפועל כעובד הציבור; היינו, למעשים שנעשו על-ידיו עד ליום 6.11.85, בו פרש מתפקיד עוזר לשר הפנים, ולמעשים שנעשו על-ידיו החל מיום 28.9.86, בו אושר מינויו כמנכ"ל משרד הפנים. מכלל הפעולות שעשה דרעי, אותן מינו לעיל, נופלות לגדר התקופה הראשונה (בה כיהן כעוזר שר הפנים) רק שתיים: פגישתו הראשונה עם מנהל מחוז ירושלים במשרד הבינוי והשיכון (במאי 1985) ופגישתו הראשונה עם מנכ"ל "ערים" (ביולי 1985). לגדר התקופה השניה (היינו מיום מינויו כמנכ"ל משרד הפנים ואילך) נופלות רק פעולות אלו: בקשתו משר הפנים, יצחק פרץ, לתמוך בישיבת הממשלה באישור החלטת שר החקלאות לאשר את המלצות ועדת זיו; והפגישות שקיים בעקבות החלטת ועדת השרים מיום 21.1.88 - עם מנכ"ל "ערים", עם מנכ"ל משרד הבינוי והשיכון ועם מנהל המחוז של המשרד - בניסיון לשכנעם להעביר מחברת "ערים" למשה"ש את ביצוע עבודות הפיתוח במיתחם "ערים". הווי אומר, כי כל הפעולות שעשה דרעי, לקידום ענייניהם של משה"ש ושל רוכשי המגרשים, לאחר יום 6.11.85 ולפני יום 25.9.86 - בכללן, פגישותיו עם מנהל מחוז ירושלים של מינהל מקרקעי ישראל, יהודה זיו, עם מנהל המינהל משה ליפקה, עם שר החקלאות אריה נחמקין, עם עוזר שר החקלאות, אבי דרכסלר, ועם עוזר שר הביטחון לענייני התיישבות, שמעון שבס - נעשו על-ידיו בתקופה בה לא היה עובד הציבור, ולפיכך אין בעשייתן כדי להטיל עליו אחריות לעבירת מירמה והפרת אמונים.

115. כלום המעשים שעשה דרעי, לקידום ענייניהם של משה"ש ושל רוכשי המגרשים, בתקופת היותו עוזר שר הפנים, ובתקופת כהונתו כמנכ"ל המשרד, קיימו את יסודה העובדתי של עבירת מירמה והפרת אמונים? מתן תשובה חיובית לשאלה זו מותנה בשלושה: בכך שדרעי עשה את המעשים "במילוי תפקידו"; בכך שבמעשים היה משום מירמה או הפרת אמונים; ובכך שניתן לייחס לעשייתם גרימת פגיעה לציבור. בית המשפט המחוזי קבע, כי פניית דרעי אל שר הפנים יצחק פרץ, בבקשה כי יתמוך בממשלה באישור החלטת שר החקלאות לאמץ את המלצות ועדת זיו, נעשתה על רקע הקשרים המפלגתיים שהתקיימו בין השר לבין דרעי, ולפיכך לא באה בגדר "מילוי תפקידו" של דרעי. ובצדקתה של קביעה זו הננו פטורים מלעסוק.

סניגוריו של דרעי טענו, כי גם הפעולות האחרות שעשה דרעי בפרשת הר-שמואל, בתקופות בהן היה עובד הציבור, לא נעשו "במילוי תפקידו". לדידם, רק מעשה הנעשה בידי עובד הציבור תוך ניצול לרעה של סמכות מוגדרת הנתונה לו מכוח תפקידו יכול וייחשב כהפרת אמונים "במילוי תפקידו". טענה זו יש לדחות. כפי שציין הנשיא לנדוי בד"נ 3/82 גרוסמן נ' מדינת ישראל, פ"ד לו(1) 771, הרי שלקיום התנאי שהמעשה נעשה "במילוי תפקידו" של עובד הציבור, "די בכך שתפקידו הרשמי של עובד הציבור איפשר לו את ביצוע העבירה" (בעמ' 773, שם). גם לדעתנו, די בכך שעובד הציבור מנצל לרעה את מעמדו כבעל תפקיד, ואת הקשרים

שתפקידו זימן או מאפשר לו, כדי שמעשה מירמה או הפרת אמונים שנעשה על-ידיו ייחשב כמעשה שנעשה במילוי תפקידו. ובחינת מעשיו של דרעי, מנקודת מבט זו, אינה מותירה מקום לספק, כי הוא ניצל את המעמד והקשרים, בהם זכה עקב תפקידו, לעשיית המעשים.

116. אנו סבורים, כי במעשים שעשה דרעי, לקידום ענייניהם של משה"ש ורוכשי המגרשים, בעודו משרת בתפקיד עוזר לשר הפנים ומאז אישור מינויו כמנכ"ל המשרד, מתקיימים גם יתר היסודות העובדתיים של עבירת מירמה והפרת אמונים. לדרעי היה עניין אישי בקידום ענייניהם של משה"ש ושל רוכשי המגרשים. עניין זה נבע, בראש ובראשונה, מן העובדה שהוא ורעייתו רכשו מגרשים בהר-שמואל; וחשוב לציין כי גם העברת זכויותיהם במגרשים לאחיו של דרעי לא גרעה מן העניין האישי הישיר שהיה לו בקידום הנושא. אמנם, עניינו האישי של דרעי בקידום הנושא נבע גם מקירבתו למשה"ש, עמותה שהוא עצמו נמנה עם מייסדיה ושנוהלה בידי חבריו הקרובים. ואולם, די בקיומו של עניין אישי, כאמור, כדי לחייב את המסקנה שטיפולו של דרעי בנושא הציב אותו במצב של ניגוד עניינים, שהוא אחד מביטוייה היותר מובהקים של הפרת אמונים (ע"פ 884/80 פרשת גרוסמן הנ"ל, בעמ' 416-417; ע"פ 5046/93 פרשת הוכמן הנ"ל, בעמ' 13). לא למותר להטעים, בהקשר זה, שבמגעיו עם הגורמים השונים לא טרח דרעי לגלות כי יש לו עניין אישי בקידום הנושא, ושתיקתו בנקודה זו מעצימה את הדופי שדבק בעשייתו.

עם זאת נראה, שמבחינת עוצמת ניגוד האינטרסים, בו פעל דרעי לקידום ענייניהם של מתיישי הר-שמואל, יש מקום להבחין בין פעילותו בתקופה בה כיהן בתפקיד עוזר לשר הפנים, לבין פעילותו בתקופה שלאחר מינויו כמנכ"ל המשרד. פעילותו בתקופה הראשונה התבטאה, בעיקר, בשתדלנות למען פיתרון בעייתם של המתיישיים. זאת עשה, ללא ספק, במסגרת עסקנותו הציבורית וכשלוחם של המתיישיים. הפגם שדבק בפעילותו בתקופה האמורה התבטא בניגוד האינטרסים בו היה מצוי, בשל עניינו האישי-החומרי בהצלחת הפעילות אשר נבע מכך שהוא ורעייתו רכשו שני מגרשים לעצמם. בתקופה השנייה, בה כיהן דרעי כמנכ"ל משרד הפנים, לבשה פעילותו ממדים אחרים. עתה לא הסתפק עוד בניסיון לזרז את טיפולן של הרשויות בבעייתם של רוכשי המגרשים בהר-שמואל, אלא גם ניסה להשפיע על אופי הפיתרונות. כך, בין היתר, ניסה לגרום לכך שביצוע עבודות הפיתוח באתר החלופי יוצא מידי החברה הממשלתית "ערים" ויימסר למשה"ש שנוהלה בידי חבריו ומקורביו.

גם יסוד הפגיעה בציבור התקיים במעשיו של דרעי. הפגיעה בציבור אינה בהכרח מותנית בגרימת נזק כספי או חומרי. די שהפרת האמונים בידי עובד הציבור תפגע באמון הציבור במערכת השלטון כדי שהמעשה ייחשב כפוגע בציבור (ע"פ 884/80 פרשת גרוסמן הנ"ל, בעמ' 419). נראה לנו, כי בעיסוקו

האינטנסיבי של דרעי בקידום אינטרסים אישיים שהיו לו בפרשת הר-שמואל היה משום מעשה של הפרת אמונים אשר פגע באמונו של הציבור במערכת השלטונית.

117. היסוד הנפשי, הנדרש לשיכלולה של העבירה, אף הוא התקיים. מודעותו של דרעי להיותו עובד הציבור לא נשנתה במחלוקת. מודעותו לכך שפעילותו בפרשת הר-שמואל מעמידה אותו במצב של ניגוד אינטרסים, שככלל יכולה להילמד מן הנסיבות, נלמדת בענייננו אף מאמירה ישירה של דרעי עצמו. בשיחתו עם שמעון שבס, שהתקיימה סמוך למועד מינויו כמנכ"ל משרד הפנים, ביקש דרעי משבס להחיש ככל האפשר את טיפולו של שר הביטחון בנושא, בנימוק שלאחר כניסתו לתפקידו המיועד כמנכ"ל משרד הפנים, יתקשה לשוב ולטפל בנושא מחשש לניגוד עניינים. מאמירה זו נקל להעלות, כי דרעי היה מודע גם לקיום האפשרות של פגיעה בציבור. והמסקנה הכוללת, המתחייבת לעניין ההכרעה, היא, כי דרעי היה מודע היטב לכך, כי בהמשך טיפולו בנושא לאחר מינויו כמנכ"ל משרד הפנים יש משום מעשה של הפרת אמונים הפוגע בציבור.

118. נפנה עתה לנושא השני, עליו סבה הרשעתו של דרעי בגדר האישום השלישי, היינו, החלטתו למנות את יעצו של שר החקלאות, אבי דרכסלר, כחבר במועצה הארצית לתכנון ולבנייה. בית המשפט המחוזי לא מצא מקום לפקפק, כי דרכסלר אכן ניחן בכישורים הנדרשים לחברות במועצה. כן לא מצא יסוד לחשוד בדרכסלר כי באמרו לדרעי, שיש לו עניין במינוי זה, התכוון לנצל את עניינו של דרעי בקידום פרשת הר-שמואל. ואולם ביחס לדרעי קבע בית המשפט - על יסוד מספר ראיות נסיבתיות - כי החלטתו למנות את דרכסלר לא נבעה משיקולים ענייניים אלא משיקולים הקשורים בפעילותו של דרכסלר בנושא הר-שמואל.

אנו סבורים, שהראיות שהובאו בנושא זה אינן חד משמעיות. היו אמנם ראיות שהטילו חשד כבד על דרעי, שהחלטתו למנות את דרכסלר לא היתה נקיה משיקולים זרים. דרכסלר נמנה עם חברי ועדת זיו, שהמלצותיה היוו מהלך מעשי ראשון בקידום עניינם של רוכשי המגרשים. בהיותו עוזר שר החקלאות יכול דרעי להניח, כי גם בעתיד תהיה לו השפעה על ההחלטות שתתקבלנה (כפי שאמנם הוברר, לאחר זמן, עם צירופו של דרכסלר לוועדה המקצועית שמונתה על-ידי ועדת השרים). המועד בו נעשה מינויו (5.8.87), שחל ימים ספורים לפני ישיבת הממשלה בה הובא הנושא לדיון, אף הוא תומך באפשרות שלדרעי היו שיקולים זרים. גם העובדה שבשלב החקירה העמיד דרעי פנים, כי אינו זוכר מי העלה בפניו את שמו ומועמדותו של דרכסלר, בעוד שהיוזמה למינוי זה היתה שלו בלבד, אומרת דרשני; והוא הדין בעובדה המוזרה, שהעתק מכתב-מינויו של דרכסלר נתגלה בשלב החקירה בביתו של משה וינברג. אך מראיות שהובאו ביחס להליכי המינוי ניתן, לכאורה, להסיק, שמינויו של דרכסלר נעשה בדרך המקובלת; כחלק מסבב מינויים לתקנים פנויים נוספים במועצה הארצית לתכנון ולבנייה, ולאחר קיום התייעצויות עם הגורמים עימם נהוג להתייעץ לקראת מינוי נציג

של הדור הצעיר לחברות במועצה. הטיפול במינוי החל במאי 1987, כשנה לאחר שוועדת זיו הגישה את המלצותיה וכאשר טרם היה ברור מתי ובידי מי יינקטו המהלכים הבאים. כן לא הוברר אם הוצעו מועמדים נוספים זולת דרכסלר ומה היו כישוריהם. התרשמותנו היא, כי הראיות הנסיבתיות אמנם החשידו את דרעי, כי החלטתו למנות את דרכסלר התבססה על שיקולים זרים, או לפחות גם על שיקולים כאלה. אך איננו סבורים, כי מסקנה זו היא המסקנה הסבירה היחידה אותה ניתן להעלות ממכלול הנסיבות שהוכחו.

119. מסקנתנו מכל האמור היא, שבשל המעשים שעשה דרעי, לקידום ענייני משה"ש ורוכשי המגרשים בהר-שמאל, במהלך התקופות בהן שימש כעובד הציבור, יש לקיים בעינה את הרשעתו בעבירת מירמה והפרת אמונים. הבסיס העובדתי להרשעתו בעבירה האמורה, בשל פעילותו בתקופה בה כיהן כעוזר לשר הפנים, יוגבל לניגוד העניינים שנבע מהיותו בעליהם (או מקורב לבעליהם) של שני מגרשים; ואילו הבסיס העובדתי להרשעתו בעבירה בשל פעילותו בתקופה בה כיהן כמנכ"ל משרד הפנים יכול גם את ניגוד העניינים המוסדי, בין החובות שחלו עליו כעובד הציבור לבין מאמציו לקדם אינטרסים כלכליים של חבריו ומקורביו במשה"ש. מאידך, יש לקבל את ערעורו של דרעי על הרשעתו בעבירה האמורה, ככל שזו נוגעת להחלטתו למנות את דרכסלר כחבר במועצה הארצית לתכנון ולבנייה. מחלק זה של האשמה החלטתו לזכותו מחוסר ראיה מספקת.

האישום התשיעי

120. ביום 23.12.88 התחיל דרעי לכהן בתפקיד שר הפנים. מכוח סמכותו חתם, ביום 5.6.89, על צו לכינונה של המועצה המקומית להבים. בהרכב המועצה הממונה נכלל שמו של משה וינברג. ביום 7.9.89 כונסה המועצה לישיבתה הראשונה. בהנחיית הממונה על מחוז הדרום, שהוסמך על-ידי דרעי לייצגו בישיבה האמורה, נבחר משה וינברג לתפקיד ראש המועצה. באישום התשיעי נטען, כי דרעי ידע שלוינברג אין הכישרים הדרושים למילוי תפקיד ראש המועצה, וכי פעל למינויו משלושה שיקולים, שכולם פסולים: כדי לספק לוינברג מקור פרנסה; בשל יחסי חברותו עם וינברג; וכחלק מן התמורה לשוחד שניתן לו מכספי לב-בנים, על-פי מה שיוחס לו באישום הראשון. בקבלו את עמדת התביעה, ועל יסוד אותן אמות-מידה שהינחו אותו בקביעת אשמתו של דרעי במסגרת האישום השלישי, הרשיע בית המשפט המחוזי את דרעי, בגדר האישום התשיעי, בעבירה נוספת של מירמה והפרת אמונים. בערעורם על צדקת ההרשעה בפרשה זו חזרו סניגוריו של דרעי על עיקרי הטענות שהעלו לפנינו בערעורם על ההרשעה באישום השלישי. בתשובתו לחלק זה של הערעור אמר בא-כוח המדינה, כי המדינה תבקש לקיים בעינה את הרשעתו של דרעי בפרשת האישום התשיעי רק אם בית-משפט זה יראה לאשר את קביעת בית המשפט המחוזי, כי פעולת דרעי למינויו של וינברג היוותה חלק מן התמורה

לשוחד שניתן לו מכספי לב-בנים. בא-כוח המדינה אף הבהיר, שאם בית המשפט לא יראה לאשר קביעה זו, כי אז מסכימה המדינה לביטול הרשעתו של דרעי בעבירה שיוחסה לו באישום התשיעי.

121. מן הטעמים שכבר הוסברו לעיל, אין בידנו לאשר את קביעת בית המשפט המחוזי, כי פעילותו של דרעי בנושא מינויו של וינברג, כמו גם איזו מפעילויותיו האחרות, נעשתה על-ידיו בתמורה לשחל לקיחתו הורשע באישום הראשון. לנוכח העמדה שהציג בא-כוח המדינה בתשובתו לערעור, איננו רואים מקום לבדוק אם בהחלטתו למנות את וינברג - בהנחה שלא נעשתה בתמורה לשחוד - עבר דרעי עבירת מירמה והפרת אמונים. משלא שוכנענו, כי ההחלטה על המינוי נעשתה בתמורה לשחוד, נקבל את הערעור על ההרשעה בעבירת מירמה והפרת אמונים בגדר האישום התשיעי ונזכה את דרעי מעבירה זו.

האישום החמישי

122. למשה"ש היה חשבון בבנק פועלי אגודת ישראל. משה וינברג (מזכיר העמותה) ויום-טוב רובין (גזבר העמותה) הוסמכו כמורשיה של משה"ש לביצוע פעולות בחשבון זה. בשל עשר משיכות מן החשבון, בסכום כולל של 17,650 ש"ח, הורשעו וינברג ורובין, בגדר חלקו הראשון של האישום החמישי, בעשר עבירות של גניבה על-ידי מנהל (לפי סעיף 392 לחוק העונשין) ובתשע עבירות של רישום כוזב במסמכי תאגיד (לפי סעיף 423 לחוק העונשין). בערעוריהם משיגים השניים על צדקת הרשעתם בעבירות האמורות. נקדים ונזכיר, כי בית המשפט המחוזי פסק לזכות את וינברג ורובין מסדרת עבירות דומות, שיוחסו להם באישום הרביעי ובחלקו השני של האישום החמישי. אך בין הפרשיות אין קשר הכרחי, ובהיעדר ערעור על הזיכוי, נגביל את דיונון הפרשתן של עשר המשיכות שבגינן פסק בית המשפט המחוזי להרשיע בדין את וינברג ואת רובין.

123. המדובר בעשרה שיקים שנמשכו על חשבון הבנק של משה"ש. שני השיקים הראשונים נערכו ביום 5.2.87, האחד (בסך 1,000 ש"ח) לפקודתו של וינברג ואילו השני (בסך 5,000 ש"ח) לפקודתו של יעקב קליינר, חבר הוועד המנהל של משה"ש. שמונת השיקים הנוספים, המסתכמים יחדיו בסך 11,650 ש"ח, נערכו לפקודתו של רובין במועדים שונים, החל מיום 16.2.87 וכלה ביום 13.5.87. כל עשרת השיקים, לרבות ספחיהם, נרשמו בכתב-ידו של וינברג. בספח של השיק היחיד שנערך לפקודתו רשם וינברג כי הוא ניתן לו כ"משכורת". בספחי תשעת השיקים האחרים נרשם כי הם ניתנו לרובין "עבור החזר חוב"; ואולם רובין העיד - וגירסתו בעניין זה, שאומצה על-ידי בית המשפט המחוזי, שוב אינה שנויה במחלוקת - כי התמורה של כל עשרת השיקים נמסרה לוינברג "על חשבון משכורת". בעריכת שמונה מן השיקים לפקודתו, ובתיאור תשע מן המשיכות כהחזר חוב שהגיע לו ממה"ש, נענה רובין, לדבריו, לבקשתו של וינברג. לו עצמו אכן הגיעו כספים

ממשה"ש, ומשטען וינברג כי קבלת כספים כמשכורת מהווה בעיה מבחינתו, לא היה איכפת לרובין שברישומים תוצגנה המשיכות כהחזר חוב אליו, הגם שידע שתיאור זה אינו משקף את האמת.

השאלה העיקרית שהוצבה להכרעת בית המשפט היתה, אם במועדי משיכת הכספים היה וינברג זכאי לקבל ממשה"ש תשלומי משכורת או כספים אחרים. ההגנה טענה, כי משה"ש הכירה בזכותו של וינברג להחזר הוצאות, שהוציא בפעילותו למען העמותה, בסכום כולל של 10,000 ש"ח, וכן בזכותו לקבלת משכורת מקופתה בסך 1,500 ש"ח (ברוטו) לחודש. טענה זו נסמכה, בראש ובראשונה, על מוצג ת289/. מסמך זה, ששוגר לרשם העמותות (בידי יעקב קליינר) רק לאחר פתיחת החקירה, נחזה כפרוטוקול משיבת האסיפה הכללית של משה"ש, שהתקיימה ביום 21.1.87, והוא כולל, בין היתר, גם דיון והחלטות בבקשת וינברג להחזר הוצאות שנגרמו לו במהלך טיפולו בפרשת רוכשי המגרשים בהר-שמואל ולתשלום משכורת מקופת העמותה. התביעה, שכפרה באמיתות המסמך, טענה, כי הישיבה המתוארת בת289/ מעולם לא התקיימה וכי המסמך, שהוכן רק לאחר פתיחת החקירה, נועד אך "להכשיר" בדיעבד את המשיכות מחשבונה של משה"ש. בהיעדר חקירה נגדית מצד התביעה לקליינר, אודות מועד חיבורו של ת289/, לא קיבל בית המשפט המחוזי את טענת התביעה כי המסמך לא חובר במועד הנקוב בו. אך בהסתמך על עדותו של שמולביץ, והחיזוקים שמצא לגירסתו בעדויות ובראיות נוספות, קיבל בית המשפט את טענתה העיקרית של התביעה, לאמור, כי "אסיפה כמתואר בת289/ לא התקיימה מעולם".

עורך-דין בלוי, סניגורם של וינברג ורובין, חלק על צדקת הקביעה האמורה, אך העיון בטענותיו ובתשובת המדינה הניח את דעתנו, כי אין כל יסוד להתערבותנו בהכרעת בית המשפט המחוזי כי הישיבה המתוארת בת289/ מעולם לא התקיימה.

124. נקדים ונביא את עיקריו, הנוגעים לענייננו, של המסמך ת289/: במסגרת הדו"ח הכספי, שיוחס ב"פרוטוקול" זה לרובין (גזבר העמותה), נרשמו, בין היתר, דברים אלה:

"הגזבר העלה את נושא ההשתתפות בהוצאותיו של משה וינברג שריכז בשלוש השנים האחרונות את כל הפעולות המפורטות בסעיף ג' לעיל. הגזבר ציין כי מר וינברג מבקש שכר בשיעור של 1,000 דולר לחודש (נטו) עבור שלוש השנים הנ"ל, וכן הוצאות בפועל בסך 10,000 דולר".

להלן, בפרק ההחלטות בנושאים הכספיים, נכללו החלטות גם בבקשותיו של וינברג. ביחס לבקשתו להחזר "הוצאות בפועל בסך 10,000 דולר" נרשם במסמך כי הוחלט

"לאשר החזר הוצאות למר משה וינברג בסך כולל של 10,000 ש"ח אשר ישולם בהתאם למצבה הכספי של העמותה".

ואילו ביחס לבקשתו לתשלום "שכר בשיעור 1,000 דולר לחודש (נטו)", עבור שלוש שנים, נרשמה במסמך ההחלטה הבאה:

"לאשר את משה וינברג כמנהל בשכר של העמותה. שכרו הקבוע ייקבע בעתיד; מחמת מצבה הכספי הקשה של העמותה, יקבל בשלב ראשון ועד להחלטה אחרת שכר בשיעור של סך 1,500 ש"ח לחודש (ברוטו). כשיעמדו אמצעים כספיים הולמים לרשות העמותה והפרוייקט יעמוד בפני מימוש יוגדל שכרו של משה וינברג בהתאם להחלטה חדשה של העמותה".

125. הסניגור טען, כי משלא מצא בית המשפט יסוד לשלול, כי המסמך ת289/ אכן נערך במועד הנקוב בו (ולא יוצר, כטענת התביעה, רק בשלב החקירה), שוב לא נמצא לו טעם מוצדק לפקפק בהיותו מסמך אמיתי. לטענת הסניגור, תוכנו של המסמך מעיד על אמיתותו. תוכן בקשותיו של וינברג מחד, ותוכן ההחלטות בבקשותיו מאידך, מעידים, לכאורה, שהאסיפה הכללית אישרה רק את מקצת הבקשות: בעוד שוינברג ביקש להחזיר לו הוצאות בפועל בסך 10,000 דולר, נקבע בהחלטת האסיפה, כי יוחזרו לו הוצאות בסך 10,000 ש"ח בלבד, ושאר סכום זה ישולם לו "בהתאם למצבה הכספי של העמותה"; ובעוד שוינברג ביקש לשלם לו שכר בשיעור של 1,000 דולר לחודש עבור שלוש השנים שחלפו, נקבע בהחלטת האסיפה הכללית, כי עד להחלטה אחרת ישולם לו שכר, רק מכאן ואילך, בסך 1,500 ש"ח לחודש בלבד. הסניגור טען, שאילו ת289/ היה מסמך פיקטיבי, שנועד להוות אסמכתה לגניבת כספים מחשבונה של משה"ש, חזקה שהיינו מוצאים בו אישור מלא ומוחלט לתביעותיו של וינברג; ומן העובדה שהמסמך מעיד שתביעותיו של וינברג אושרו רק בחלקן, ואף זאת בסייגים, היה על בית המשפט המחוזי להסיק שהמסמך הוא אמיתי.

126. אין בידנו לקבל טענה זו. נפתח בכך, כי אף שהמסמך ת289/ מתיימר לתעד את ישיבת האסיפה הכללית של משה"ש, רשימת הנוכחים שפורטו בו אינה כוללת איש זולת חברי הוועד המנהל של העמותה. בהתחשב במועד התכנסותה, הנקוב במסמך, של הישיבה - שחל לאחר הגשתן ולפני אישורן של המלצות ועדת זיו - עובדה זו מעוררת תמיהה רבה. ענייננו, יש לזכור, בעמותה שנוסדה במטרה לייצג את הרוכשי המגרשים בהר-שמואל, שהשקיעו את מיטב כספם ברכישת חלקות-קרקע לבניית בתיהם ושלפתע פתאום נתברר להם שעל חלקות הקרקע שרכשו לא יינתן להם לבנות דבר. הדעת מחייבת, שאילו אכן כונסה אסיפה כללית של

העמותה, דבר כינוסה היה מעורר עניין כללי בקרב חברי העמותה וגורר השתתפות מסיבית של רבים מהם באסיפה.

גם העובדה, שתביעותיו של וינברג אושרו (על-פי המתואר בת289/) רק בחלקן ובסייגים, אינה מהווה ראייה לאמיתות המסמך. בית המשפט המחוזי, שהיה ער לעובדה זו, קבע, כי המסמך נערך כפי שנערך במתכוון, כדי לשוות לו חזות של מסמך אמיתי. אנו סבורים שלקביעה זו היה על מה לסמוך. הפער בין גובה הסכומים שוינברג תבע לבין גובה הסכומים שאושרו לו הוא ניכר מאוד. אך בת289/ אין זכר לדיון שקיימה האסיפה בתביעות ולשיקולים שעל יסודם החליטה לאשר רק חלק (קטן ביחס) מן הסכומים שנדרשו. לא למותר להזכיר, כי לצד תביעותיו של וינברג להחזר הוצאות ולתשלום משכורת, תועדה בת289/ גם תביעתה של ישיבת לב-בנים להחזר הוצאותיה ביחס לפרוייקט הר-שמואל, במשך שלוש שנים, בסך כולל השווה ל20,000- דולר. כעולה מן האמור בת289/, הרי שביחס לתביעה זו - שאף אודותיה נאמר כי הוצגה על-ידי גזבר העמותה - החליטה האסיפה הכללית "לאשר עקרונית החזר הוצאות לישיבת לב-בנים" לאחר בדיקה ובהתאם למצבה הכספי של העמותה". לא נתבאר, על שום מה תביעת לב-בנים להחזר הוצאות אושרה, עקרונית ובכפוף לבדיקה, במלואה, בעוד שתביעת וינברג להחזר "הוצאות בפועל" ולתשלום משכורת אושרה (הגם שלא בכפוף לבדיקה) כדי חלקה בלבד. אין זאת אלא שמעיקרה היה גלוי וברור, שוינברג אינו מסוגל להוכיח כי טיפולו בענייני רוכשי המגרשים אכן היה כרוך בהוצאות כספיות כלשהן (לא בסכום שכביכול דרש ואף לא בסכום שכביכול אושר לו) או בהשקעת זמן העשויה להצדיק תשלום משכורת. לאמיתו של דבר, גם בשלב הדיון באישום, נמנע וינברג (שחדל מלהעיד להגנתו) מהבאת ראייה כלשהי ביחס לאיזה מאלה. יצוין כי לפחות בעניין אחד עוררו התביעות להחזר הוצאות, של וינברג ושל לב-בנים, תמיהה זהה. ביחס לשתי התביעות לא נתבאר פשר הדרישה להחזר הוצאות במשך שלוש שנים, כשמיום הגשת הבקשה לרישומה של משה"ש ועד למועד הישיבה המתוארת בת289/ חלפה פחות משנה אחת, ואילו מאז נודע לרוכשי המגרשים בהר-שמואל לראשונה (בראשית 1985), כי הקרקע לא תיועד לבנייה, חלפו רק כשנתיים. רובין, שנשאל על כך בעדותו, התקשה מאוד להציע הסבר; ואילו וינברג, שלא העיד, חדל ממתן הסבר גם לעניין זה, שהחובה להסבירו רבצה גם עליו.

127. על רקע הנסיבות שתוארו, לא ראינו יסוד להתערב במסקנת בית המשפט המחוזי, כי המסמך ת289/, אף אם אמנם נערך במועד הנקוב בו, איננו מעיד אמת על עצמו. מטרת עריכתו, כך קרוב להניח, היתה "פנימית", היינו לספק אסמכתה בכתב (מחשש לטענות ומענות מצד חברי העמותה) למשיכת כספים מחשבון הבנק של משה"ש. העובדה שלאחר פתיחת החקירה היו מי שניסו למצוא במסמך זה אסמכתה לכשרות המשיכות מן החשבון, אינה סותרת את ההנחה שגם בעת עריכתו (במועד הנקוב בו) היתה להכנת המסמך אותה מטרה.

128. את קביעתו, שהישיבה המתוארת בת289/ מעולם לא התקיימה, ביסס בית המשפט המחוזי על עדותו של שמולביץ ועל החיזוקים שנמצאו לה בעדויות אחרות. בין הנוכחים בישיבת האסיפה הכללית, ששמותיהם תועדו בת289/, הוזכרו שמותיהם של אריה וינברג ושל אמנון עמירה. מעדויותיהם של שני אלה - שהתקשו מאוד לאשר כי השתתפו בישיבה המתוארת, ומכל מקום לא זכרו ממנה דבר וחצי דבר - הסיק בית המשפט, כי איש משניהם לא השתתף מעולם בישיבה של משה"ש, בה הועמדו לדין הנושאים שתוארו בת289/. הסיגור טען, כי בית המשפט שגה במסקנה שהסיק מן העדויות. ביחס לעדותו של שמולביץ, שככלל (לגישתו) אינה מהימנה, טען הסיגור, כי בעניין זה לא היתה חד-משמעית וכי אף בה מצוי אישור לכך שהחלטות המתועדות בת289/ אכן נדונו בין חברי משה"ש. אשר לעדויותיהם של הרב וינברג ועמירה טען הסיגור, כי לנוכח העובדה שממועד הישיבה ועד למועדי מסירת העדויות חלפו שנים לא מעטות, שגה בית המשפט בייחסו משקל לקשיי העדים לזכור את הנושאים שנדונו בישיבה. אף השגות אלו אינן יכולות להתקבל. מעדות שמולביץ אכן עלה, כי חברי הוועד המנהל של משה"ש, הגם שלא התכנסו לישיבות במתכונת פורמלית, לעתים דנו ביניהם בענייני העמותה. שמולביץ אף ציין בעדותו כי למשה וינברג, ש"עבד קשה" בנושא הר-שומאל, היו ציפיות לקבל כסף מן הפרוייקט עצמו. אך עדותו של שמולביץ לא הותירה מקום לספק, כי מעולם לא סוכם (אף לא במסגרת מיפגש בלתי-פורמלי של ועד משה"ש) לשלם לוינברג כספים מקופת העמותה. ואשר לעדויותיהם של אריה וינברג ועמירה: חזרנו ועיינו בעצמנו בעדויותיהם של שני אלה, ולא מצאנו יסוד לפקפק בצדקת התרשמותו של בית המשפט המחוזי, כי איש מהם לא השתתף מעולם בישיבה המתוארת בת289/.

129. בת289/ נאמר, כי בישיבה נכח גם עורך-דין דוד גלס. גלס אמר בעדותו כי אכן השתתף בישיבת העמותה. כן העיד, כי הוא שערך את הפרוטוקול ת289/, שכדבריו מתעד נכונה את הנושאים שנדונו וההחלטות שנתקבלו בישיבה. אך בית המשפט המחוזי דחה את עדותו של גלס כבלתי מהימנה. סיגורם של וינברג ורובין טען, כי לבית המשפט המחוזי לא היה יסוד מספיק שלא לקבל את עדותו של עורך-דין גלס. אף דינה של טענה זו להידחות. בין מסמכי משה"ש נתפסו בחקירה טיוטת פרוטוקול, ללא תאריך וללא שמות משתתפים, בכתב-ידו של עורך-דין גלס (ת814/), וכן נוסח מודפס של ת814/ (ת815/). כמה מחלקיו של ת814/ עוסקים באותם נושאים שכביכול הוסדרו בת289/ ובית המשפט דחה, כבלתי-מתקבלת על הדעת, את האפשרות שאותם עניינים הובאו לדין בשתי ישיבות שונות. גלס לא שלל את האפשרות שת814/ הוכן על-ידיו כ"טיוטה מוקדמת" לפרוטוקול ישיבה מיועדת. אך עדותו לא שיכנעה את בית המשפט המחוזי. בית המשפט קבע כי אמנם נראה שעורך-דין גלס הכין תחילה את ת814/, כ"פרוטוקול מוקדם" לגבי חלק מהעניינים; אלא שאחר-כך נערך המסמך ת289/, בו חזרו ונכללו עניינים שכבר נכללו בת814/, וכן עניינים נוספים שהוכתבו על-ידי עורך-דין גלס. בית המשפט קבע, כי אילו היה זה נכון שהתקיימה ישיבה, ושעורך-דין גלס נכח בה, הרי שכלל לא היה צורך

בהכנתו של "פרוטוקול מוקדם". מסקנתו היתה, שהישיבה המתוארת בת289/ כלל לא התקיימה וכי עדותו של גלס, ביחס להתקיימותה של הישיבה, אינה מהימנה. קביעות אלו התבססו על התרשמותו הבלתי-אמצעית של בית המשפט המחוזי מעדים ומראיות שהיו לפניו, ובאלו איננו רואים כל יסוד להתערב.

130. בפי סניגורם של וינברג ורובין היתה גם טענה חלופית, לאמור, כי גם אם לא ימצא יסוד להתערב בקביעת בית המשפט המחוזי לעניין עצם התקיימותה של הישיבה המתוארת בת289/, אף אז אין להשאיר על מכונה את הרשעתם בדין של וינברג ורובין. לוינברג, טען הסניגור, היתה תביעה בתום לב כלפי משה"ש, להשבת הוצאות ולתשלום משכורת. חבריו של וינברג בהנהלת משה"ש לא חלקו על זכותו, וגם רובין, שהיה ער לכך, לפחות האמין בתום לב בקיום זכותו של וינברג. לטענת הסניגור, בנסיבות אלו נשללת האפשרות שוינברג ורובין משכו כספים מחשבונה של משה"ש בכוונת מירמה. ברי, לדידו של הסניגור, שאילו הובאה תביעתו של וינברג בפני אסיפה כללית של משה"ש, חזקה על האסיפה שהיתה מאשרת את תביעתו. מקשה אפוא הסניגור: מה בצע בהנחה שוינברג ורובין עשו מעשה מירמה, להשגת מה שיכלו להשיג, ללא קושי, גם בדרך המקובלת? עוד מוסיף הסניגור, כי הרשעתם של וינברג ורובין בעבירת רישום כוזב במסמכי תאגיד כרוכה בהרשעתם בעבירת גניבה על-ידי מנהל. מכאן שביטול הרשעתם בעבירת הגניבה, צריך להביא לביטול הרשעתם גם בעבירת הרישום הכוזב.

אין בידנו לקבל טענות אלו. משנקבע כי הישיבה המתוארת בת289/ מעולם לא נתקיימה, אין מנוס מהמסקנה שמשה"ש מעולם לא הסכימה להשיב לוינברג כספי הוצאות או לשלם לו משכורת. הנחת הסניגור, שאילו נתבקשה משה"ש להסכים לתביעתו של וינברג חזקה עליה שהיתה מסכימה, לבד מהיותה בלתי-רלוונטית, אין כוחה יפה מהנחות אחרות, שהן אפשריות באותה מידה. דומה שדווקא ההימנעות מהבאת תביעתו של וינברג בפני אסיפה כללית של משה"ש יכולה להעיד כי בזמן בו פעלו היו לוינברג ולרובין הערכות אחרות ביחס לסיכוייה של תביעה כזאת. גם בטענה, כי בעת משיכת הכספים מחשבונה של משה"ש פעלו וינברג ורובין בתום לב, אין לדעתנו ממש. בעצם ההיזקקות לרישומים כוזבים, לתיאור עילת המשיכות, יש כדי ללמד כי וינברג ורובין לא האמינו בתום לב שהם רשאים למשוך כספים מחשבונה של משה"ש ולמסרם לוינברג. אילו האמינו שמשה"ש מסכימה לשלם לוינברג משכורת או החזרי הוצאות, חזקה שהיו עורכים את כל השיקים לפקודתו של וינברג ורושמים בספחי השיקים כי המשיכות נעשו לתשלומי משכורת ולהחזרי הוצאות לוינברג. העובדה שביחס לתשע מתוך עשר המשיכות נערכו השיקים לפקודת אחרים, וברישומים בספחי השיקים נמסר תיאור כוזב של מטרת המשיכה, מעידה על כוונתם של וינברג ורובין לטשטש את מטרת המשיכות ואת זהותו של מקבל הכספים. אין בכך כלום שבעניין זה רובין אך נענה לבקשתו של וינברג. רובין הטיב לדעת, כי משה"ש

לא אישרה מעולם את תביעתו של וינברג. משפעל ביחד עמו, הן במשיכת הכספים והן בטשטוש המטרה שלשמה נמשכו בעזרת רישומים כוזבים, נעשה רובין - לצדו של וינברג - מבצע בצוותא של העבירות.

131. התוצאה היא, כי יש לדחות את ערעורם של וינברג ורובין על הרשעתם בעבירות גניבה על-ידי מנהל ובעבירות רישום כוזב במסמכי תאגיד, בהן נמצאו אשמים במסגרת האישום החמישי.

האישום השישי

132. במסגרת האישום השישי הורשעו משה וינברג ויום-טוב רובין בעבירה של קבלת דבר במירמה בנסיבות מחמירות, בניגוד לסעיף 415 סיפה לחוק העונשין, ובעבירה של שבועת שקר, בניגוד לסעיף 239 לחוק. עניינה של הרשעה זו בהשגתה שלא כדין של זכות לרכישתם, בתנאים מועדפים, של שישה מגרשים באתר "ערים", במסגרת התכנית שאושרה על-ידי הממשלה לפיתרון בעייתם של רוכשי המגרשים בפרוייקט הר-שמואל. הרשעתו של וינברג התייחסה לכל ששת המגרשים, ואילו הרשעתו של רובין - למגרש אחד מתוך השישה. הרב אריה וינברג, שאף לו יוחסה במסגרת אישום זה עבירה של קבלת דבר במירמה בנסיבות מחמירות, זוכה מחוסר ראייה מספקת לאשמתו. הערעור שלפנינו הוא על הרשעתם בדיון של משה וינברג ושל רובין. בתום שמיעת טענות הסניגוריה, פטרנו את בא-כוח המדינה מתשובה לחלק זה של הערעור.

133. במסגרת דיונונו בפרשתו של האישום השלישי סקרנו בהרחבה את מהלכי טיפולן של רשויות המדינה בפיתרון בעייתם של רוכשי המגרשים בהר-שמואל. לצורך ענייננו נשוב ונסכם, בתכלית הקיצור, את הרקע העובדתי הנדרש:

(א) בגדר המלצותיה, שהוגשו לשר החקלאות ביום 22.5.86, הציעה ועדת זיו שמורשת בנימין תעביר למדינה את הקרקעות בהר-שמואל, שנמכרו על-ידה למשתכנים, ובתמורה לכך יוקצו לרוכשים מגרשים חלופיים במיתחם "ערים" בדמי חכירה בשיעור מופחת של 61% משווי הקרקע.

(ב) בעקבות דיון בהשגת עורך-דין גלס, על גובה דמי החכירה המוצעים, ובהסכמת חברי הוועדה, הודיע שר החקלאות, ביום 14.7.86, כי רוכשים ששמותיהם פורטו ברשימה שנמסרה לוועדת זיו יזכו בהפחתה נוספת בדמי החכירה ויחויבו בדמי חכירה בשיעור 51% בלבד משווי הקרקע.

(ג) לאחר שנתקבלה הסכמת שר הביטחון, ועל-פי חוות-דעת של פרקליטות המדינה, הועברה התכנית לעיון הממשלה, שביום 13.9.87 החליטה להפקיד את ההחלטה בידי ועדת שרים.

(ד) ביום 21.1.88, לאחר שהוגשו לוועדת השרים המלצות ועדה מקצועית שהוקמה על-ידיה, פירסמה ועדת השרים את החלטתה, שדינה כדין החלטת הממשלה. בהחלטה (מוצג ת8) אושרה התכנית, לפיה יוקצו למשתכני הר-שמואל מגרשים חלופיים "בדמי חכירה מהוונים ותינתן הנחה מותנית בגובה 40% מערך הקרקע לכל משתכן אשר תהפוך למענק במידה שהמתישב יתגורר במקום תקופה של 5 שנים לפחות מתום הבניה". ביחס לתנאי הזכאות להקצאת מגרש בתנאים האמורים נאמר בהחלטה, ש"כל מי שרכש מגרש ישירות מחברת 'מורשת בנימין' ובידו להוכיח כי שילם בגין המגרש יהיה זכאי למגרש באדמות הקרן הקיימת".

134. עורכת הדין פליאה אלבק, שריכזה את טיפולה של פרקליטות המדינה בפרשה, נכנסה לתמונה זמן-מה לאחר החלטת שר החקלאות לאמץ את המלצות ועדת זיו. ביום 22.10.86, בעוד העניין ממתין לשמיעת עמדתו של שר הביטחון, פנתה עורכת הדין אלבק במכתב לעורך הדין גלס וביקשה ממנו לשגר לה העתקים מחוזי הרכישה של המגרשים בהר-שמואל בצירוף העתקי הקבלות בגין התשלומים שבוצעו בגדר כל אחד מהחוזים. במכתב הוטעם, "שחשוב לצורך בדיקתנו לדעת מי אכן מבקש הקצאת מגרש מן המדינה, ולגבי כל מבקש - מה החוזה שהוא עשה, מתי שילם וכמה שילם".

ביום 18.1.87 השיב עורך-דין גלס לבקשת עורכת-דין אלבק. למכתבו צורפו רשימה שמית של רוכשי המגרשים ממורשת בנימין, המונה 185 שמות, וכן תיקים המתייחסים לרכישתם של 185 מגרשים. כל התיקים, למעט שישה, הכילו העתקים מחוזה הרכישה שנכרת בין הרוכש לבין מורשת בנימין, העתקי קבלות על תשלומים שביצע הרוכש, העתק מבקשתו להצטרף למשה"ש ותצהיר הרוכש לאימות העובדות. התיקים שהתייחסו לששת המגרשים הנוספים לא הכילו העתקים מחוזי רכישה ומקבלות על תשלומים. שמותיהם של רוכשי ששת המגרשים הללו נכללו בסוף הרשימה השמית, והם: הרב בנימין שרעבי, שמואל וינברג, הרב שלמה וייס, יום-טוב רובין, יעקב ומלכה פתאל ומשה בביוף. להוכחת זכאותם של רוכשים אלה צורפו לתיקיהם העתקי מכתב, מיום 4.1.87, חתום על-ידי מורשת בנימין והמופנה למשה"ש. את תוכנו של מכתב זה (מוצג ת79) נביא כלשונו:

"אנו מאשרים בזה כלהלן:

בתחילת דרכה של חברתנו, מורשת בנימין בע"מ באזור נבי סמואל, התקשרנו עם ישיבת 'לב-בנים' שהיתה היוזמת של הקמת שכונה חרדית במקום. פעילים מטעם הישיבה הם שארגנו חלק גדול ונכבד של קוני מגרשינו באזור, והם שנתנו את הדחיפה הראשונה והגדולה לפרוייקט כולו.

בתמורה התחייבה החברה להעביר את המגרשים שלהלן, בני 1 דונם ברוטו כ"א, לפי הפניית הישיבה:

1. שמואל וינברג - נושא ת.ז. 5458728.
2. משה וינברג - נושא ת.ז. 53925848. מר וינברג הודיע לחברה כי מכר את זכויותיו במגרש למר שלמה וייס נושא ת.ז. 05004836.
3. יום טוב רובין - נושא ת.ז. 5190138, תמורת פעילותו בוועדת האכלוס של השכונה.
4. ישיבת 'לב-בנים' - הישיבה הודיעה לחברה כי מכרה את זכויותיה במגרש ליעקב ומלכה פתאל נושאי ת.ז. 05910170, 2236633.
5. ישיבת 'לב-בנים' - הישיבה הודיעה לחברה כי מכרה את זכויותיה במגרש למשה בביוף ת.ז. 0002541.
6. ישיבת 'לב-בנים' - הישיבה הודיעה לחברה כי מכרה את זכויותיה במגרש למר בנימין שרעבי נושא ת.ז. 0479245.

מן המכתב ת79/ עלה, אפוא, שבתמורה לתרומתם הנכבדה של לב-בנים ופעיליה המרכזיים, להצלחת פרוייקט ההקמה של שכונה חרדית בהר-שמואל, התחייבה מורשת בנימין להעניק ללב-בנים שלושה מגרשים, וכן להעניק מגרש אחד נוסף לכל אחד משלושת פעיליה של לב-בנים (שמואל וינברג, משה וינברג ויום טוב רובין). כן עלה, שעל יסוד הודעותיהם של לב-בנים ושל משה וינברג, כי מכרו את זכויותיהם במגרשים לאחרים, הסבה מורשת בנימין את זכויותיהם בגין מגרשים אלה לשמות רוכשיהם. הזכויות על שלושת מגרשיה של לב-בנים הוסבו לבני הזוג פתאל, לבביוף ולשרעבי, ואילו הזכויות על מגרשו של משה וינברג הוסבו לשלמה וייס.

גם לתיקיהם של רוכשי ששת המגרשים הנ"ל צורפו תצהירים. לתיק המתייחס למגרשו של שמואל וינברג צורף תצהיר של שמואל וינברג, בו נאמר: "קיבלתי המגרש תמורת פעילותי הרבה לגיוס רוכשים למגרשים באזור". לתיק המתייחס למגרשו של שלמה וייס צורף תצהיר של משה וינברג, בו העיד וינברג על עצמו כי נמנה בין היוזמים והפעילים המרכזיים ברכישת המגרשים בהר-שמואל, שבתמורה לכך התחייבה מורשת בנימין כלפיו, עוד בשנת 1983, להעניק לו מגרש בשטח 1,000 מ"ר, וכי בחודש אפריל 1986 מכר את זכויותיו לקבלת מגרש זה לשלמה וייס. לתיק המתייחס למגרשו של יום טוב רובין, צורף תצהיר של רובין, בו נאמר: "קיבלתי את המגרש מחברת 'מורשת בנימין' תמורת פעילותי הרבה בוועדת האיכלוס של השכונה". בתיקים המתייחסים למגרשיהם של פתאל, של בביוף ושל שרעבי, צורפו תצהירים של משה וינברג. בתצהירים אלה נאמר, שתמורת פעילותה להפניית רוכשים למורשת בנימין קיבלה לב-בנים זכויות למספר מגרשים. להלן נמסרו, בכל תצהיר, פרטי העיסקה בגדרה מכרה לב-בנים את זכויותיה באחד המגרשים הללו לרוכש המסוים.

135. בהחלטת ועדת השרים, שניתנה ביום 21.1.88, נקבע, כזכור, שהזכות לקבל מגרש חליפי במסגרת התכנית שאושרה תעמוד ל"כל מי שרכש מגרש ישירות מחברת 'מורשת בנימין' ובידו להוכיח כי שילם בגין המגרש". נתעוררה השאלה, אם הטוענים לזכויות בשישה מגרשים, ששמותיהם פורטו בת79, עומדים במבחנו של הקריטריון שנקבע. השאלה לא היתה פשוטה, שכן לגבי טוענים אלה היה ברור כי הם לא רכשו את מגרשיהם ישירות מחברת מורשת בנימין וכן שאין בידם להוכיח כי שילמו בעד המגרשים. השאלה הונחה על שולחנה של עורכת הדין אלבק ונדונה בפגישה, שהתקיימה במשרד המשפטים ביום 10.2.89, בהשתתפותם (בין היתר) של עורכת הדין אלבק, עורך-דין גלס ומשה וינברג. לבסוף פורסמה החלטה בה תוארו ששת המגרשים כ"6 מגרשים שנרכשו ע"י הישיבה (קרי: לב-בנים) - 3 נמכרו לאחרים, 3 נמסרו לפעילים". ביחס למגרשים אלה הוחלט כי הם "יימסרו בתנאי חכירה בשיעור 51% מערך הקרקע"; משמע שדינם של הטוענים לזכויות, ששמותיהם פורטו בת79, יהיה כדין רוכשים מן המניין שרכשו את מגרשיהם, במחיר מלא, ממורשת בנימין.

136. באישום נטען, כי המכתב ת79 והתצהירים שנמסרו לתמיכת עמדתם של הטוענים לזכויות במגרשים, ששמותיהם פורטו במכתב זה, היו מסמכי כזב; וכי בהצגת מסמכים אלה, לפני עורכת הדין אלבק, השיגו וינברג ורובין במירמה את ההחלטה מיום 10.2.89, על-פיה הוכרה זכאותם של הטוענים לקבל מגרשים אלה בדמי חכירה מופחתים. ההגנה כפרה בטענות אלו. ביחס לת79 נטען, כי תוכנו משקף התחייבות שניתנה על-ידי מורשת בנימין ללב-בנים ולפעיליה עוד בשנת 1983, כשפרוייקט הר-שמואל עשה את צעדיו הראשונים. כן טענה ההגנה, כי השיקול שהכריע את הכף לעניין זכאותם של הטוענים לששת המגרשים היה, ששמותיהם הופיעו ברשימות שהגיעו לרשותה של עורכת הדין אלבק עוד לפני החלטתה של ועדת השרים. בפועל, טענו הסניגורים, שמות הטוענים לזכויות בששת המגרשים כבר נכללו ברשימה ת162, שנמסרה על-ידם בשעתו לוועדת זיו.

137. על יסוד הראיות שבאו לפניו, קיבל בית המשפט המחוזי את עמדת התביעה. בית המשפט קבע, כי מורשת בנימין מעולם לא התחייבה להעניק ללא תמורה, למורשת בנימין או למי מפעיליה, מגרשים כלשהם; וכי המכתב ת79 נחתם בשם מורשת בנימין בידי אחד ממנהליה (שלמה לוי), שלא על דעת המנהל השני (אברהם הכט), וזאת בעקבות לחץ שמשה וינברג הפעיל על לוי. בהצגת המכתב לפני עורכת הדין אלבק, ביחד עם הרשימה השמית של הרוכשים וסדרה של תצהירים כוזבים, השיג וינברג במירמה את ההחלטה מיום 10.2.89, המכירה בזכויותיהם של הטוענים לששת המגרשים, כאילו היו רוכשים מן המניין. על מעורבותו הפעילה בכל המהלכים שהיו קשורים בהשגת המכתב ת79 ובהצגתו, ביחד עם הרשימה הנלווית, וכן בחתימה על מספר

תצהירים כוזבים, הורשע וינברג בשתי העבירות שיוחסו לו, כשהרשעתו מתייחסת לכל ששת המגרשים. רובין נמצא אשם באותן שתי עבירות, אך זאת רק ביחס להשגת המגרש שלגביו צוין שמו כטוען לזכויות של רוכש.

138. בערעור חתר סניגורם של וינברג ורובין לשכנענו, כי בית המשפט המחוזי שגה בקביעת העובדות ובהסקת המסקנות המתחייבות מן העובדות שנקבעו. ואולם ערעורו, כפי שכבר הזכרנו, לא נמצא ראוי לבקשת תשובה. הכרעתו של בית המשפט המחוזי בפרשת האיטום השישי היא הכרעה עובדתית מובהקת, הסומכת על התרשמות בית המשפט מן העדויות ומן הראיות שהובאו לפניו. נראה לנו, כי אין דבר וחצי-דבר בהכרעה שנפלה העשוי להצדיק התערבות מצד ערכאת הערעור.

139. איננו מתכוונים לשוב ולסקור את הראיות הרבות, עליהן ביסס בית המשפט המחוזי את הרשעתם של וינברג ורובין בפרשת האיטום השישי, אך נעמוד בקצרה על כמה נקודות עיקריות.

נפתח בכך שנקודת המוצא, לשיטת בית המשפט המחוזי, היתה נעוצה בכך שבהסכם בכתב (מוצג ת181/), שנכרת בין מורשת בנימין לבין לב-בנים, לא היה זכר להתחייבות של מורשת בנימין להעניק מגרשים ללא תמורה ללב-בנים או לפעיליה. המדובר בחוזה שנחתם, ככל הנראה, בשנת 1983 (החוזה נושא תאריך 8.4.83, אך בית המשפט מצא יסוד לפקפק אם תאריך זה, שהוסף לחוזה במועד מאוחר למועד חתימתו, משקף אל נכון את מועד החתימה עליו). ומחוזה זה עולה, שבתמורה להתחייבות לב-בנים לסייע "במכר המקרקעין למומלציה ולאנשים העומדים איתה בקשר", התחייבה מורשת בנימין כלפי לב-בנים כלהלן:

"א. לגרום לכך, ככל שניתן הדבר, כי מקרקעי ציבור שיוקצו ב'הר-שמואל' יועמדו לרשות העמותה (קרי: לב-בנים) עבור מבני מוסדותיה וכן עבור ביכנ"ס, מקווה וגן-ילדים.

"ב. לשלם לעמותה בגין כל מגרש בן 1000 מ"ר שיימכר באמצעות העמותה או מורשת בנימין כנ"ל סך השווה לסך \$-800.

"ג. כי כל הפעולות שתעשה החברה (קרי: מורשת בנימין) בשטח, לרבות פיתוחו ואכלוסו, ייעשו בשיתוף פעולה עם העמותה".

הנה כי כן, בחוזה נמנו התחייבויותיה של מורשת בנימין, בכללן התחייבותה לשלם ללב-בנים דמי תיווך בסך 800 דולר בגין כל מגרש שיימכר בזכות פעילותה. אך בחוזה אין כל זכר להתחייבותה להעניק, ללב-בנים או למי מפעיליה, מגרשים ללא תמורה, ובשתיקת החוזה בעניין זה יש משום ראייה לכאורה שהתחייבות כזאת מעולם לא ניתנה. לא למותר להוסיף, כי בתצהירים שצורפו לתיקי הטוענים (תצהירים אחדים מפי משה וינברג ותצהיר

אחד מפי רובין) לא היה זכר לטענה, שאת התחייבותה ביחס לששת המגרשים הנדונים מסרה מורשת בנימין על-פה, וזאת להבדיל ובנוסף להתחייבותיה האחרות כלפי לב-בנים, שנמסרו במסגרת החוזה ת181/. שתיתקם ביחס לנקודה זו, שאינה מתיישבת עם חובתם לפרט בתצהיריהם את כל העובדות הידועות להם, מבססת ביתר-שאת את מסקנת בית המשפט המחוזי כי במסירת התצהירים הכוזבים עברו וינברג ורובין עבירה של שבועת שקר.

140. אכן, במשפט ניסתה ההגנה להראות, כי למרות שהתחייבות להענקת מגרשים לא פורשה בחוזה שבכתב, הושגה הבנה על-פה בין מנהלי מורשת בנימין לבין פעילי לב-בנים, שמורשת בנימין תעניק ללב-בנים ולפעיליה מגרשים אחדים ללא תשלום תמורה. זאת ניסתה ההגנה להראות, בין היתר, בחקירת העדים לוי והכט, ובעזרת עדותו של עורך הדין גן-צבי, שערך את החוזה ת181/; אך ניסיון זה לא הניב תוצאות מועילות להגנה. כל שעלה מעדותו של עורך-דין גן-צבי היה, שבמהלך המגעים בין הצדדים היו דיבורים אודות הענקת מגרשים לאנשי לב-בנים, אלא שהדברים לא היו מסוימים די הצורך, ולפיכך לא באו לידי ביטוי בחוזה ת181/. לוי והכט חזרו בהם, בעדויותיהם במשפט, מעיקרי הגירסה שמסרו בשלב החקירה, שלפיה הוציא וינברג מלוי את המכתב ת79/ בהפעלת אמצעי לחץ. אך מה שמסרו בעדויותיהם, אודות הבטחתם, בזמן זה או אחר, להעניק מגרשים למשה וינברג ולשמואל וינברג, לא העמיד גירסה מיוסדת שבית המשפט יכול לבסס עליה מימצא כלשהו. יש שדיברו על מתן הבטחה מותנית, היינו שאם התכנית למכירת המגרשים תנחל הצלחה, יעניקו מגרש לכל אחד מהאחים. יש שדיברו על הבטחה מותנית להעניק לאחים וינברג מספר מגרשים. ויש שטענו כי משנחל הפרוייקט כישלון, הבטחתם שוב אינה מחייבת, ומכל מקום בוטלה במסגרת הסכם בינם לבין משה"ש, שהושג לאחר הגשתן של המלצות ועדת זיו, ושעל-פיו התחייבה מורשת בנימין, שאם וכאשר תאושרנה ההמלצות על-ידי הממשלה, תפצה את לב-בנים בסך השווה ל275- אלף דולר. בית המשפט המחוזי לא היה מוכן לסמוך על איזו מגירות אלו. הוא גם לא הוציא מכלל אפשרות, שנכונות לוי לחתום, בשם מורשת בנימין, על המכתב ת79/, התבססה על ההבנה שוינברג איננו מתכוון להשתמש במכתב זה נגד מורשת בנימין, אלא רק להסתייע בו להוצאת מגרשים חליפיים נוספים מן המדינה. חיזוק משמעותי להנחה זו נמצא לבית המשפט במוצג ת167/, שזכה לכינוי "המכתב הנגדי". המדובר במכתב מיום 11.1.87, המופנה למורשת בנימין, בו התחייב וינברג בחתימתו - בשם כל הטוענים לזכויות בששת המגרשים, ששמותיהם פורטו בת79/ - כי אם רשויות המדינה תדרושנה, בגין הקצאתם של מגרשים אלה, תמורה כספית, ישלמו הרוכשים את התמורה הנדרשת.

141. בית המשפט המחוזי נכון היה להניח, כי ששת המגרשים - שבגינם הוצג המסמך ת79/ - נכללו כבר ברשימה שהגישה משה"ש לוועדת זיו. הרשימה גופה לא התגלתה, אך בית המשפט המחוזי הניח, כטענת

הסניגוריה, כי מוצג ת162/ הוא העתקה של הרשימה. בהנחות אלו לא נמצא דבר היכול להועיל למערערים; שכן, משנתברר ונקבע שמורשת בנימין לא התחייבה להעניק מגרשים ללא תמורה, שוב לא היתה משמעות לעובדה אימתי רקמו המערערים את מזימתם, להשיג מן המדינה במירמה זכות לרכישת מגרשים בדמי חכירה מופחתים; כלום רק בינואר 1987 (מועד הצגתו, לפני עורכת הדין אלבק, של מוצג ת79/), או שמא כבר בראשית שנת 1986, בעוד ועדת זיו יושבת על המדוכה. על כל פנים, ניתוח עדותה של גב' אלבק שיכנע את בית המשפט המחוזי, שאלמלא הוצגו לפניה ת79/ ונספחיו, היא לא היתה מחליטה להכיר בזכאות הטוענים לששת המגרשים לקבל את הקצאת המגרשים בתנאים זהים לאלה של רוכשים מן המניין. אף בהכרעה זו לא מצאנו כל יסוד להתערב.

142. חלק מטיעונו של הסניגור לפנינו יוחד להרשעתו של רובין. ביחס לרובין לא נקבע בהכרעת הדין, כי היתה לו מעורבות בהשגת ת79/ ובהכנת הרשימה השמית של הרוכשים (בה הוכלל גם שמו) שהומצאה על-ידי עורך-דין גלס לעורכת-דין אלבק. הרשעתו בקבלת דבר במירמה בנסיבות מחמירות ובשבועת שקר, בהתייחס למגרש אחד שתבע בו זכות לעצמו, התבססה על קביעת בית המשפט המחוזי כי רובין חתם על תצהיר כוזב בו נאמר שקיבל מגרש זה ממורשת בנימין תמורת פעילותו בוועדת האיכלוס. הסניגור טען, כי בית המשפט המחוזי שגה בקבעו שרובין חתם על התצהיר בידיעה שתוכנו כוזב ובכוונה לקבל באמצעותו דבר במירמה. לטענת רובין, חתם על תצהיר שהוכן בעבורו על-ידי עורך-דין גלס. בנסיבות אלו, טען הסניגור, רשאי היה רובין להניח כי אין בתצהיר כל פסול. למצער, הוסיף וטען, היה מקום לקבל כי רובין חתם על התצהיר מחמת טעות במצב הדברים. לא מצאנו כל ממש בטיעון זה. עורך-דין גלס העיד שאת הנתונים לעריכת התצהירים קיבל מן המצהירים עצמם; ואין יסוד להניח כי בהכנת תצהירו של רובין נהג בדרך אחרת. ברם, העיקר הוא שרובין טען שעמדה לו זכות לקבלת מגרש תמורת פעילותו בוועדת האיכלוס, שלא היתה אלא לב-בנים עצמה. וטענה זו, כעולה מקביעתו של בית המשפט המחוזי, לא היתה אמת.

143. התוצאה היא, שיש לדחות את ערעוריהם של וינברג ורובין על הרשעתם בקבלת דבר במירמה בנסיבות מחמירות ובשבועת שקר, בהן נמצאו אשמים במסגרת האישום השישי.

האישום העשירי

144. באישום העשירי הורשעו משה וינברג ויום-טוב רובין ברישום כוזב במסמכי תאגיד, בניגוד לסעיף 423 לחוק העונשין. במסגרת ערעוריהם השיגו השניים על צדקת הרשעתם בעבירה האמורה, אך במהלך טיעונו לפנינו הודיע סניגורם כי הם חוזרים בהם מחלק זה של הערעור. בנסיבות אלו נסתפק בתיאור קצר של המעשים שבעטיים הורשעו וינברג ורובין בעבירה האמורה. נקדים ונציין, שבגדר האישום העשירי יוחסה לשניים

גם עבירת גניבה על-ידי מנהל, בניגוד לסעיף 392 לחוק העונשין, אלא שמעבירה זו החליט בית המשפט לזכותם.

145. סמוך לתחילת שנת 1987 קשרו ביניהם וינברג ורובין, לבצע רישומים כוזבים בספרי החשבונות של מש"א, שבהסתמך עליהם יוכלו לשלוח ידם בכספי מש"א ולהשתמש בהם למימון צרכיה של לב-בנים. למימוש מטרה זו התקשר וינברג עם תושב חוץ בשם יוסף רייצר וביקש את הסכמתו לביצוע רישום כוזב בספרי החשבונות של מש"א, כאילו הוא, רייצר, הילווה כספים למש"א. משהסכים רייצר למבוקש, ביצעו וינברג ורובין רישומים בחשבונותיה של מש"א, מהם עלה כי רייצר הילווה למש"א כספים, למימון מלגות ותמיכות לאסירים ולבני משפחותיהם, בסכום כולל של 40,000 ש"ח. רישומים אלה היו כוזבים שכן רייצר - כפי שהמערערים היטיבו לדעת - מעולם לא הילווה למש"א סכום כלשהו, ואף לא העניק מלגות או תמיכות לאסירים ולמשפחותיהם.

לאחר שמש"א קיבלה את המענק ממשד הדתות ואת מחצית סכום ההקצבה מעיריית ירושלים, הורה רובין לשמולביץ לרכוש, מכספי מש"א, שיק בנקאי בסך 40,420 ש"ח. בהגיע השיק לידיהם, חתמו וינברג ורובין על גבו והפקידו אותו בחשבונו של אחד סקורסקי, שבפועל נוהל בידי בצלאל סוקולובסקי, ידידו של רובין. באותו היום קיבל רובין מסוקולובסקי שני שיקים משוכים על חשבונו של סקורסקי, האחד (לפקודתו) בסך 25,000 ש"ח והשני (לפקודת מ' לוי) בסך 15,420 ש"ח. רובין גבה את שני השיקים והשתמש בכסף למימון צרכיה של לב-בנים, בעוד שבפנקסי החשבונות של מש"א נרשם, כי השיק הבנקאי, שבתמורתו חויב חשבון הבנק של מש"א, שימש לפרעון חובה של מש"א לרייצר.

146. עד כאן תמצית העובדות שעל יסודן הורשעו וינברג ורובין ברישום כוזב במסמכי תאגיד. כאמור, חזרו בהם השניים מן הערעור על ההרשעה בעבירה האמורה, ולפיכך יידחה גם חלק זה של ערעורם.

בשולי ההכרעה

147. לא נוכל לסיים פסק-דין זה מבלי להעיר על היקפו הכמותי החריג והתמשכותו היתרה של המשפט לפני בית המשפט המחוזי. כבר הזכרנו לעיל (בפיסקה 5), כי שמיעת הראיות והטענות התמשכה על פני לא פחות מארבע מאות ישיבות והתפרסה על פני כ-50,000 דפי פרוטוקול, מוצגים, עדויות שניגבו בחוץ-לארץ וסיכומי טענות בכתב של פרקליטי הצדדים. כן הזכרנו, כי הכרעת הדין שהוציא בית המשפט מתחת ידו משתרעת על פני 917 עמודים. אכן נראה שבית המשפט המחוזי השקיע עבודה עצומה בהכנת הכרעת-דינו. הוא תיאר בה את פרשת הראיות ואת מהלך הדין לפרטי-פרטים, ולא השאיר אבן על אבן בנייתו של

המסמכים ושל העדויות שהובאו לפניו. הוא גם מתח ביקורת חריפה ביותר על אופן ניהול המשפט על-ידי הסניגוריה וכן על התנהגות המערערים עצמם, שלפי קביעתו לא העידו עדויות אמת ועשו להכשלת ההליך על-ידי הגשתם למשטרה של תצהירים וחומר אחר שאינם אמת, כשדרעי, ובסייג מסוים גם רובין, עומדים במהלך רוב מהלכי החקירה על זכות השתיקה.

עם כל ההערכה לעמל הרב שהשקיע בית המשפט המחוזי בשמיעת האישומים שלפניו, איננו רואים מנוס מלהעיר כי, לדעתנו, לא היה צידוק להקדיש לשמיעתו של משפט זה ארבע מאות ישיבות, ולמעשה קשה לנו לתאר מקרה כלשהו, העשוי להצדיק הקדשת זמן כה רב לשמיעת הראיות והטענות וכתביבת הכרעת-דין כה ארוכה ומפורטת. איננו מתעלמים מכך, שבית המשפט נחשף לקו הגנה נוקשה ובלתי מתפשר, שהכביד על עבודת בית המשפט וגרם להארכה בלתי-מוצדקת של הדיונים. עם זאת יש לזכור, כי האחריות לניהול המשפט היתה מוטלת, בעיקרו ובסופו של הדבר, על בית המשפט עצמו. בית המשפט הוא המופקד על אופן ניהולם של ההליכים שלפניו, ועליו החובה להשתמש בסמכויות הנתונות לו בדיון כדי להביא לכך שהליך המתקיים לפניו יהיה לא רק ענייני, אלא גם יעיל ואקונומי, ויגלה התחשבות בכך שהזמן השיפוטי העומד לרשותו הוא משאב ציבורי מוגבל שיש להקפיד על ניצולו, לטובת כלל הציבור, בדרך הטובה ביותר. נראה הדבר, שלנוכח סיבוכן של הסוגיות שבאו לפניו במשפט נשוא דיונו, ובהתחשב בזהות הנפשות המערבות, בחר בית המשפט המחוזי להציב לפני הפרקליטים והעדים מעין "מיקרופון פתוח", כמעט מבלי להתערב בחקירה. עברנו על חומר הראיות ועל הפרוטוקולים, ואנו סבורים שגם בנסיבות הקשות שבהן נערך המשפט שומה היה על בית המשפט ליטול את הרסן, להגביל את החקירות לשאלות הרלוונטיות ולא להתיר לפרקליטים לעשות בזמן השיפוטי כראות עיניהם.

ההכרעה בערעורים על הכרעת הדין

148. סיכום הכרעתנו בערעורים על הכרעת הדין הינו, אפוא, כלהלן:

(א) הננו מקבלים, בחלקו, את ערעורו של דרעי על הרשעתו במסגרת האישום הראשון, וזאת ביחס לשתי נקודות: ראשית, הננו מבטלים את הרשעתו בלקיחת שוחד בגין טובות ההנאה שניתנו לו ב"תקופת הביניים", שמאז יום 6.11.85, בו סיים את תפקידו כעוזר לשר הפנים, ועד ליום 19.9.86, בו הוצע על-ידי שר הפנים, הרב יצחק פרץ, כמועמדו למשרת המנהל הכללי של משרד הפנים. ושנית, הננו מעמידים את סכום השוחד מכספי לב-בנים, שעל נתינתו ולקיחתו סב האישום הראשון, על צירוף ארבעת הרכיבים הבאים: סכום השווה ל-60,000 דולר, המהווה מחצית מן הסכום ששולם לזכות בני הזוג דרעי, על חשבון רכישת הדירה ברחוב הקבלן; סכום בלתי-ידוע נוסף, שהופקד לזכות חשבונות-בנק של בני הזוג דרעי; מימון כרטיסי טיסה

לחוף-לארץ, עבור דרעי, רעייתו ובנו, בסך כולל 4,247 דולר, בצירוף הוצאות אירוח וקניות בחוף-לארץ בסכומים בלתי-ידועים; ומימון שהייתו של דרעי, למשך לילה אחד, במלון "הייאט" בירושלים. קביעה זו תבוא תחת קביעת בית המשפט המחוזי, לפיה הסתכם השוחד שנלקח על-ידי דרעי בסכום כולל של 155,000 דולר. בנתון להכרעתנו בשתי נקודות אלו - ביטול ההרשעה בגין "תקופת הביניים" ותיקון גובה הסכומים שבבסיסו העובדתי של האישום - הננו דוחים את ערעורו של דרעי על הרשעתו בעבירה של לקיחת שוחד, במסגרת האישום הראשון.

(ב) קבלת ערעורו של דרעי, ביחס לשתי הנקודות שפורטו לעיל, מובילה לקבלתם בחלקם, ביחס לאותן שתי נקודות, גם של ערעורי משה וינברג, אריה וינברג ויום-טוב רובין על הרשעתם בעבירה של מתן שוחד במסגרת האישום הראשון. בנתון לכך, הננו דוחים, בעיקרם, גם את ערעוריהם של שלושת המערערים דנן על הרשעתם בעבירה של מתן שוחד, במסגרת אותו אישום.

(ג) הננו דוחים את ערעורו של דרעי על הרשעתו, במסגרת האישום השני, בעבירת מירמה והפרת אמונים ובעבירה של קבלת דבר במירמה בנסיבות מחמירות, בגין פעילותו בפרשת מש"א. עם זאת הננו קובעים, כי לא הובאה הוכחה מספקת לכך, שהמעשים שבעטיים הורשע דרעי, כאמור, היוו תמורה לשוחד שעל לקיחתו הורשע דרעי במסגרת האישום הראשון.

(ד) ערעורו של דרעי על הרשעתו בעבירת מירמה והפרת אמונים, בה נמצא אשם במסגרת האישום השלישי, מתקבל בחלקו: אותו חלק של ההרשעה שהתבסס על החלטתו למנות את עורך-דין אבי דרכסלר כחבר במועצה הארצית לתכנון ולבנייה, מתבטל, ודרעי מזוכה מן העבירה שיוחסה לו בשל מעשה זה. ואילו הרשעתו בגין טיפולו כלפי רשויות השלטון, לקידום ענייניהם של משה"ש ושל רוכשי המגרשים בפרוייקט הר-שמואל, מתאשרת והערעור עליה נדחה, וזאת בנתון - ראשית, לסייג שכבר צוין לגבי אישור ההרשעה בעבירות נשוא האישום השני, בדבר היעדר הוכחה מספקת לכך, שפעילותו של דרעי בפרשה נשוא הרשעתו היוותה תמורה לשוחד שעל לקיחתו הורשע במסגרת האישום הראשון; ושנית, להערות שנכללו בהנמקה ביחס לבסיס העובדתי של הרשעה זו וההבחנה המתחייבת לגביה בין פעילותו של דרעי בתקופה בה כיהן בתפקיד עוזר לשר הפנים לבין פעילותו בתקופה שלאחר מינויו כמנהל כללי של המשרד.

(ה) הננו מקבלים את ערעורו של דרעי על הרשעתו, במסגרת האישום התשיעי, בעבירת מירמה והפרת אמונים, ומזכים אותו מעבירה זו.

(i) ערעוריהם של משה וינברג, אריה וינברג ויום-טוב רובין על הרשעתם, במסגרת האישום השני, בקבלת דבר במירמה בנסיבות מחמירות, נדחים. ערעורו של אריה וינברג על הרשעתו, במסגרת האישום האמור, גם ברישום כוזב במסמכי תאגיד, נדחה אף הוא.

(ז) ערעוריהם של משה וינברג ויום-טוב רובין על הרשעתם בעבירות בהן נמצאו אשמים במסגרת האישומים החמישי, השישי והעשירי, נדחים.

הערעורים על גזר הדין

149. דרעי מערער לפנינו, לחלופין, גם על עונש המאסר שהושת עליו (ארבע שנות מאסר בפועל); אך לא על חיובו בתשלום קנס. משה וינברג מערער על חומרת עונש המאסר שהוטל עליו, שתי שנות מאסר, מתוכן שנה אחת (בניכוי אחד-עשר ימי מעצרו) מאסר בפועל ויתרת התקופה מאסר על-תנאי. ואילו מטעם המדינה הוגש ערעור על קולת עונשו של רובין, שמונה-עשר חודשי מאסר, מהם שישה חודשים (בניכוי אחד-עשר ימי מעצר) לריצוי בפועל, שיכול ויהיה על דרך ביצוע עבודת שירות, ויתרת התקופה מאסר על תנאי. נפתח בערעורה של המדינה על קולת עונשו של רובין; נמשיך בערעורו של משה וינברג על חומרת עונשו; ונחתום בערעורו של דרעי על חומרת עונשו.

150. חלקו של רובין בביצוע העבירות לא היה קטן מחלקו של משה וינברג, שעליו גזר בית המשפט המחוזי, בין היתר, גם שנת מאסר לריצוי בפועל. וברי שאילו עונשו של רובין היה נקצב, תוך מתן משקל מירבי לחלקו המשמעותי בביצוע העבירות, חזקה שגם עליו היה בית המשפט גוזר תקופת מאסר בפועל זהה, או קרובה, לתקופת המאסר שנגזרה על משה וינברג. אלא שבקביעת עונשו של רובין ייחס בית המשפט משקל רב ומכריע לנסיבותיו האישיות והמשפחתיות ולדברי השבח שאמרו עליו, על מעשיו הטובים ועל אורחות חייו, לא רק עדי אופי שהביאה ההגנה, אלא גם עדי התביעה.

בערעורה טענה המדינה, כי לנוכח ריבוי הפרשיות בהן היה רובין מעורב, וחומרת העבירות בהן הורשע, היה על בית המשפט המחוזי לגזור עליו עונש של מאסר אותו יחויב לרצות בבית-סוהר ולא בביצוע עבודת שירות. בטיעונו לפנינו הסתפק עורך-דין רזניק בהפנייה לנימוקי הערעור שבכתב, אך נמנע מביקורת ישירה על צדקת השיקולים שלאורם החליט בית המשפט המחוזי להקל בעונשו של רובין. טענתו העיקרית היתה, כי הפער המשמעותי, בין העונש שנגזר לרובין לבין העונש שנגזר למשה וינברג, אינו עומד במבחן האיזון המתחייב מעקרון אחדות הענישה. חוסר איזון זה, טען מר רזניק, מן הדין לתקן. עמדתו אפוא היתה, שאם בית-משפט זה לא ימצא מקום לקבל את ערעור המדינה ולהטיל גם על רובין מאסר ממשי לתקופה המחייבת

כליאה, כי אז יהיה זה מן הראוי לקבל את הערעור על חומרת העונש, שהוגש מטעם משה וינברג, להפחית את תקופת המאסר בפועל שנגזרה עליו לשישה חודשים ולאפשר גם לו - אם ימצא מתאים לכך - לרצות את עונש המאסר בעבודת שירות.

151. העונש שהוטל על רובין אכן חורג לקולא, במידה לא-מבוטלת, מן העונש שחומרת המעשים שעשה רובין - השיטתיות בה נעשו לאורך זמן, גובה הסכומים המעורבים ונטילתם מקופת הציבור - היתה לכאורה מחייבת. אם בסופו של דבר החלטנו, ולא בלי היסוס, שלא להתערב בעונשו של רובין, הרי זה לא רק בשל השיקולים שעל יסודם החליט בית המשפט המחוזי להסתפק, ביחס לרובין, במאסר בעבודת שירות, אלא גם, ובעיקר, לנוכח שני שיקולים נוספים אלה: האחד, שמאז עשיית המעשים, שבעטיים הובא רובין לדין, חלפו עברו יותר מעשר שנים, ואילו מאז העמדתו לדין - כשבע שנים; והשיקול השני, שבדין לפני בית המשפט המחוזי נמנעה התביעה מבקשה להטלת מאסר בפועל על אריה וינברג (ראשה, רבה ומנהיגה של לב-בנים), ולגביו אכן הסתפק בית המשפט המחוזי במאסר על תנאי ובקנס.

דחיית ערעורה של המדינה על קולת עונשו של רובין מובילה אותנו מניה וביה - וברוח הצעתו והסכמתו של מר רזניק - לקבלת ערעורו של משה וינברג על חומרת מאסרו והשוואתו, הן מבחינת אורך התקופה והן מבחינת אופן הריצוי, לעונש המאסר שנגזר על רובין. מטעונו התמציתי של עורך-דין בלוי ניתן להסיק, כי למשה וינברג אין ציפייה להקלת עונשו מעבר לכך, ואף אנו איננו רואים יסוד להקל עם משה וינברג מעבר לכך.

152. נפנה עתה לערעורו של דרעי. בית המשפט המחוזי הבחין בגזר-דינו, הבחן היטב, בין דרעי לבין שלושת חבריו שהועמדו לדין ביחד עמו. את האחרים דן, איש איש כמידתו, כפי חומרת מעשיו ורמת מעורבותו במיגוון הפרשיות הפליליות ששימשו יסוד להרשעתו, אך גם תוך ייחוס משקל רב לנסיבות מקלות שמצאן ראויות להתחשבות. בהעגשתו של דרעי נקט אמת-מידה מחמירה יותר. שיקול מרכזי, שבא לידי ביטוי כבר בפתח גזר הדין, היה, כי זאת לראשונה ששר בישראל מובא לדין במהלך כהונתו, בעבירה של לקיחת שוחד, ומורשע בדין. ולהלן, בגוף ההנמקה, עמד בית המשפט על החומרה המיוחדת בה יש להתייחס לעבירה של לקיחת שוחד המבוצעת בידי מי שנמנה עם מנהיגי המדינה וראשיה:

"רום כהונתו של נאשם המקבל שוחד נימוק הוא לחומרה, לא לקולא. מנהיגי המדינה וראשיה, שחוטאים בעבירה כה חמורה, חייבים הם בענישה כבדה יותר מנושאי משרות אחרות שבשירות הצבורי. הם העומדים בפסגת השלטון ובמרומי החברה. הם האוחזים ברסן השררה. הם המשמשים דוגמא ומופת לרבים. כאומרים הם לבריות: ממנו תראו וכן תעשו".

חומרה מיוחדת נוספת ראה בית המשפט בנסיבות ביצועה של העבירה. במקרהו של דרעי - ציין בית המשפט - "אין מדובר בכישלון בודד של אדם צעיר שזה עתה נחשף למנעמי השלטון, אלא במי שהתמיד באורח חיים המיוסד על אדני שוחד". דרעי לקח שוחד בהזדמנויות רבות ובדרכים שונות, במשך תקופה בת כחמש שנים, בהן מילא תפקידים ציבוריים שונים. כספי השוחד ניטלו שלא כדין מקופת הציבור ונמסרו לדרעי, אשר שילשלם לכיסו והשתמש בהם למימון צרכיו ורווחתו האישיים. בנוסף, הזכיר בית המשפט, כי דרעי הורשע גם בשלוש עבירות של מירמה והפרת אמונים, בשל מעשי "התמורה לשוחד" שעשה למען המערערים האחרים, תוך שניצל לרעה את תפקידו ומעמדו, וכי בגין אחד המעשים הללו (השגת הקצבה ממשרד הדתות למש"א) נמצא אשם גם בקבלת דבר במירמה בנסיבות מחמירות. בית המשפט לא התעלם גם מן הנסיבות המקלות, עליהן עמד הסניגור, ולבד מהתחשבותו בנסיבותיו האישיות והמשפחתיות של דרעי, בעיקר מצא טעם להתחשב בגודל ההחמצה שגרם דרעי במעשיו לעצמו, כשעקב הרשעתו "מורד הוא ממרום שבתו ארצה". לטענות הסניגור, אודות הזמן הרב שחלף מאז ביצוע העבירות ואודות התארכותם המופלגת של הליכי החקירה והמשפט, השיב בית המשפט באמרו: "הלכה היא כי אם עקב הליכי סרק מתארך הדיון שלא לצורך, לא ישמש חלוף הזמן נסיבה לקולא". עם זאת, ואף שסבר כי דין זה יפה לעניינו של דרעי, קבע בית המשפט, כי גם בגורם של חלוף הזמן יראה משום "נסיבה לקולא אך זאת במידה מסוימת בלבד". ובסכמו את עמדתו, ביחס לענישתו של דרעי, אמר בית המשפט:

"למרות חומרת הנסיבות, אין בדעתנו למצות את הדין עם (דרעי). אנו נותנים לכל הנסיבות לקולא את משקלן הראוי. אנו מתחשבים בנסיבות האישיות והמשפחתיות. עם זאת חייבים אנו להזהיר כי מעשים כאלה לא ייעשו עוד בישראל. ועוד - כי שרים וראשים לא יינהו אחר השוחד שמארה הוא לחברה. הזהרה אינה יכולה להיעשות בדברים בלבד, ויהיו נוקבים ונחרצים ככל שהיו. הטפות מוסר יהיו חסרות תועלת אם לא ילוו בענישה הולמת שתביע היא אומר. גם למען ישמעו וייראו ולא יזידון עוד".

153. בשורה ארוכה של טענות שהעלה לפנינו חתר עורך-דין ארנון לשכנענו, כי בהטילו על דרעי מאסר בפועל החמיר עמו בית המשפט יותר מן הראוי. בין היתר טען, כי בקבעו את עונשו של דרעי, לא ייחס בית המשפט משקל ראוי לגודל המפלה שספג דרעי בשל עצם הרשעתו. כן טען, כי בנסיבות העניין היה מן הדין לייחס משקל רב ונכבד לעובדה שמאז ביצוע העבירות חלפו קרוב לחמש-עשרה שנה, ולעיני הדין שנגרם לדרעי עקב התמשכות ההליך בעניינו. לטענתו, שגה בית המשפט בהטילו על דרעי אחריות להארכת הדיון במשפטו. דרעי דהיום - הוסיף הסניגור - שוב איננו אותו האיש שהיה בתקופה בה ביצע את עבירותיו. עתה הוא

כבר כבן 41, אב לשמונה וממתין להולדת ילדו התשיעי. מאז פתיחת החקירה נגדו, לפני כעשור שנים, הריהו מקפיד בקלה כבחמורה. הא ראה, כי אף שבמשך כל התקופה המשיך לפעול בענייני ציבור, לא הסתבך בשום מעורבות פלילית נוספת. משאיבד את משרתו הרמה, שבזכות כישרונותיו הצליח להעפיל אליה בגיל צעיר, ומשלמד את לקחי כישלונותיו, לא היה זה מן המידה לדונו לריצוי מאסר ממשי על מעשים שעשה לפני שנים הרבה. לחלופין טען הסניגור, כי הענשתו של דרעי במאסר בפועל לתקופה בת ארבע שנים חורגת במידה ניכרת מרמת הענישה הראויה.

מר רזניק, שהשיב לערעור מטעם המדינה, לא חלק כי התארכות החקירה והמשפט גרמו לדרעי ולמשפחתו סבל רב. עם זאת טען כי העונש שנגזר על דרעי התבסס, בראש ובראשונה, על חומרתה המיוחדת של לקיחת שוחד בנסיבות בהן נעשה הדבר על-ידי דרעי. עונש של ארבע שנות מאסר, על מי שבמשך תקופה כה ארוכה, במהלכה מילא תפקידים רמי מעלה, נטל שוחד, איננו עונש חמור יתר על המידה. בעונש זה, טען מר רזניק, אין מקום להתערב, מה גם שעל יתר העבירות בהן הורשע לא נגזר על דרעי עונש נוסף.

154. אנו סבורים, כי החומרה הרבה בה לקו עבירותיו של דרעי, על רקע מעמדו הרם ואורך התקופה שבמהלכה ביצע את עבירותיו, אכן חייבו את הענשתו במאסר ממשי לתקופה לא-מבוטלת. בצדק ציין בית המשפט המחוזי, כי "רום כהונתו של נאשם המקבל שוחד נימוק הוא לחומרה, לא לקולא". דרעי, שהחל לקחת שוחד מעת מינויו כעוזר לשר הפנים, המשיך בכך, לאורך ימים ושנים, גם במהלך כהונותיו הרמות, כמנכ"ל משרד הפנים וכשר הפנים. הבאתו לדין, בעודו מכהן כשר בממשלת ישראל, והרשעתו בלקיחת שוחד, הטביעו חותם קשה על מערכות הציבור בישראל. עד שנחשפה פרשת עבירותיו, נטו הכול לסמוך ולבטוח ששרי ישראל ונושאי-משרות בכירים אחרים במערכות השלטון עושים את שליחותם באמונה. האפשרות כי תת-תרבות השוחד, האופיינית למדינות נחשלות ולמשטרים מושחתים, תפגע במי שנמצא ראוי לשבת על כסאו של שר, או של מנכ"ל, בישראל, היתה רחוקה מן הדעת. באה פרשתו של דרעי וטפחה על פני כולנו. התופעה שניגלתה לעיני בית המשפט בפרשה זו המחישה היטב, כי גם מי שמוחזקים בעיני רבים כראשי הציבור ומנהיגי עלולים להיכשל בעבירה הקשה של לקיחת שוחד. אין תימה, שבנסיבות אלו עמד בית המשפט המחוזי על הצורך לגזור על דרעי עונש שיהיה בו כדי להרתיע גם את הרבים; ובדין, לדעתנו, קבע, כי הרתעתם של בעלי עמדות בכירות במעלות השלטון והמינהל הציבורי, מפני ההתפתות ללקיחת שוחד, אינה יכולה להיות מושגת בדברי-אזהרה גרידא, וכי הרתעת אחרים מקרב בעלי השררה, מפני מעשים כאלה, מחייבת להחמיר בעונשיהם של נאשמים כאלה יותר מאשר עם עובדי ציבור מן השורה.

155. לא נעלם מעינינו גודל הפער, שבין העונש שנגזר לדרעי לבין העונשים שנגזרו לשלושת המערערים האחרים. ואולם, גם בהניחנו, שהמערערים האחרים נחלצו מן הדין בעונשים קלים מאלה שראוי היה לגזור עליהם, אין בכך כדי להוות שיקול בקביעת עונשו של דרעי; לא רק משום ההבחנה המתחייבת מרום מעמדו של דרעי ומגודל הפגיעה שנפגע הציבור ממעשיו, אלא גם משום חלקו המיוחד בפרשת העבירות. כפי שכבר צוין לעיל (בפיסקה 70), הרי שליחסי השוחד שהתקיימו בין דרעי לבין המערערים האחרים היתה מתכונת מיוחדת: לא היה זה שוחד "בין זרים", שבעל-עניין מעניקו לעובד הציבור מכיסו, תמורת פעולה מסוימת, אלא שוחד בין חברי קבוצה מלוכדת, הניתן מכספי הציבור, לאחד מהם שעלה לגדולה, על מנת שישתמש בכוחו ובמעמדו למתן סיוע לקבוצה ולחבריה. דרעי היה מנהיגה של הקבוצה, בעוד שהמערערים האחרים היו משמשו הסרים לפקודתו ובמידה רבה אף שבויים בידיו. כמוסבר לעיל (בפיסקה 38), בלב-בנים שרתה "אווירה של שוחד". אווירה זו, אשר נבעה מן השליטה שהיתה לדרעי בלב-בנים ושרעי עצמו תרם לא במעט ליצירתה, היא שהביאה, מחד, לשיעבוד המערערים האחרים לרצונו של דרעי, ומאידך, להשתרשות התודעה, בקרב נושאי התפקידים בלב-בנים, שיש מקום לתגמל את דרעי, כמי שביכולתו לגייס כספים ללב-בנים. אכן, בהיותו מנהיגם של המערערים האחרים, שתחת להתרחק בעצמו ולהרחיק גם את הכפופים לו ממעשי השחיתות, תרם ליצירת האווירה שאיפשרה אותם וניצל אותה להפקת טובות-הנאה פסולות לעצמו, ראוי דרעי להיענש על-פי אמת-מידה מחמירה בהרבה מזו שעל-פיה נקצבו עונשיהם של המערערים האחרים. גם לעבירות האחרות בהן הורשע דרעי - קבלת דבר במרמה בנסיבות מחמירות ומרמה והפרת אמונים - נודע משקל לחומרה בקביעת עונשו.

156. לצד הקולא ראה בית המשפט המחוזי לייחס משקל לגודל המפלה שספגה הקריירה הציבורית של דרעי, שעם ועקב הרשעתו בדין נפל מאיגרא רמא לבירא עמיקתא. לעובדה זו - שאינה אלא פועל-יוצא מעבירותיו החמורות של דרעי - ספק אם היה נכון לייחס משקל, ומכל מקום, בעינינו, אין לה משקל ממש. מאידך, נראה לנו, כי בקביעת משך המאסר היה בידי בית המשפט - מבלי שייפגע עקב כך כוחו המרתיע של העונש - לייחס משקל יותר גדול לעובדה שמאז ביצוע העבירות ועד למתן גזר הדין חלפו עברו יותר מעשר שנים. שיקול נוסף, שאף לו יש לייחס משקל בקביעת עונשו של דרעי, בערכאתנו, הוא תוצאות הדיון בערעורו על הרשעתו בדין. נתייחס, כסדרם, לשני השיקולים האמורים.

157. כבר הערנו, בשולי ההכרעה בערעורים נגד ההרשעה בדין, אודות התארכותו הבלתי-מוצדקת של ההליך לפני בית המשפט המחוזי. בענייננו נראה כי גם הליכי החקירה, ממועד פתיחתה ועד להגשת כתב האישום, התארכו יותר מן הזמן הראוי. הנה כי כן, מאז פתיחת חקירת המשטרה בחשדות נגד דרעי, ועד להגשת כתב האישום לבית המשפט המחוזי, עברו כארבע שנים, ועד למתן פסק-דינו של בית המשפט המחוזי

עברו כחמש שנים נוספות. המעשים שבעטיים הובא דרעי לדין והורשע, בוצעו על-ידי במהלך כחמש שנים שקדמו לפתיחת החקירה. בית המשפט המחוזי, שזקף את התארכות הדיון בעניינו להליכי סרק שנקט דרעי עצמו, היה נכון לייחס לכך רק משקל מועט. אנו סבורים, כי בקביעת משקלו של גורם חלוף הזמן, כשיקול שבכוחו להשפיע על גובה העונש, יש להבחין בין סחבת שהנאשם גרם לה בהתנהגותו - בין בשלב החקירה ובין בשלב המשפט - לבין משכו האובייקטיבי הכולל של הזמן שחלף. חשוב בהקשר זה להדגיש, כי לא תמיד יהיה בסחבת שנגרמה עקב התנהגות הנאשם כדי לשלול ממשכו האובייקטיבי של הזמן שחלף את רוב או עיקר משקלו. ככל שמתארך הזמן שחלף, ממועד עשיית המעשים ועד לסיומו של המשפט, נגרעת האפקטיביות של העונש שיוטל על העבריין; ולשיקול זה יש לייחס משקל ראוי גם כשחלק מן הזמן שחלף יש לזקוף לחובת הנאשם עצמו, שבדרכים פסולות כאלה ואחרות גרם לסחבת בהליכי חקירתו או משפטו. ההכרעה בכל מקרה נתון תחייב איזון בין שיקולי הענישה השונים, בכללם משך הזמן שחלף. כשהמדובר, כמו בעניינו, בשיקולי ענישתו של עובד ציבור בכיר, שלקח שוחד ומעל באמון הציבור בעת מילוי תפקידו, אלא שההליכים בעניינו לקו בהתארכות בלתי-נסבלת, נדרש בית המשפט לעריכת איזון ראוי בין חומרת המעשים וצורכי ההרתעה, המחייבים את העונש של עובד הציבור במאסר ממשי, לבין ההתחשבות לקולא בזמן הרב שחלף מאז ביצוע המעשים ובהתארכות ההליכים בעניינו.

הסניגור, כאמור, טען, כי לנוכח הזמן הרב שחלף מן הדין היה לפטור את דרעי לחלוטין מעונש מאסר בפועל. טענה זו דינה להידחות. דעתנו היא, שככלל, האיזון בין חומרת העבירות וצורכי ההרתעה לבין ההתחשבות לקולא בעובדה שמאז ביצוע העבירות חלף זמן רב, ראוי שיבוא לידי ביטוי, לא בהימנעות מהטלת מאסר, אלא בהטלת עונש מאסר לתקופה יותר קצרה מזו שחומרת הנסיבות שבגדרן בוצעו העבירות היתה, כשלעצמה, מחייבת. תהא זו תקלה קשה שבעטיים לציבור, אם ייחלצו בלא עונש מאסר עבריינים הראויים לעונש זה, אשר בשל אי-שיתוף פעולה מצידם בשלב החקירה, או בשל התנאים השוררים ברשויות החקירה ובבתי המשפט, השתהו או התארכו הליכי חקירתם ובירור דינם (השוו: ע"פ 345/75 הירש נ' מדינת ישראל, פ"ד (3) 197, 201; וע"פ 416/76 גבריאילוב נ' מדינת ישראל, פ"ד לא(2) 29, 31 ואילך).

בטיעונו לפנינו הסתמך הסניגור על ע"פ 786/84 הלוי נ' מדינת ישראל, פ"ד לט(2) 714, בו נדחה ערעור-שכנגד מטעם המדינה על אי-גזירתו של מאסר בפועל על נאשמים שהורשעו במתן שוחד, בפרשה שאירעה כתשע שנים וחצי לפני הרשעתם על-ידי בית המשפט המחוזי. ואולם אסמכתה זו איננה יכולה לסייע לו: ראשית, בשל השוני המופלג בין נסיבותיהם של המקרים; ושנית, מפני שגם בפרשה ההיא סבר בית המשפט, "שעל-אף משך הזמן הרב שעבר ועל-אף עינוי הדין החמור והגדול, מן הראוי היה, שבית המשפט ישית עונש מאסר בפועל, ולו לתקופה קצרה" (דברי השופט אלון, בעמ' 717). מסקנתנו הינה, אפוא, כי העובדה

שמאז ביצוע העבירות חלף זמן רב מצדיקה אך התחשבות בקביעת אורך תקופת המאסר שיוטל על דרעי לרצות.

158. אף לתוצאות הדיון בערעורו של דרעי על הכרעת הדין נודעת השפעה על מידת העונש. כמבואר בהרחבה בפסק-דינו, הרי שבשניים מרכיבי הרשעתו של דרעי בעבירה של לקיחת שוחד מצאנו מקום להתערב: האחד, ביטול הרשעתו של דרעי בלקיחת שוחד בגין טובות הנאה שניתנו לו ב"תקופת הביניים", שבה לא מילא תפקיד של "עובד הציבור", ועל-פי קביעתנו, אף לא ניתן לראותו כ"מועמד לתפקיד" במשמעות סעיף 294(ג) לחוק העונשין; והשני, הסתייגותנו מקביעתו של בית המשפט המחוזי, שכל ומלוא הסכומים שהופקדו על-ידי רובין בחשבונות הבנקים של דרעי, או שולמו לזכותו על חשבון רכישת הדירה ברחוב הקבלן, ניטלו מכספי לב-בנים. המשמעות המעשית העיקרית, הנובעת מהתערבותנו בשני רכיבים אלה, היא הפחתת הסכומים שבגין קבלתם הורשע דרעי, על-ידי בית המשפט המחוזי, בעבירה של לקיחת שוחד; כשבמקום ההרשעה בלקיחת שוחד בסכום של כ-155,000 דולר, תבוא הרשעה בלקיחת שוחד על-פי הפירוט המובא לעיל (בפסקה 148), בגדר סיכום ההכרעה בערעורו של דרעי על הכרעת הדין. בנוסף, ומן הטעמים שפורטו בהרחבה בפסק-דינו, החלטנו לקבל בחלקו את ערעורו של דרעי על הרשעתו בעבירות מירמה והפרת אמונים, לבטל את הרשעתו בעבירה זו לפי האישום החמישי ולהגביל את הרשעתו בה, לפי האישום השלישי, רק לאחת משתי הפרשיות שבעטיין הואשם והורשע. כן קבענו, תוך התערבות בהכרעת בית המשפט המחוזי, כי לא הובאה ראיה מספקת לכך שהמעשים שעשה דרעי בפרשת מש"א ובפרשת משה"ש והר-שמואל, ושבעטיים החלטנו לאשר את הרשעתו בעבירות שיוחסו לו במסגרת האישומים השני והשלישי, נעשו על-ידי דרעי בתמורה לשוחד שעל לקיחתו הואשם והורשע במסגרת האישום הראשון. אכן, ברוב רכיבי האישומים, בהם הורשע דרעי על-ידי בית המשפט המחוזי, לא התערבנו והרשעתו בהם נותרה על כנה. אך בכמה מרכיבי הרשעתו, אותם חזרנו והזכרנו כאן בתמצית, מצאנו מקום להתערב. ככל שהמעשים החמורים, בהם הותרנו את הרשעתו של דרעי על כנה, הצדיקו ואף חייבו את הענשתו במאסר לתקופה לא מבוטלת, נראה לנו שבקביעת אורך תקופת מאסרו יש ליתן ביטוי גם לביטולם, במסגרת הערעור, של חלק ממימצאי הרשעתו המקורית.

159. בשקלנו את כלל הנסיבות שהיו לפני בית המשפט המחוזי, את התמשכותם היתירה של הליכי החקירה והמשפט, וכן את תוצאות הדיון בערעורו של דרעי על ההרשעה בדין, הגענו לכלל מסקנה, כי את הערעור על חומרת עונשו של דרעי יש לקבל בחלקו ולהפחית את תקופת המאסר שנגזרה עליו מארבע שנים לשלוש שנים.

160. סיכום הכרעתנו בערעורים על גזר הדין הינו, אפוא, כלהלן:

(א) ערעורו של אריה דרעי על חומרת עונש המאסר שנגזר עליו מתקבל ותקופת מאסרו מועמדת בזה על שלוש שנים.

(ב) ערעורה של המדינה על קולת עונשו של יום-טוב רובין נדחה.

(ג) ערעורו של משה וינברג על חומרת עונשו מתקבל, ועונשו מועמד בזה על שמונה-עשר חודשי מאסר, מהם שישה חודשים לריצוי בפועל ויתרת התקופה מאסר על-תנאי, והתנאי כפי שנקבע על-ידי בית המשפט המחוזי. את המאסר הממשי שנגזר עליו יוכל משה וינברג, אם ימצא מתאים לכך, לרצות בעבודת שירות.

(ד) הממונה על עבודות השירות יגיש לבית המשפט, תוך שלושים ימים, את חוות-דעתו ביחס למערער משה וינברג, ובהתחשב בזמן שעבר מאז מתן גזר-דינו של בית המשפט המחוזי, מתבקש הממונה להגיש גם עידכון לחוות-דעתו ביחס למערער יום-טוב רובין. עם קבלת שתי חוות הדעת - ולא יאוחר מאשר בתום ארבעים ימים מהיום - יוחזר התיק לעיון ההרכב ולמתן החלטה משלימה.

ניתן היום, ט' תמוז תש"ס (12.7.2000).

המשנה לנשיא ש ו פ ט ש ו פ ט